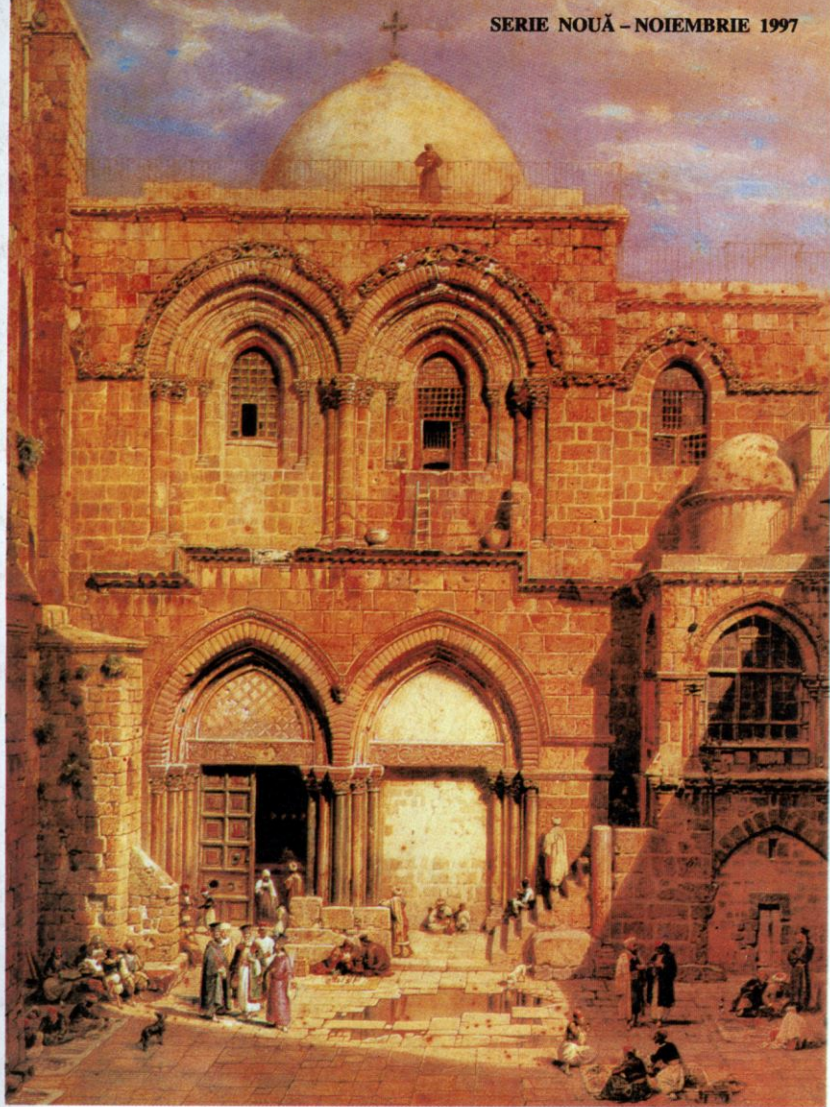

33 87/88

magazin istoric

SERIE NOUĂ - NOIEMBRIE 1997

ПРЕЗШАСТО КЪ ѿПЧ КАНЮ

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin
(responsabil de număr),
Ioan Lăcustă, Doina Pascu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

București, Piața Valter Mărci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 615.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 Creștinii au păstrat amintirea locurilor sfinte – legate de viața lui Iisus –, devenite locuri de pelerinaj. Între ele, **Mormântul Sfânt** (aici într-o acuarelă de Carl Werner)

4 Omul Evului Mediu a trăit sub o permanentă teroare. Motiv de teamă puteau fi forțele supranaturale (multe avându-și sălașul în iad) și care apăreau pe neașteptate pentru a aduce **pedeapsa divină** (ca în această pictură de pe altarul bisericii St. Nicolae, din Lüneburg, din sec. XV

2 Alt motiv l-a constituit **pericolul otoman**. Ecouri întâlnim și în pictura murală din Bucovina (frescă de la Voroneț, înfățișând sfârșitul Sf. Ioan cel Nou). Cu atât mai de înțeles faptul că oamenii acelei vremi căutau refugiu în dragoste sau în petreceri

3 **Puterea dragostei**, în stare să atragă și să îmblânzească chiar și ferocitatea, simbolizată de licorn și leu, iată subiectul celebrei tapiserii „Doamna cu licornul” de la sfârșitul sec. XV, aflată la Muzeul Cluny (Franța). Animalele îngenuchează pentru a omagia o tânără femeie ce personifică cu precădere castitatea (sus). Pentru a ilustra celălalt aspect, al **petrecerii și veseliei**, am ales această miniatură din *Cartea de sărbătoare* a lui Ahmed III, realizată în 1720 (jos)

Album istoric

Între cei care au călătorit în secolul trecut prin Țara Sfântă s-a aflat și britanicul David Roberts (1796-1864). După o perioadă petrecută la mănăstirea Sfânta Ecaterina, a ajuns până la Petra, Ierusalim și Baalbek. Reîntors în Marea Britanie, a publicat 247 litografii, adunate în șase volume cu ajutorul lui Louis Hague

Mănăstirea Sf. Ecaterina și Muntele Horeb – 1; Interior din biserica Sf. Elena, Bethlehem – 2; Hebron – 4; Poarta de intrare în Damasc – 5; Interior de la Sfântul Mormânt – 6; O imagine a Ierusalimului ne-a lăsat și Carl Werner – 3

SUMAR noiembrie 1997

4 Gând pentru Bucovina

D. MARMELIUC

5 Ei au avut curajul Noiembrie 1987: mii de brașoveni ies în stradă

M. ȘTEFAN

30 DECEMBRIE
1947

7 Sine ira et studio

8 De la „Trăiască regele!” la „Jos regele!”

I. SCURTU

18 Moscova adjuceacă următoarele cinci de- cenii

Arhivele sovietice despre
viitorul monarhiei

T.A. POKIVAILOVA

22 Carol II se agită fără rost

La Washington și Londra
se respinge orice vari-
antă incluzându-l pe
fostul rege

A. TUDOR,
Ș. PAVELESCU

24 Tată versus fiu

Pagini inedite de jurnal

CAROL II

27 Armata ținută în frâu

M. CHIRÎTOIU

30 „Despovărat” și de cetățenie

Stenograma ședinței Con-
siliului de Miniștri din 22
mai 1948

L. IOAN

33 Mihai – Elena – Antonescu: un trio im- posibil

I. MOCSONY STÂRCEA

37 În ochiul furtunii Viața la Palat curge tihnit I. LĂCUSTĂ

39 Risipite în cele patru colțuri de țară Soarta bunurilor de patri- moniu aflate în posesia familiei regale

C. CRISTESCU

AMINTIRI
RECENTE

48 Bătălia pentru con- sens

În culisele pregătirii primei
Conferințe pentru securi-
tate și cooperare în Europa

V. LIPATTI

52 Un jurnal curajos din anii '60

A. SACERDOȚEANU

RĂSCOLIND PRIN
ARHIVE

59 După 30 ani Remember J.F. Kennedy C. POPIȘTEANU

61 Vremea dezvăluirii secretelor

K. L. HALL

64 Odinioară, oamenii își trimiteau scrisori

E. BRĂTIANU

68 Destine conver- gente

Charles Maurras – Nicolae
Iorga

A. DAVIER

72 Aritmetică sinistră Soarta evreilor din teri- toriile românești între 1939 și 1944

D.C. GIURESCU

EVENTIMENT

77 Trieste la ora daciilor

Continuă periplul ex-
poziției „I Daci” prin Italia

F. DOLGHIN

80 Tehnologia istori- cului

Seminar de Istorie orală
la New York

M. CONOVICI

83 Portret de demo- crat: Alexis de Tocque- ville

F. HERA

88 Elias Lönnrot, un Homer al Finlandei

90 Circumciziunea fiului sultanului

A. TERTECEL

92 Din istoria farma- ciei

M. CONRAD

RUBRICI

41 NATO – o expli- cație istorică

E. PREDĂ

43 Fundațiile Inter- naționale Constantin Brâncuși

44 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

56 Fondul Proprietății de Stat

79, 94, 95

Cărți sosite, Rebus,
Dialog

Bucovina – ocrotitoare iubire

Există și motive sentimentale, nu numai pentru noi, fiii Bucovinei, ci și pentru toți românii de a se gândi cu duioșie la această „veselă grădină”, cum o numește V. Alecsandri, „diamant din stema lui Ștefan”, cum îi spune M. Eminescu, „teaur voievodal”, cum îi spunem noi bucovinenii. Bucovina este pentru noi românii ceea ce Sfântul Mormânt înseamnă pentru pelerinii creștini sau Mecca pentru cei mahomedani.

„Într-adevăr, pentru puține popoare se găsește un ținut relativ mic în care să se cuprindă atâta frumusețe, atâta bogăție de astăzi și amintiri din trecut, așa de îmbelșugate, de îndepărtate și de sfinte. E parcă întreagă un sobor de mănăstiri ce se grămădesc una lângă alta, venind fiecare din câte o domnie glorioasă sau puternică, cântând la fiecare slujbă, la fiecare sărbătoare prin clopotele-i turnate cu veacuri în urmă, ca o pomenire pentru străbunul ce a înălțat zidurile, pentru părinții, rudele, tovarășii lui de arme ori de județ, pentru neamul, marele neam nenorocit, întru mărirea căruia a scânteiat sabia sau s-a înălțat rugăciunea acestor strămoși”.

Așa ne-o caracterizează nemuritorul Iorga într-un articol din anul 1904, numind-o la începutul lui „o țară dumnezeiască”.

Dacă din cuprinsul acestei țărișoare n-ar mai fi venit nimic pentru îmbogățirea patrimoniului cultural al poporului românesc, comorile de cucernică artă, răspândite pe întregul pământ al Bucovinei, ar ajunge să atragă spre România privirile tuturor cercetătorilor de adevărată artă moldovenească-bizantină din întreaga lume.

Cine a văzut mănăstirile Voronețul, Sucevița și Vatra Moldoviței, cu minunatele lor fresce, care le înconjoară pereții ca niște sfinte podoabe fără de seamă în Sud-Estul Europei, cine a cercetat mănăstirea Dragomirna, „o uimire de bucurie”, cum o numește același N. Iorga, cu turnulețul ei zvelt, ridicat pe o bază cu îndoită horbă de piatră și împodobit cu două ferestre înalte și înguste, înconjurare cu ghirlande de trandafiri albi ca o mireasă a văzduhului, cine a văzut odoarele mănăstirești de la Putna, lăcașul de vecinică odihnă

a lui Ștefan cel Mare – atâtea danii de domni și domnițe, care formează „un teaur de importanță europeană”, cum susține cu drept cuvânt profesorul I.D. Ștefănescu – acela se va întoarce mereu cu gândul înduișat spre plaiurile binecuvântate ale țărișoarei pe care s-a zburciat atâtea istorie românească...

Adeul a dat în cursul timpurilor o serie de oameni însemnați Țării Românești. Mica Bucovină a avut menirea să dea Moldovei atâtea bărbați de seamă: un președinte al Curții de Casație, ministru de justiție și vajnic susținător al Unirii de la 1859, în persoana lui Constantin Hurmuzachi; un episcop și un mitropolit în persoanele lui Gherasim Bucovineanul și a lui Meletie Brandaburul; învățători și profesori de seminar destoinici înainte de 1848, iar după aceea pe filologul Vasile Burlă.

Culturi românești, în general, Bucovina i-a dat pe cel mai mare folclorist, în persoana lui Simeon Florea Marian, istorici ca Dimitrie Onciul și Ion Nistor, compozitori ca Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și Eusebie Manicevschi, pictori ca Epaminonda Bucevski, poeți ca T. Robeanu, G. Rotică sau Iulian Vesper, mari teologi ca Eusebie Popovici, scriitori ca Em. Grigorovitz, romancierii ca Mircea Streinul, cărturarii ca Ilie Torouțiu, directorul *Convorbirilor literare* și autorul impozantei colecții de *Studii și documente literare*.

Prin trecutul ei de glorie, însemnat pe pământul ei de atâtea groznițe voievodale și atâtea lăcașuri de închinare; prin aportul important pe care ea l-a adus culturii naționale; prin dărzănia cu care a luptat de-a lungul unui veac și jumătate de obidă străină spre a păstra cele mai scumpe comori ale neamului: limba și legea; prin jertfa atâtor fii ai săi pe altarul întregirii naționale; prin avântul cu care în 1918 a votat unirea necondiționată; prin suferința ce s-a abătut asupra ei în anul 1940, Bucovina merită să fie obiectul celei mai ocrotitoare iubiri din partea celor ce conduc astăzi și a celor ce vor conduce în viitor destinele românismului...

(Bucovina în cultura neamului, conferință rostită la Ateneul Român, la 9 ianuarie 1944, fragmente)

Peste o sută de persoane au fost condamnate pentru temeritatea de a fi strigat în plină stradă „Jos Ceaușescu!” Printre atâția disidenți postdecembriști, cine le mai știe numele?

EI AU AVUT CURAJUL

15 noiembrie 1987 avea toate șansele să se piardă în memoria noastră, ca încă una din tristele duminici de toamnă târzie din acel an. Ca încă una din acele duminici în care oamenii erau chemați la lucru numai pentru ca organele de partid și securitatea să-i țină permanent sub control. Calendarul propagandei

oficiale stabilise însă pentru această duminică de 15 noiembrie un rol aparte: fixase noi alegeri pentru desemnarea deputaților în consiliile populare municipale, orașenești, comunale – „un nou prilej pentru a se demonstra în practică superioritatea democrației socialiste...”

O grevă spontană

Duminică, 15 noiembrie, ora 7 dimineața. Toată suflarea de pe platforma Întreprinderii de Autocamioane Brașov prezentă la lucru – circa 4 000-5 000 de oameni – era în fierbere. Trecuseră mai bine de trei zile și nu se plățiseră salariile, iar muncitorii, ca și ceilalți locuitori ai Brașovului, nu mai știau cam de mult ce este aceea apă caldă și nici chiar rece. Gazul metan era mai mult oprit și frigul se cuibărise în casele oamenilor. Și de parcă n-ar fi fost de ajuns, autoritățile luaseră măsuri de raționalizare seară de seară a curentului electric.

Brașovul nu era un caz singular. Peste tot se murmură în surdina, dar aici răbdarea oamenilor n-a mai putut fi strunită. În noaptea de 14 spre 15 noiembrie, muncitorii din Secția 440 – Ștanțe și Matrite – au încetat lucrul, cerând plata imediată a salariilor. În dimineața de 15 noiembrie, la ora 7.30, în fața Secției 440 au început să se strângă muncitori din celelalte secții, în semn de solidaritate cu greviștii. În jurul orei 8, a avut loc o încercare de dialog între muncitori și reprezentanții conducerii uzinei. Într-un târziu și-a făcut apariția secretarul

de partid cu propaganda, dar atitudinea sa arogantă a stârnit un cor de fluierături și huiiduieli, mulți

mea iritată începând să scandeze: „Vrem banii!”, „Vrem căldură!”, „Vrem lumină!”, „Vrem mâncare la copii!”

În jurul orei 10.30, greviștii s-au deplasat în fața Palatului administrativ, așteptând să discute cu conducerea. Din clădire nu s-a arătat însă nimeni și oamenii furioși au spart câteva geamuri. Pe la ora 11, tensiunea crescuse la maximum, oamenii solicitând să li se facă dreptate. Nu se știe cine a fost cu ideea, dar s-a făcut propunerea de a se merge în oraș, la sediile comitetului municipal și consiliului județean de partid. Cei mai mulți au început să șovăie și din cele câteva mii de oameni au rămas circa 300 de persoane care, asumându-și orice risc, au ieșit din incinta uzinei, pornind în coloană pe str. Poienelor. Au intrat apoi pe Calea București. Treptat-treptat, li s-au alăturat și alți oameni întâlniți în cale, cei trei sute devenind din nou mii. Se scanda în continuare „Vrem banii!”, „Vrem lumină!”, „Vrem căldură!”, „Vrem mâncare la copii!”. Prin dreptul Spitalului județean, coloana a început să cânte *Deșteaptă-te, române!* A fost semnalul unei descătușări totale și din coloană a început să se

Brașov, 15 noiembrie 1987

strige: „Jos Ceaușescu!“ „Jos comunistul!“

Nici tipenie de milițian. În balcoane, oamenii se strângeau ciorchine. Unii aplaudau, alții plângeau, iar cei mai curajoși coborau în stradă și se alăturau coloanei. După ce a străbătut și Bulevardul Lenin, mulțimea s-a oprit amenințătoare în fața clădirii consiliului județean, așteptându-i pe reprezentanții puterii locale. La un moment dat și-a făcut apariția primarul Calancea. Prost inspirat, s-a rezumat să-i prevină amenințător pe oameni: „Astăzi sunteți voi tari, dar mâine vedem noi!“ A scăpat ca prin minune, strecurându-se în clădire doar cu o arcadă spartă.

Revolta disperării

Se pare că a fost prea mult pentru răbdarea oamenilor. În câteva minute intrările în clădire au fost forțate și cei pătrunși în interior au început să arunce pe ferestre telefoanele smulse din prize, aparate de radio, câteva televizoare, părți de mobilier. Portretul lui Ceaușescu cu steagul roșu, desprins de pe fațada clădirii, au fost aruncate pe caldarâm și li s-a dat foc.

Evenimentele ieșiseră de sub control și nimeni dintre cei prinși în vârtelul lor n-ar fi fost în stare să spună unde se va ajunge. Se acționa haotic, la întâmplare, nimeni nu știa ce e de făcut.

Represiunea a fost dură: trupe speciale de securitate, miliția și pompierii au șarjat mulțimea. Jeturile de apă, gazele lacrimogene și bastoanele de cauciu au intrat în acțiune. Areștările s-au făcut pe loc și au continuat în cursul nopții și în zilele următoare.

Au urmat zile și nopți de anchete în cursul cărora cei areștați au fost supuși la torturi și presiuni. „Procesul“ s-a desfășurat în ziua de 3 decembrie, în sala Clubului de la Întreprinderea de Autocamioane din Brașov. O înscenare după tipicul arhicunoscut. „Sala era bine împănată cu securiști și «reprezentanți ai oamenilor muncii»“ — își amintea unul dintre inculpați. N-au lipsit „dușurile de poziție proletare, indignarea colectivelor de oameni ai muncii față de actele huliganice ale acestor foști colegi de muncă“. Toți, fără excepție, au

cerut excluderea noastră din uzină și din oraș“.

Aflat într-o situație extrem de încomodă, regimul comunist n-a voit să recunoască caracterul politic, anticomunist al revoltei de la Brașov, cunoscută în curând în lumea întreagă prin radio și presă, judecându-i pe cei 61 de areștați, în marea lor majoritate tineri între 18 și 30 de ani de la Întreprinderea de Autocamioane, dar și de la alte întreprinderi din Brașov, „pentru infracțiunea de ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice“. Calificându-i și tratându-i ca pe huligani, tribunalul i-a condamnat la pedepse cuprinse între 6 luni și 3 ani închisoare, „fără privilegii de libertate, cu executarea pedepsei în unități socialiste de stat“.

Clementă? Nicidecum. Totul s-a desfășurat după un scenariu amintind de practicile ohranei tariste, preluate și perfecționate de Stalin și aplicate cu zel și de securitatea română în anii deportărilor în Bărăgan, ai colectivizării și canalului.

În loc de orice amănunte referitoare la proces, cunoscut de altfel în ultimii șapte ani din alte publicații, vom reproduce lista celor 61 de condamnați, indicând în paranteză pentru fiecare dintre ei localitatea în care a fost deportat: Geneti Aurică (Focșani), Mutihac Florin (Iași), Ștefănoiu Ioan (Pârs-cov), Gyerkő Gheorghe (Craiova), Broască Dumitru (Miercurea Ciuc), Sbărn Costică (Suceava), Bordei Nicolai (Pașcani), Zavelea Cristian (Târgu Mureș), Toma Lucian Tudor (Tulcea), Mocanu Ovidiu (Câmpulung Muscel), Cojocă Nicușor (Vaslui), Grădinaru Ioan (Iași), Dascălu Petrică (Mărășești), Brumă Ioan (Suceava), Farcaș Iosif (Iași), Mureșan Vasile (Râmnicu Vâlcea), Nicuțari Pavel (Rădăuți), Anghel Daniel (Topoloveni), State Constantin (Buzău), Anghel Vasile (Slatina), Duduc Gheorghe (Giurgiu), Sommerauer Werner (Tulcea), Duduc Radu (Galați), Gergely András (Dorohoi), Ricu Marian (Slatina), Cocan Constantin (Galați), Maniu Gavrilă (Bistrița Năsăud), Tulai Florin (Brăila), Ilie Ionel (Huși), Neculăiescu Marius (Botoșani), Vulpe Pavel Cornel (Botoșani), Năstase Dumitru (Galați), Paraschiv Nicuță (Bărlad), Hossu Aurel (Roșiori de Vede), Macovei Mihai (Dorohoi), Csomos Iosif Ioan (Alexandria), Zaharia Gheorghe

(Vaslui), Pușcaș Enea (Bacău), Opreșan Gheorghe (Brăila), Seva-ciu Mircea (Rădăuți), Voinea Stan (Brăila), Gergely Arpad (Giurgiu), Tudose Eugen (Pogoanele), Buceanu Aurel (Slobozia), Creangă Petru (Fălcieni), Apetroae Puiu (C.A.P. Gropa-Iași), Huian Aurel (Botoșani), Pinteau Ciprian (Medgidia), Băhăneanu Costică (Huși), Pricope Petru (Piatra Neamț), Boeriu Petre Marius (Piatra Neamț), Bănciu Gheorghe (Alexandria), Haldan Gheorghe (Bacău), Robotă Dumitru (Bacău), Vieru Vasile (Bărlad), Vitoș Ludovic (Târgu Mureș), Benche De-neș (Moreni), Micu Ștefan (Zalău), Filichi Gavrilă (Galați), Năstase Ion (Buzău), Iacob Dănuț (Râmnicu Vâlcea).

Adevărul repus în drepturi

Dar represiunile au lovit un număr mult mai mare de persoane. O listă pusă la dispoziție de Asociația 15 Noiembrie 1987 Brașov cuprinde numele a încă 67 de oameni care au fost areștați, anchetați și cărora li s-a stabilit domiciliu obligatoriu în județul Brașov sau în alte localități din țară. Interesant este faptul că printre aceștia s-au aflat un număr însemnat de femei, dar și cinci elevi și opt studenți. Iată lista respectivă: Biro Iuliana, Bradu Constantin, Ciorășteanu Sebastian, Căruțeru Floarea, Dumitru Viorel, Jugănaru Cecilia, Gorovei Maria, Novac Eugen, Dochia Ștefan, Novache Petru, Postolache Florin, Postelnicu Sofia, Șerb Ioan, Baciu Viorica, Dobre Stana, Ifrim Ioan, Murariu Aurel, Ola Silvia, Cartas Vasile, Jarcă Vasile, Soare Stelian, Cârțan Ionel, Covrig Ioan, Chiriac Corina, Dulgheru Romeo, Petcu Felicia Eleonora, Chivi Gabriela (Iacob), Ciaca Nicolae, Haidu Cornel, Stoica Mișu, Arhip Ioan, Nițescu Gheorghe, Răducanu Sorin, Șelariu Theodor, Jeler Augustin, Popovici Dănuț, Dan Ioan, Bejenariu Aureliu, Rahău Ioan, Gruia Milică, Berekeni Ioan, Lungu Constantin, Toma Gheorghe, Sandu Petru, Sandu Ion, Bădica Marin, Iacob Profira, Moldovan Cornel, Istrati Constantin, Istrate Gheorghe,

(Continuare în p. 79)

29 noiembrie 1945 – Iugoslavia. 11 ianuarie 1946 – Albania. 1 februarie 1946 – Ungaria. 15 septembrie 1946 – Bulgaria. Abia la 30 decembrie 1947 – România. Tăvălugul ce a măturat – între altele – și instituția monarhică din țările Europei Centrale și de Sud-Est a pornit dinspre limita exterioară a sferei de influență sovietice spre interiorul

acesteia. De fapt, acolo unde exista un partid comunist puternic, aureolat de lupta de eliberare națională dusă în timpul celui de al doilea război mondial (cazul Iugoslaviei), înlăturarea monarhiei s-a putut produce mai repede.

În cazul României, neîncrederii Moscovei în capacitatea comuniștilor de a gestiona viața politică i s-au adăugat tradiția monarhică și prestigiul câștigat de rege în urma înlăturării mareșalului Antonescu și trecerii țării la coaliția Națiunilor Unite.

O explicație cât de cât cuprinzătoare pentru menținerea monarhiei în România încă un an și trei luni după Bulgaria nu poate fi oferită aici. Și despre acest moment – ca despre atâtea altele din istoria noastră apropiată și dureroasă – se vorbește foarte mult, în absența atâtor documente importante și a studiilor care să permită cunoașterea completă a faptelor. Și, să o recunoaștem, nici mentalitatea noastră nu s-a schimbat într-atât, încât să putem accepta realitatea cu calmul și detașarea necesare unei corecte înțelegeri și interpretări a evenimentelor.

La 50 ani de la lovitura de stat din 30 decembrie 1947, care a înlăturat ultima

30 decembrie 1947

SINE IRA ET STUDIO

instituție ce mai amintea de un regim democratic și a lăsat calea complet liberă pentru dezlănțuirea „democrației populare”, oferim cititorilor noștri o suită de documente și analize ce își propun să aducă un plus de informație și de înțelegere.

Reconstituirea principalelor momente parcursе de comuniști în confrun-

tarea lor cu instituția monarhică și cu partidele istorice se îmbină cu documente din arhivele sovietice și altele provenind din surse americane, ce oferă informații necunoscute despre acțiunile Moscovei. Publicăm pentru prima oară pagini din jurnalul lui Carol II din care rezultă reacțiile acestuia la aflarea vestei abdicării fiului său, Mihai I. Tot pentru prima oară reproducem fragmente din manuscrisul redactat în detenție de I. Mocsony Stârcea privind reîntoarcerea reginei Elena, în 1940, și tensiunile dintre Palat și conducătorul statului, Ion Antonescu, cât și secvențe din viața Palatului în anii 1945-1946. Reacțiilor din armată și măsurilor luate pentru contracararea lor le-am consacrat un articol aparte, ținând cont de rolul jucat de această instituție în evenimentele de acum o jumătate de veac. În sfârșit, documente inedite ilustrează reglarea finală de conturi cu persoana lui Mihai I, prin retragerea cetățeniei, cât și nefericita soartă a bunurilor de patrimoniu, împrăștiate – când nu au fost furate – de noua putere prin cele mai neașteptate locuri.

Speranța noastră este că la sfârșitul lecturii acestor texte, cititorul va fi mai apt să înțeleagă. Fără mânie și părtinire.

◆
Gheorghiu-Dej:

„Frontul
Național-
Democratic
înțelege să
conlucreze
în modul cel mai
loial cu regele Mihai“

◆
Vasile Luca: „Trebuie să
ne fie clar că noi nu dorim
înlăturarea monarhiei. România
nu este încă coaptă pentru republică“

◆
Ana Pauker: „Să vorbim cu el [regele]
și vom vedea ce gândește băiatul ăsta“

◆
Burton Berry: „Regele mi-a spus că este convins
că Ana Pauker și cei mai radicali membri ai
Partidului Comunist Român
se pregătesc să-l discrediteze și apoi să-l elimine“

◆
Ana Pauker: „Este U.R.S.S. o țară care nu mai contează și fiecare face cum vrea?“

◆
Gheorghiu-Dej: „[Regele] să simtă și dânsul că îl trec fiorii“

◆
Ernest Bevin: „Dl. Harriman și cu mine a trebuit, cu regret,
să fim de acord“

◆
Vasile Luca: „Ignorarea față de rege e cea mai bună
metodă ca să fie uitat, dar trebuie
atacați toți susținătorii lui“

◆
Iuliu Maniu: „Trebuie să rezistăm cât mai
mult cu putință“

◆
Regele Mihai I: „Propria-mi neputință
mă revolta“

◆
Rudolf Schoenfeld: „Se pare
că procesul de comunicare
completă a României
va fi acum accelerat“

◆
Petru Groza: „Fostul
rege va fi respectat,
ca orice alt cetățean
al acestei țări“

DE LA „TRĂIASCĂ REGELE!”

LA „JOS REGELE!”

Prof. univ. dr.
IOAN SCURTU

Pentru prima dată în publicistica istorică din România vom ordona cronologic cele mai importante informații documentare, ilustrând evoluția poziției Partidului Comunist din România față de instituția monarhică în perioada 23 august 1944 - 30 decembrie 1947. Comentariile noastre își propun doar să-l ghideze pe cititor prin hățișul evenimentelor și confruntărilor din acei ani.

Tactica fronturilor

În acțiunea de răsturnare a regimului Antonescu și de scoatere a României din Axă s-a realizat o coaliție de forțe politice la care au participat Partidul Național-Tărănesc (P.N.Ț.), Partidul Na-

țional Liberal (P.N.L.), Partidul Social-Democrat (P.S.D.) și Partidul Comunist din România (P.C.R.). Declarația de constituire a Blocului Național-Democratic (B.N.D.) din 20 iunie 1944 poartă semnăturile lui Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Constantin Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu. În aprilie 1944, la prima întâlnire între regele Mihai și Lucrețiu Pătrășcanu, suveranul a solicitat o declarație privind poziția P.C.R. față de monarhie. Acest episod

este redat de Ioan Massof într-un articol-anchetă publicat la 25 decembrie 1944 în *Jurnalul de dimineață*, sub titlul *O pagină de istorie contemporană. Cum s-a înfăptuit actul de la 23 august*.

„D. Lucrețiu Pătrășcanu a definit atitudinea acestui partid, arătând că, deși este republican, el înțelege să nu facă din problema formei de stat – monarhie sau republică – o problemă de actualitate. Partidul comunist se declară hotărât să conlucreze cu

În imagini: aproape opt luni separă aceste două fotografii: regele Mihai și Gheorghe Gheorghiu-Dej la recepția de la Cercul militar din 9 mai 1947 (sus); străzile Bucureștilor după înlăturarea regelui (jos).

monarhia și să o sprijine, în orice acțiune destinată să scoată România din război și să schimbe politica noastră externă”.

În discuțiile privind formarea noului guvern, liderul comunist s-a aflat alături de suveran, susținând formarea unui guvern politic prezidat de Iuliu Maniu. Președintele P.N.Ț. a evitat să-și asume această răspundere, astfel că – la 23 august 1944 – s-a constituit un guvern de militari și tehnicieni, prezidat de generalul Constantin Sănătescu, în care cei patru semnatari ai Declarației din 20 iunie 1944 ocupau funcțiile de miniștri secretari de stat; lui Lucrețiu Pătrășcanu i s-a încredințat și departamentul justiției.

În seara zilei de 23 august, după difuzarea la radio a *Proclamației regelui Mihai către țară* a fost difuzată *Declarația guvernului*, în care se afirma: „... Guvernul, adresându-se vouă, tuturor cetățenilor țării, vă cere să faceți zid în jurul Maiestății Sale Regelui Mihai I și în sprijinul unei desăvârșite uniiri și discipline naționale să-i dați tot sprijinul pentru înfăptuirea comandamentelor supreme ale ceasului de față: asigurarea păcii și instaurarea unui regim democratic, de largi drepturi și libertăți publice pentru toți cetățenii țării”. Semnând acest document, partidul comunist recunoștea, în fapt, rolul decisiv al regelui Mihai în realizarea loviturii de stat de la 23 august 1944.

Evoluția istorică a României, ca și a celorlalte state din zona centrală și sud-est europeană, a fost determinată de acordurile dintre marile puteri – U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie – care au constituit coaliția Națiunilor Unite și au încheiat victorioase al doilea război mondial. Prin acordurile de la Moscova, Teheran și Ialta, această zonă a fost „cedată” Uniunii Sovietice, care a acționat pentru a impune un sistem politic după model

propriu, folosind o gamă largă de metode și mijloace, în primul rând prezența militară și, simultan, acțiunea partidelor comuniste din țările respective.

Într-o primă etapă, partidele comuniste au fost îndrumate spre realizarea unor revendicări general-democratice, atragerea unui număr cât mai mare de cetățeni alături de „fronturile” ce se creau, deschiderea „focului principal” împotriva celor mai puternice forțe ale burgheziei și „lichidarea” succesivă a „dușmanilor”.

Nimic nu era întâmplător

Un asemenea scenariu s-a derulat și în România. Partidul comunist a apreciat că „principalul dușman” erau cele două partide tradiționale, P.N.Ț. și P.N.L., fostele sale aliate, care se bucurau de o largă influență în rândurile populației. În această primă etapă, monarhia trebuia menajată, eventual atrasă de partea forțelor „democrat-populare”. În acest spirit, la 26 septembrie 1944, partidul comunist a denunțat colaborarea cu cele două partide, afirmând că B.N.D. nu reprezenta toate forțele politice „sănătoase” ale țării. Din inițiativa comuniștilor s-a creat Frontul Național-Democratic (F.N.D.). La 13 octombrie, o delegație compusă din L. Pătrășcanu și Gheorghe Gheorghiu-Dej (P.C.R.), C. Titel Petrescu și Lothar Rădăceanu (P.S.D.), Victor Brătăleanu (Sindicatelor Unite), Gh. Vlădescu-Răcoasa (Uniunea Patriotică) și Gh. Micle (Frontul Plugarilor) a prezentat regelui *Platforma F.N.D.*, care trebuia să stea la baza formării unui nou guvern. Precizând din nou poziția partidului comunist față de monarhie, Gh. Gheorghiu-Dej, care se profila ca principalul conducător al partidului comunist, declara:

„Frontul Național-Democratic are aceeași atitudine față de monarhie și de persoana M.S. Regelui, pe care au avut-o forțele democratice ale țării în ajunul și în ziua de 23 august a.c. În credința că M.S. Regele Mihai va fi, ca și în acele zile, alături de poporul român și de năzuința lui, Frontul Național-Democratic înțelege să conlucreze în modul cel mai loial cu regele Mihai...”

Prin intervenția directă a generalului sovietic V.P. Vinogradov, regele a acceptat demisia guvernului la 2 noiembrie. Peste două zile s-a format un nou guvern, prezidat tot de generalul Sănătescu, dar cu caracter politic, portofoliile fiind împărțite între F.N.D., P.N.Ț. și P.N.L. Era un pas important pe care comuniștii îl făceau în drumul spre acapărarea puterii politice. Guvernul n-a durat decât o lună, fiind silit să demisioneze, la 2 decembrie. La 6 decembrie, regele l-a desemnat pe generalul Rădescu să formeze un nou cabinet; F.N.D. și-a menținut pozițiile din fostul guvern, dar P.N.Ț. pierdea un minister important, cel de interne. Despre noul premier regele avea următoarea părere: „Un anticomunist notoriu! Un om foarte integru, care nu prea se încurca în formule de politică pentru a spune ce gândea. Rușii se arătau iritați ori de câte ori deschidea el gura”.

În perioada 31 decembrie 1944-16 ianuarie 1945, o delegație a partidului comunist, condusă de Gheorghiu-Dej, s-a deplasat la Moscova, unde a avut discuții cu liderii sovietici, inclusiv cu I.V. Stalin, în cursul cărora s-au pus la punct detaliile concrete ale campaniei de răsturnare a guvernului Rădescu și formarea unui guvern F.N.D.

Au urmat numeroase acțiuni împotriva guvernului Rădescu, calificat drept „fascist”, și a liderilor partidelor „istorice”, etichetați și ei ca „profasciști”.

Nimic nu era întâmplător: având în vedere prevederile Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, care cereau „lichidarea” organizațiilor fasciste, asemenea acuzații deveneau extrem de grave. La 24 februarie 1945, în Piața Palatului Regal, au loc ciocniri sângeroase între demonstrații F.N.D. și forțele de ordine. Într-o telegramă adresată regelui, miniștrii F.N.D. arătau: „Sub zidurile Palatului Regal a curs sângele poporului... În numele poporului profund

Principalii actori – alături de regele Mihai – ai loviturii de stat de la 23 august 1944: Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, C. Tițel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu, într-un montaj grafic publicat de Realitatea ilustrată

O relație de circumstanță: regele Mihai și conducătorul statului, Ion Antonescu

**Blocul
NATIONAL
DEMOCRATIC**

revoltat, protestăm cu indignare împotriva asasinării cetățenilor pașnici și cerem demiterea imediată a guvernului condus de călăul Rădescu...”

Dej îi mulțumește regelui

În ședința Consiliului F.N.D. din 26 februarie, Gheorghiu-Dej a propus ca în cursul audiențelor pe care le vor avea la rege, miniștrii F.N.D. să declare:

„Ceea ce s-a întâmplat până acum sub emblema regală, pro-

vocările înfășurate în mantia regală, poate să submineze însăși poziția M.S. Regelui. Poporul încă nu și-a pus problema dacă vrea republică sau dacă vrea monarhie constituțională... Trebuie spus: «Gândiți-vă, Maiestate, în curând se vor ivi factori noi care vor amenința însăși monarhia, dar poate că atunci va fi prea târziu». Să-i punem această perspectivă, să simtă și dânsul că-l trec fiorii, căci noi nu ne vom da înapoi, dacă vedem că monarhia e luată ca un instrument de forțele reacționare, să doborâm acest instrument în praf și

noroi, așa cum merită, renunțând să vorbim în limbajul de până acum”.

În zilele de 27 și 28 februarie, A.I. Vișinski, prim-locțiitor al comisariatului poporului pentru afacerile străine al U.R.S.S., s-a prezentat în audiență la rege, făcând presiuni pentru înlăturarea guvernului Rădescu. În audiența din 28 februarie a fost extrem de categoric: „...Noi [guvernul sovietic] considerăm pe dl. Rădescu fascist și guvernul lui fascist sau cel puțin susținător de fasciști... Vă declar în mod oficial în numele guvernului meu că nu putem tolera un asemenea guvern... Rog răspunsul Măiestății Voastre chiar acum. Este de acord?”

...Asta e tot. Aștept știrea demisiei d-lui general Rădescu...”

În cea de-a treia audiență (1 martie 1945), A.I. Vișinski a făcut și pasul următor, indicând persoana noului prim-ministru: „Omul care ne inspiră nouă încrederea este Petru Groza, ca președinte al Consiliului...”.

Pentru că unii frunțași ai partidului comunist dădeau dovadă de „exces de zel”, în ședința Consiliului F.N.D. din 5 martie, Vasile Luca, secretarul general al acestui organism, a făcut unele precizări: „...Trebuie să ne fie clar că noi nu dorim înlăturarea monarhiei. România nu este încă coaptă pentru republică acum... Pentru voi să fie clar că nu ne atingem de rege și dacă noi vom fi nevoiți să luăm măsuri, nici atunci nu va fi vorba decât de o regență, dar nu de schimbarea Constituției, căci aceasta e o chestiune de viitor, care depinde de felul cum se desfășoară evenimentele. Oricât de stânga am fi noi, trebuie să știm că dezvoltarea istorică a ultimelor decenii a arătat că o monarhie poate fi mult mai democratică decât o republică fascistă... Dacă monarhia poate să meargă pe calea aceasta timp mai îndelungat, e liberă să o facă. Nu punem aceste principii în joc, dar atacăm banda care înconjoară pe rege și împiedică rezolvarea problemelor pe cale constituțională, pentru ca țara să pășească înainte”.

Pentru ziua de 6 martie 1945 a fost convocată o mare demonstrație la București, pentru a impune regelui guvernul Groza. La intervenția fermă a lui A.I. Vișinski, regele a semnat decretul. Adunarea din București a luat imediat altă turnură: „Să mulțumim Majestății Sale Regelui – spunea Gheorghiu-Dej în fața mulțimii prezente – că a înțeles în cele din urmă să asculte glasul poporului. În ciuda clicii care îl înconjoară, îl izolează de popor, Majestatea Sa Regele, ascultând glasul poporului și sfatul adevăraților conducători ai poporului nostru, are mult de câștigat, deoarece conducătorii partidelor așa-zis istorice, în

frunte cu Iuliu Maniu, serviți de unelte – pentru că nu pot fi caracterizați altfel decât ca unelte oamenilor de teapa generalului Rădescu – au căutat

„Un anticomunist notoriu” – generalul Nicolae Rădescu

să târască monarhia în frământările politice, în vâltoarea luptelor politice...”

Invitație refuzată

Soluția de la 6 martie fusese impusă de sovietici (*Magazin istoric*, nr. 2/1993). Regele știa că între el și comuniști exista un conflict ireconciliabil. La

22 aprilie 1945, după o discuție cu Mihai I, Burton Berry, reprezentantul S.U.A. în România, raporta Departamentului de Stat: „Regele mi-a spus că este convins că Ana Pauker și cei mai radicali membri ai Partidului Comunist Român se pregătesc să-l discrediteze și apoi să-l elimine. Mi-a spus că în ultima vreme au declanșat o campanie de zvonuri care vorbesc despre întoarcerea tatălui său. Bineînțeles că ei nu au nevoie de Carol, dar pe Carol l-ar putea discredita mai ușor și, deci, elimina mai ușor. Regele a mai spus că e bombardat de membrii comuniști ai guvernului cu cereri care-l obligau să înfăptuiască acte neconstituționale. Într-o zi, Pătrășcanu i-a prezentat spre semnare două decrete-lege neconstituționale, iar Teohari Georgescu încă două. Regele a simțit că astfel de proiecte de lege îi erau prezentate intenționat, cu scopul de a se dovedi că nu este sensibil la soarta poporului”.

În timp ce partidele „istorice” erau atacate fără menajamente, sovieticii căutau să-l „sensibilizeze” pe rege, decorându-l cu Ordinul „Victoria”. După ceremonia de la Palatul Regal, desfășurată în dimineața de 6 iulie 1945, a urmat „banchetul”. Regele avea să relateze: „Rușii au organizat o ceremonie imensă în onoarea mea. Ei reuniseră întregul lor stat major, zeci de ofițeri ruși cărora li se alăturaseră cei din armata română. A trebuit să suport un șir nesfârșit de discursuri, apoi un imens banchet. A trebuit, după aceea, să mă duc la aeroport pentru a primi darurile lui Stalin – două avioane. Am prezidat apoi un al doilea banchet! Ofițerii armatei roșii înghițeau litri de votcă, printre alte alcooluri pe care le amestecau din belșug...”

Regele aștepta, totuși, un moment prielnic pentru a înlătura guvernul impus de sovietici la 6 martie. După Conferința de la Potsdam (17 iulie - 2 august 1945), Mihai I, sfătuit de I. Maniu, C.I.C. Brătianu și alți frunțași ai partidelor democratice, de colaboratori ai săi de la Palat, precum și de reprezentanții Marii Britanii și S.U.A. în România, i-a cerut lui Groza să-l „ajute” pentru formarea unui guvern reprezentativ, care să poată fi recunoscut de Aliați. Groza a refuzat să-și dea demisia, iar regele s-a adresat guvernelor celor trei mari puteri, cerându-le să „intervină”.

Situația devenise critică; liderii social-democrați și comuniști s-au reunit în cadrul unei ședințe a Frontului Unic Muncitoresc, chiar în ziua de 21 august. Ana Pauker a fost extrem de vehementă: „U.R.S.S. este o țară care nu mai contează și fiecare face cum vrea?... N-am făcut ce ne obliga art. 5 din armistițiu, [care cerea] ca să băgăm la răcoare, în pușcărie și lagăre oameni ca Maniu și Brătianu”.

Stenograma acestei ședințe, prezentate pe larg în *Magazin istoric*, nr. 3/1997, a reținut și intervenția categorică a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Trebuie să știți că nu va tolera U.R.S.S. un regim, la granița ei, decât unul în care are deplină încredere, supere-se englezii și americani...”

Criza politică s-a declanșat chiar în preajma primei aniversări a zilei de 23 august. Festivitățile s-au desfășurat fără participarea regelui, care – conform programului aprobat la 7 august – ar fi trebuit să treacă în fruntea trupelor întoarse de pe front pe sub Arcul de Triumf și apoi să dea startul defilării armatei în Piața Palatului Regal. În legătură cu situația creată, în ședința Consiliului de Miniștri din 24 august, Petru Groza declara: „Noi păstrăm atitudine de liniște și loialitate față de Maiestatea Sa,

Trupe române întoarse victorioase de pe front defilează pe Calea Victoriei (23 august 1945)

cum am dovedit și în cursul zilei de ieri, când ați fost martori. Noi nu ne-am permis sub nici un raport să manifestăm ceva care putea trăda o nemulțumire prin faptul că a trebuit să înregistrăm absența Maiestății Sale, care nu voia să apară alături de acest guvern la această sărbătoare”.

Au urmat discuții aprinse, după care a fost dat publicității un comunicat în care se afirma: „O clică de reacționari urată și disprețuită de masele largi populare, pierzând contactul cu realitățile vieții noastre românești, a încercat să provoace cu mijloace artificiale o criză de guvern. Folosind intriga și combinațiile de culise, aceste cercuri urmăresc să despartă factorul constituțional de guvern și de popor...”

Una caldă, una rece

Guvernul se afla într-o situație dificilă, mai ales că unii lideri social-democrați, în frunte cu C. Titel Petrescu, puteau provoca demisia acestuia. La 28 august 1945 s-a ținut o ședință a Comitetului Central al Frontului Unic Muncitoresc. Gheorghiu-Dej a spus: „Dacă regele va merge pe această cale, tre-

buie să spunem categoric că de dragul monarhiei, al Maiestății Sale, pentru că a fost sfătuit așa, noi nu vom putea permite prelungirea unei astfel de situații. Și nu o va permite nici U.R.S.S. Noi dorim și trebuie să lucrăm pentru a-l convinge pe rege că este în însuși interesul lui, al monarhiei, să revină, să nu dea ascultare clicii de la Palat, să schimbe această clică, să-și schimbe atitudinea față de guvern și să aștepte până când cei Trei Mari vor hotărî asupra situației noastre politice din România”.

De această dată, social-democrații, inclusiv C. Titel Petrescu, au sugerat să se ceară o audiență regelui, propunere susținută și de Ana Pauker. „Eu zic – spune ea – să vorbim cu el și vom vedea ce gândește băiatul ăsta; să vorbim, putem să-l convingem, chiar dacă se lasă greu și chiar dacă pe moment nu ne dă un răspuns pozitiv. Îl lăsam să se gândească”.

S-a stabilit și delegația care să meargă în audiență, dar „băiatul” a refuzat să-i primească pe miniștrii guvernului Groza. Faptul că suveranul „a rupt contactul cu guvernul și a intrat în grevă” a creat o situație dificilă. Articolul 88 din Constituție

prevedea: „Regele numește și revocă pe miniștrii săi. El sancționează și promulgă legile. El poate refuza sancțiunea sa”. În istoria României nu se înregistrează un caz în care suveranul să ceară demisia guvernului și președintele Consiliului de Miniștri să refuze să i-o prezinte.

Regele s-a retras la Sinaia și a refuzat să primească pe miniștri în audiență, nu a acceptat decrete sau alte decizii guvernamentale pentru a le semna. Presa și radioul au căutat să ascundă realitatea sau să minimalizeze conflictul dintre rege și guvern. Astfel, în ziua de 6 septembrie când se împlineau 5 ani de domnie a regelui Mihai, ziarele au publicat articole elogioase la adresa sa, iar dr. Petru Groza și Gh. Tătărescu – aflați în vizită la Moscova – i-au trimis o telegramă: „Suntem bucuroși să putem mărturisii în această zi credința neșovăitoare și devotamentul neclintit cu care vom continua a sluji toate năzuințele Maiestății Voastre pentru realizarea fericirii poporului român”.

Actele de politețe și bunăvoință alternau însă cu poziții intransigente. În raportul prezentat de Gheorghiu-Dej la Conferința națională a partidului comunist din octombrie 1945 se putea citi: „Cu puțin timp înainte de prima aniversare a lui 23 august, reacțiunea, reprezentată de partidele «istorice», în frunte cu Maniu și Brătianu, legându-și speranța de Conferința de la Londra, sprijinită de rege în țară și de unele cercuri reacționare din străinătate, a încercat printr-o manevră brutală să răstoarne guvernul...”

În ziua de 8 noiembrie a avut loc la București o mare demonstrație de simpatie pentru rege (*Magazin istoric*, nr. 11/1996) și de condamnare a guvernului Groza și a ocupației sovietice. Incidentele sângeroase puse la cale de comuniști au fost atribuite partidelor democratice, comuniștii cerând dizolvarea

P.N.Ț. și P.N.L. și arestarea lui I. Maniu și C.I.C. Brătianu. Conducerea partidului comunist căuta să-l menajeze încă pe rege, dar făcea tot ce era posibil pentru a-l izola. În ședința Consiliului F.N.D. din 12 noiembrie, Vasile Luca explica această atitudine: „Noi nu suntem de părere – căci nu este acum oportun – să ne apucăm să clarificăm cu regele. Ignorarea față de rege e cea mai bună metodă ca să fie uitat, dar trebuie să atacăm toți susținătorii lui. Însă a-l ataca pe rege, a aduce problema în discuție, aceasta ar da apă la moară reacțiunii, căci și așa toată presa mondială spune că monarhiștii au fost atacați de comuniști...”

Trei, dar numai unul decide

Conferința miniștrilor de externe ai S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S., desfășurată la Moscova în zilele de 16-26 decembrie 1945, a analizat situația internațională în perspectiva încheierii tratatelor de pace. Cu acel prilej, cei trei miniștri de externe au decis să dea „sfatul” solicitat de regele Mihai, anume: în guvernul existent să fie incluși câte un reprezentant al P.N.Ț. și P.N.L. și astfel reorganizat guvernul să declare că va pregăti alegeri libere; toate partidele democratice aveau dreptul să depună candidați; să se asigure deplina libertate a presei, cuvântului, religiei și asocierii. O comisie formată din ambasadorii britanic și american la Moscova, A. Harriman și A. Clark Kerr, însoțiți de A.I. Vișinski, urma să se deplaseze la București pentru a pune în aplicare aceste hotărâri.

În ziua de 31 decembrie, în ședința guvernului român, Gheorghiu-Dej comenta:

„Hotărârea de la Moscova, cu privire la țara noastră, trebuie privită cu satisfacție. Ceea ce se urmărea de către cercurile răuvoitoare viitorului patriei noastre a suferit, prin hotărârile

luate la Moscova de reprezentanții celor Trei Mari, un eșec lamentabil. Prin acordul, pe care fără îndoială vom trebui să-l aplicăm în practică zilele ce urmează, noi vom consfinți politica dusă de guvernul Groza de la 6 martie și până astăzi... Acesta [acordul] este fără îndoială un succes al nostru...”

În seara zilei de 31 decembrie, comisia formată din A.I. Vișinski, A. Harriman și A. Clark Kerr a sosit la București (*Magazin istoric*, nr. 1/1996). Atitudinea regelui a fost surprinsă de Clark Kerr, într-un raport înaintat ministrului britanic de externe, E. Bevin, la 25 ianuarie 1946: „La 1 ianuarie, printr-un acord comun, comisia l-a vizitat pe rege. Dl. Vișinski i-a reamintit Maiestății Sale acea parte a comunicatului de la Moscova privitoare la România și i-a explicat că el reprezintă vederile unanime ale celor trei miniștri de externe, al căror scop este ajungerea la o soluție a problemei, care să permită guvernului Maiestății Sale [britanice] și guvernului Statelor Unite recunoașterea guvernului României. Regele a ascultat în liniște și cu atenție. El a spus că e gata să ia în considerare în mod favorabil decizia de la Moscova, așa cum făcuse și în cazul deciziilor de la Ialta și Potsdam... Regele a sugerat apoi, tatonând, că ar fi bine să se neutralizeze unele departamente ale guvernului înainte de alegeri. Dl. Vișinski a răspuns că această comisie nu putea trece dincolo de termenii de referință, care nu includeau o asemenea prevedere. Dl. Harriman și cu mine a trebuit, cu regret, să fim de acord cu aceasta...”

Conducerea partidului comunist era informată despre atitudinea regelui; în ședința C.C. al Frontului Unic Muncitoresc din 2 ianuarie, Ana Pauker spunea: „Prima încercare făcută de rege de a schimba ceva a fost respinsă de toți trei deodată. Ei au spus: «Noi nu am venit să ne

amestecăm în treburile voastre interne». Nu se face nici o schimbare a guvernului actual, doi oameni intră în guvernul acesta... Regele, timp de patru luni de zile, a fost ținut departe de orice om, în afară de grupa manistă și într-o anumită măsură – Brătianu. Și ei l-au atârnat, că: «Uite ce au făcut în Bulgaria și în Iugoslavia și vor face și aici la fel». Noi credem că odată reluat contactul cu regele, îi vor ieși din cap o serie de chestiuni și se va putea lucra cu el, va înțelege omul că lucrurile nu merg așa”.

L. Pătrășcanu, Iuliu Maniu, A.I. Vișinski, C. Sănătescu, C. Titel Petrescu și C.I.C. Brătianu: împreună, dar în divergență

Noi tensiuni

În ziua de 3 ianuarie, Clark Kerr a participat la un ceai oferit de rege și regina-mamă. Cu acel prilej, „regele a spus că el și regina-mamă erau permanent supuși la confruntări și amenințări de către comuniști, care nu reprezentau mai mult de un pumn de oameni. Toate acestea, atât el cât și ea [regina] le-au suportat și le vor suporta în tăcere, dar comuniștii erau hotărâți să răstoarne monarhia și să bolșevizeze țara, sau chiar să o vadă absorbită de U.R.S.S.”

După hotărârile Conferinței de la Moscova, regele Mihai a devenit mai reținut față de sfaturile liderilor național-tărăniști și liberali; a adoptat tactica temporizării, urmărind să evite, pentru o perioadă cât mai lungă, „sovietizarea” României. În prima jumătate a anului 1946, Mihai a ratificat toate actele legislative inițiate de guvern după 24 august 1945. La 27 mai, regele l-a decorat pe dr. Petru Groza cu ordinul „Serviciul credincios” în gradul de Colan. Scănteia aprecia că gestul suveranului, intervenit într-un moment când reacțiunea „a încercat și încearcă să creeze o spărtură între rege și popor, are, mai cu seamă în împrejurările de acum, o deosebită valoare politică. Încă o diversivune a reacțiunii înregistrează astfel un răsunător eșec!”

Procesul intentat lui Ion Antonescu și principalilor săi colaboratori, desfășurat în perioada 5-15 mai 1946, a constituit un nou moment delicat în raporturile dintre comuniști și rege. Un colaborator apropiat al suveranului nota că procesul a fost: „un adevărat coșmar pentru rege și regina-mamă. Cu fiecare dezvoltare a implicării în marele dezastru național a domnilor Maniu și Brătianu, întrebările lui Mihai sunt din ce în ce mai neliniștite: «Ce-a mai declarat Antonescu?»”.

Totuși, în timpul procesului numele regelui nu a fost evocat decât în legătură cu acțiunile vizând înlăturarea mareșalului. Deși, potrivit art. 88 din Constituție, avea dreptul de „a acorda amnistie în materie politică”, regele nu a uzat de acest drept. În comunicatul Consiliului de Miniștri din 2 iunie 1946 se preciza: „Ieri, 1 iunie a.c. la orele 10.30 dl. ministru al justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, a prezentat Maiestății Sale Regelui cere-rile de grațieri făcute de Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu, Gheorghe Alexianu, Constantin Pantazi, Radu Lecca și Eugen Cristescu. În urma propunerii guvernului, Maiestatea Sa Regele a respins cererile de grațieri făcute de Ion Antonescu, Constantin Vasiliu și Gheorghe Alexianu și a comutat în muncă silnică pe viață pedeapsa cu moartea aplicată condamnaților Constantin Pan-

tazi, Radu Lecca și Eugen Cristescu...” (vezi pe larg în *Magazin istoric*, nr. 8/1995).

Momente tensionate s-au născut și în legătură cu legea electorală elaborată de guvern, aceasta venind în contradicție cu prevederile constituționale: Parlamentul devenea unicameral (Senatul era desființat), nu se mai stipula dreptul regelui de a dizolva Adunarea Deputaților, se acorda drept de vot unor noi categorii de cetățeni (femei, militari). După repetate încercări nereușite de a obține modificarea articolelor respective, la 13 iulie 1946 regele a semnat legea, atrăgându-și și critici (voalate) din partea partidelor democratice.

Sfetnici șantațați

Partidele din opoziție au adresat regelui repetate memorii și telegrame prin care denunțau acțiunile ilegale și abuzurile guvernului în timpul campaniei electorale. Ele au contestat energic rezultatul falsificat al alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946 (*Magazin istoric*, nr. 11/1995), Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și C. Titel Petrescu au intervenit la rege, cerându-i să nu recunoască rezultatul alegerilor și să nu deschidă parlamentul ales prin „violență și fraudă”. „Sperând că avea să primească curând un sfat din partea Washingtonului – scria A. Gould Lee, biograful regelui –, el stătu

treaz toată noaptea împreună cu regina Elena, așteptând oră de oră ajutorul care nu va veni niciodată”.

La 1 decembrie 1946, Mihai I s-a deplasat în Dealul Mitropoliei, unde a rostit Mesajul Tronului: „Sunt fericit să mă gătesc în mijlocul reprezentanților poporului, întruniți astăzi pentru întâia oară, după o îndelungată întrerupere a vieții parlamentare... Noul parlament are menirea de a desăvârși opera de lichidare a tristelor urmări ale războiului, așezând statul nostru pe baze sănătoase și puternice. Am credința că veți consacra acestei opere de mare răspundere toată atenția și energiile domniilor voastre...”

Discursul a fost aplaudat de majoritatea parlamentară. Răspunsul la mesaj a fost prezentat în ziua de 18 decembrie, de o delegație condusă de Mihail Sadoveanu, în cadrul unei ceremonii desfășurate la Palatul Regal: „...Adunarea Deputaților a salutată cu unanimitate și deosebită dragoste prezența Maiestății Voastre în mijlocul ei... Însoțită de cel mai cald patriotism, Adunarea Deputaților asigură pe Maiestatea Voastră și guvernul Maiestății Voastre că vom pune la muncă pentru realizarea marilor sarcini naționale în slujba poporului, enunțate în mesajul de deschidere”.

Referindu-se la atitudinea regelui în cursul anului 1946, A. Holman, reprezentantul Marii Britanii la București, raporta primului său ministru: „Prin urmare, nu este de mirare că mulți membri ai partidelor de opoziție au devenit mai rezervați în laudele lor adresate regelui, după semnarea legii electorale. Ei au simțământul că, deși nu se putea pune la îndoială curajul său personal, ducea totuși o politică împăciuitoare și era prost sfătuit de către mama sa, pe care o interesa în primul rând securitatea fiului său, precum și de dl. Nagel, administrator al domeniilor regale și mareșal al Curții,

care fusese membru în guvernul Antonescu și, ca atare, fusese forțat de către șantajistii comuniști să devină într-o oarecare măsură agentul lor în interiorul Palatului. În consecință, în timpul fiecărei crize ei erau de părere că regele era sfătuit să nu adopte o atitudine fermă”.

După alegerile din noiembrie 1946, ofensiva partidului comunist a devenit tot mai vehementă, impunându-se ca factorul decisiv în activitatea de guvernare și de „sovietizare” a României. Regele era ocolit în mod sistematic, fiind pus adesea în fața faptului împlinit. El avea să mărturisească: „Propria-mi neputință mă revolta. Populația era pusă la respect, jandarmeria, ca și armata, căzuse în mâinile comuniștilor. Pe cine m-aș fi putut sprijini pentru o acțiune de rezistență?”

În aceste condiții, mai merita oare să rămân în România, unde eram un suveran de paie? Am abordat problema cu Maniu...

Mi-a răspuns: «Trebuie să rezistăm cât mai mult cu puțință, pentru a salva ceea ce mai poate fi salvat».

Un cec în alb...

În a doua jumătate a anului 1947, guvernul a trecut la lichidarea principalelor forțe ale opoziției. La 29 iulie, Adunarea Deputaților a hotărât dizolvarea P.N.T., după care liderii săi au fost arestați și trimiși în fața „justiției populare”. Sentința de condamnare, pronunțată la 11 noiembrie, începe cu formula obișnuită: „Mihai I-*iu*, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României la toți de față și viitori sănătate!” Poate că niciodată această formulă n-a fost mai departe de sentimentele reale ale suveranului.

Tot în vara anului își încetase activitatea și P.N.L. condus de C.I.C. Brătianu. Regele fusese complet izolat, nemaiputându-și exercita prerogativele constituționale. Propaganda oficială

amintea tot mai rar de existența și activitatea regelui. La 28 august 1947, Roy Melbourne îl informa pe secretarul de stat al S.U.A.: „Guvernul [român] actual nu precupește nimic pentru a minimaliza serviciile patriotice ale regelui față de țară și pentru a amplifica și exagera realizările actualilor lideri politici. Ca exemplu de tactică folosită de guvern în acest scop se poate cita următoarea situație: în ultimii trei ani, 23 august, aniversarea loviturii de stat condusă de rege, care a înlăturat regimul pronazist al mareșalului Antonescu, în 1944, a devenit o sărbătoare patriotică de prim rang a românilor și o zi strâns asociată, în conștiința oamenilor, cu figura tânărului rege. În acest an guvernul a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a se neglija aniversarea și pentru ca regele să nu fie menționat în elogiile presei referitoare la realizările României de după lovitura de stat. În știrile referitoare la evenimentul presa guvernamentală a înlocuit obișnuita imagine a regelui cu chipul unor lideri comuniști precum Gheorghiu-Dej, ministrul industriei și comerțului”.

În ziua de 15 octombrie 1947, regele Mihai I a citit ultimul său mesaj către Adunarea Deputaților. La 6 noiembrie 1947, a fost înlăturată din guvern gruparea Tătărescu prin votul de blam al Adunării Deputaților, iar prin decret regal, Ana Pauker a fost numită ministru de externe, iar Vasile Luca, ministru de finanțe. Comentând desfășurarea evenimentelor din România, Rudolf Schoenfeld, reprezentantul S.U.A. la București, raporta secretarului de stat, la 17 noiembrie: „Se pare că procesul de comunizare completă a României va fi acum accelerat și se va desfășura fără nici o opoziție organizată”.

La 12 noiembrie regele plecase la Londra, pentru a participa la căsătoria principesei Elisabeta a Marii Britanii. Înainte de a părăsi țara, Mihai I semnase decretul

prin care împuternicea guvernul ca, în absența sa, să efectueze toate lucrările necesare conducerii țării, inclusiv „numirile și revocările de funcționari”. A fost un „cec în alb” acordat guvernului, suveranul renunțând la una din prerogativele sale esențiale.

La Londra, regele a avut discuții cu diferiți oameni politici. Regele George VI i-a aranjat o întâlnire particulară cu ministrul britanic de externe, pe care Mihai avea să o descrie astfel: „...Timp de peste două ore, mama mea și cu mine i-am povestit toate evenimentele din ultimele luni. L-am întrebat atunci ce intenționează să facă pentru a ne veni în ajutor.

— Nu vreau să vă las speranțe deșarte. Anglia nu este în măsură să facă nici cel mai mic lucru pentru dumneavoastră.

Un răspuns dur, dar care avea meritul sincerității! Pe moment am fost șocați. Anglia era totuși una dintre cele trei mari puteri victorioase. Am înțeles atunci multe lucruri referitor la împărțirea lumii”.

... onorat de comuniști

Imediat după întoarcerea sa în țară, regele a semnat decretul de numire a lui Emil Bodnăraș în funcția de ministru de război. În discursul rostit în ziua de 24 decembrie, cu prilejul prezentării noului ministru, dr. P. Groza preciza: „Instalarea prietenului Emil Bodnăraș la acest minister nu este numai un schimb de titulari, ci are rosturile ei adânci”.

„Rosturile” aveau să fie desluite în numai câteva zile. La 29 decembrie, C.C. al P.C.R. a adoptat planul de măsuri politice și de siguranță pentru înălțarea monarhiei și proclamarea republicii, document comentat de *Magazin istoric* încă din 1972. El ilustrează cât se poate de bine cum a fost concepută lovitură de forță din 30 decembrie 1947.

Ex-regina Greciei Elisabeta, fiica reginei Maria și a regelui Ferdinand, întretinându-se cu Gh. Tătărescu și Al.G. Donescu, la inaugurarea palatului de la Șosea, ce avea să-i poarte numele

Rechemat imperativ de la Sinaia, în dimineața zilei de 30 decembrie, regele a primit în audiență pe dr. Petru Groza și Gh. Gheorghiu-Dej. Iată cum a prezentat regele această întâlnire, în 1990:

„În chip de introducere, Groza a crezut de cuviință să ne potopească cu glumele sale dubioase, pe care le considera atât de spirituale și care nu îl făceau să rădă decât pe el. Apoi, dintr-o dată, a intrat în miezul problemei:

— Am venit să vorbim despre o problemă de familie. Am dori deci să discutăm despre un divorț prin înțelegere...

Tonul discuției a urcat, s-a transformat într-o adevărată altercație verbală. Principalul meu argument a constatat în faptul că demersul lor [al lui Groza și Gh. Gheorghiu-Dej] era anticonstituțional. Numai printr-o consultare populară se va hotărî o modificare a Constituției.

— Nu avem timp să procedăm în felul acesta, mi-a aruncat Groza...

Groza a devenit din ce în ce mai amenințător, afirmând chiar că ar deține un document despre mine — «dosar» — pe care îl va face public dacă încerc să intru în contact cu englezii sau americanii. Garda mea arestată, telefonul tăiat, casa noastră încercuită, eu nu puteam face absolut nimic. Constrâns și forțat, am semnat actul meu de abdicare”.

În ședința Consiliului de Miniștri din acea zi de 30 decembrie, orele 15.30, Petru Groza a făcut o declarație cât se poate de „elegantă”: „Vom îngriji ca fostul rege să plece liniștit, așa cum se cuvine, pentru ca nimeni să nu poată avea un cuvânt de reproș pentru felul cum poporul nostru a ținut să se poarte față de acela care, înțelegând glasul vremurilor, s-a retras — lucru pentru care poporul român nu se poate arăta nerecunoscător. Deci fostul rege va fi respectat, ca orice alt cetățean al acestei țări”.

În realitate, n-au fost respectate nici una dintre promisiuni. ■

ARHIVELE RUSEȘTI DESPRE MONARHIA DIN ROMÂNIA

Dr. TATIANA A. POKIVAILOVA

Institutul de slavistică și balcanistică al Academiei de Științe a Rusiei

Ce soartă le destinase Moscova lui Carol II și fiului său Mihai, în condițiile în care Kremlinul împinsese deja spre abis monarhia ca instituție, în Europa de Sud-Est?

Problema soartei monarhiei în România, după încheierea celui de-al doilea război mondial, a fost pusă în discuție de conducerea sovietică încă de la sfârșitul anului 1943 și începutul lui 1944, în legătură cu pregătirea, în comisia Litvinov, a proiectelor de reglementare pașnică postbelică.

După cum reiese din documentele aflate în arhivele de la Moscova, conducerea U.R.S.S. nu intenționa – într-o perspectivă postbelică imediată – să schimbe forma de guvernământ și să lichideze monarhia, ceea ce corespundea poziției generale a Kremlinului, interesat în dezvoltarea colaborării cu aliații occidentali, în condițiile continuării războiului contra Germaniei.

În ceea ce privește concret viitorul monarh, după cum reiese

din unele documente, până la 23 august 1944 conducerea sovietică nu a avut o anume poziție. Dispunem de un document din 24 mai 1944, prin care Stalin era informat: „La 22 mai a.c. a avut loc o discuție cu generalii prizonieri de război români Mazarini, Lascăr, Dimitriu, Nedelea și Brătescu despre atitudinea lor față de fostul rege român aflat în emigrație și despre atitudinea diferitelor cercuri politice și militare din România față de el. Generalii români prizonieri participanți la discuție au în mare o părere pozitivă despre fostul rege Carol și și-au exprimat intenția să colaboreze cu regele, adevărat, cu unele rezerve.

Generalii Mazarini și Dimitriu au subliniat că ei vor colabora cu regele Carol numai dacă el va sprijini guvernul Uniunii Sovie-

tice și că vor refuza să acționeze alături de el, în cazul când Carol va sprijini numai S.U.A. și Anglia.

Majoritatea ofițerilor vechi – au opinat generalii români – îl va sprijini pe Carol, dacă acesta din urmă se va manifesta contra nemților [...] Fiind monarhiști ca vederi, generalii consideră că monarhia constituțională este cea mai bună formă de guvernământ a României, în perioada postbelică [...]

O mare importanță acordă generalii faptului că regele Carol este compromis în ochii societății românești prin obârșia „nedemnă” a celei de a doua soții”.

Încă la 17 noiembrie 1943, într-o *Notă despre România*, Feodorov, referent principal la Secția țări balcanice a Comi-

sariatului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., observa următoarele, pe baza informațiilor speciale la care avea acces: „Regele Mihai nu dispune de putere reală. Activitatea lui se limitează la semnarea de declarații și decrete privind decorațiile și numirile. Situația lui este caracterizată de scandalul care a avut loc în iulie, în legătură cu numirea mareșalului Curții.

Regele i-a declarat lui Antonescu că nu mai vrea să fie un pion în mâinile lui, că vrea să se folosească de drepturile și puterea ce îi sunt garantate de Constituție, că dorește să ia hotărârile singur, mai ales atunci când este vorba despre numirile la Curte. Conflictul a apărut după moartea fostului mareșal al Curții, când Antonescu, în ciuda voinței regelui, și-a numit un om de-al lui¹. Neînțelegerea nu a fost încă aplanată definitiv. În ceea ce privește convingerile politice, Mihai se află sub influența puternică a reginei-mame Elena (princeasă greacă, educată în Anglia).

Regina Elena. Femeie cu o educație aleasă. Se bucură de o mare simpatie printre intelectuali și chiar printre țărani. Îi urăște pe

nemți și armata germană, mai ales după ce-au făcut nemții cu Grecia și România“.

Totuși, evenimentele de la 23 august 1944, al căror protagonist principal a devenit tânărul rege Mihai, au determinat soarta monarhiei și au eliminat de la ordinea zilei problema cine va fi titularul tronului României.

În arhivele rusești există un set semnificativ de documente referitoare la relațiile dintre regele Mihai, cercurile din jurul lui și conducerea sovietică. Nu o dată în anturajul șveranului au avut loc evenimente dramatice. După cum o probează documentele din „Mapele speciale ale lui Stalin“, în martie 1945, regele Mihai a încercat să creeze un larg guvern de coaliție, incluzând reprezentanți ai partidelor istorice, și să contracareze presiunea Kremlinului, până la hotărârea sa de a părăsi țara. Într-unul dintre rapoartele trimise din România de către agenții ai NKVD se arăta: „Pe 4 martie, regele a declarat reprezentanților englezi în România că presiunea ce se face asupra lui de Frontul Național-Democratic este atât de mare, încât el a hotărât să părăsească țara“...

Există informații – se relatează într-o altă comunicare – despre o posibilă decolare a regelui [spre Italia – T.P.]. Au fost luate măsuri pentru a împiedica zborul: aerodromurile și șoselele sunt puse sub control“...

La 20 mai 1945, generalul Susaikov informa la Moscova: „Consider că putem încerca să-l folosim pe Negel și din când în când să ne întâlnim cu el personal și să discutăm probleme politice concrete, în vederea înlesnirii muncii guvernului și întăririi influenței noastre asupra rege-

lui“. Și completa: „Având în vedere faptul că numai munca mea personală cu regele este insuficientă, consider că:

1. Trebuie aleși ofițeri bine pregătiți pentru munca de legătură cu regele. Ei trebuie să stăpânească la perfecție limbile engleză și franceză, să fie oameni civilizați, care să știe să se poarte în societate.

Nu trebuie să ne crutăm forțele în munca pe lângă anturajul regelui și trebuie selecționați în vederea acestui lucru 2-3 ofițeri.

Problema selectării, la cererea regelui Mihai I, a doi ofițeri de legătură, care s-ar afla pe lângă regele român în calitate de dragomani, a fost hotărâtă personal de I.V. Stalin“.

La fel de complicată a fost situația regelui în perioada cuprinsă între 20 august 1945 și primele zile din ianuarie 1946, în timpul așa-numitei „greve regale“.

După cum probează documentele din arhivele rusești, a avut loc o imixtiune directă a conducerii sovietice, în particular a locțiitorului comisarului poporului pentru afaceri externe, A.I. Vișinski, și a administrației militare sovietice.

În categoria documente necunoscute poate fi inclusă și corespondența între fostul rege al României Carol II și regele Mihai I. În arhivele rusești s-a păstrat o scrisoare a tatălui către fiul său, datată mai 1946, interceptată de sovietici. A fost, de asemenea, interceptată o scrisoare a lui Carol II către secretarul general al P.N.T., N. Penescu. Despre o posibilă corespondență între Carol II și fiul său se amintește și în darea de seamă a Ambasadei sovietice din România pe anul 1946.

La 7 iunie 1946 locțiitorul președintelui Comisiei

¹ „...Toată încordarea dintre mareșal și rege a pornit din fleacuri, de la o vânătoare pe care regele a făcut-o în Bucovina și ai cărei invitați nu i-au plăcut mareșalului. O vină în această privință am găsit-o lui Ionel Stărcă – care, deși tânăr, ține locul de mareșal al Curții – și care s-a arătat lipsit de tact. Recunosc că Stărcă este un om inteligent, cult, dar tinerețea sa îl face prea impulsiv și nu este momentul. În plus, este un anglofil încarnat, ce-și manifestă pe față simpatiile, chiar în mod zgometos“ (*Jurnalul generalului Săndescu*).

Din aceste motive, Antonescu dorea să-l aducă pe V. Grigorcea – ministru la Roma – ca mareșal al Palatului [n. red.].

Aliate de Control în România, general-colonelul I. Susaikov, i-a expediat locțiitorului ministrului afacerilor externe al U.R.S.S., A.I. Vișinski, următorul raport:

„Tovarășului Vișinski,

Vă trimit copiile a două scrisori interceptate care au fost trimise de fostul rege al României Carol fiului său Mihai I și secretarului general al Partidului Național-Tărănesc dl. Penescu. Consider că trebuie să dau indicații privind identificarea persoanelor la care trimite Carol în scrisorile sale“.

Pe raport există rezoluția lui A.I. Vișinski: „Să se răspundă lui Susaikov că sunt de acord cu propunerea de identificare a persoanelor“.

„Traducere din limba
română“

Strict secret

Scrisoarea fostului rege al României Carol către regele Mihai

30 mai 1946

Dragă Mihai,

Am primit scrisoarea ta și am întreprins toate demersurile. Sper ca în curând să fii satisfăcut. Voi fi bucuros să-l văd pe Dica¹ și să aflu de la el ce se petrece, pentru că n-am primit nici un răspuns la nenumăratele mele scrisori. Vreau să transmit marelui nostru prieten că deși de mai multe ori

terțe persoane m-au înștiințat că voi primi de la el instrucțiuni și directive, totuși, până în ziua de azi, nu am primit nimic. Este o politică greșită să consideri că se poate face ceva util fără directive și fără unitate de vederi. Eu personal nu am nevoie de nici o imputernicire din partea lui, eu bănuiesc că tot ce am întreprins astăzi corespunde liniei lui și tot ce fac eu fac cu sufletul și mintea românului care nu are nevoie să se înscrie în vreun partid. Dacă el are reprezentant peste graniță, astăzi au apărut doi oameni cu scrisori, semnate de el, și au spus că sunt reprezentanți imputerniciți peste graniță și reprezentanți și ai partidului lui. Totuși, ar fi fost bine ca acești oameni să vorbească cu oameni ca mine, care, prin poziția lor, pot fi de folos atât lui, cât și țării. Știe el oare despre intrigile care au ajuns aici din țară – se pare că s-a ocupat de asta fostul ministru al afacerilor externe Buz[est]i –, îndreptate împotriva prietenului nostru din Geneva [probabil Grigore Gafencu?]. Știe el oare că aceste intrigi au continuat după avertizarea pe care i-am trimis-o într-o lungă scrisoare expediată în noiembrie 1945? Îi expuneam acolo în detalii situația de aici și de la Londra. În această scrisoare capitolul privind poziția oamenilor noștri din Anglia a fost dictată de domnul Dan. Mă întreb în ce măsură Dan se bucură de încrederea prietenului nostru, căruia tu îi comunicai această scrisoare. Toți vorbesc în numele lui și ar fi fost bine de știut cine este imputernicit să o facă.

În orice caz, în ce-l privește Ipe prietenul nostru din Geneva – călătoria lui la Londra, care a avut loc datorită

eforturilor combinate ale lui Milica și ale mele, a avut un rezultat excepțional, de care eu mă bucur și pe bună dreptate. Sper că acum o să reușim să îl trimitem în America. Mi se spune că președintele vrea ca în America să plece cel ce a fost, care a ocupat postul la Ankara. Ce din toate astea corespunde realității? Sper ca într-un viitor apropiat să mă întâlnesc cu prietenul nostru comun din Lisabona și să lămurim toate lucrurile. Repet, trebuie unitate în opinii și activitate și totul trebuie făcut în jurul prietenului din Geneva. Trebuie ca tinerii aflați la Berna să înțeleagă asta și trebuie să încetăm să trimitem la autoritatea președintelui [probabil I. Maniu] pentru satisfacerea intereselor personale în locul intereselor țării. Îl rog pe domnul președinte să înțeleagă aceste lucruri și să ne dea lămuririle și instrucțiunile corespunzătoare. Îl asigur de sentimentele mele total dezinteresate.

Urmăresc numai un singur scop: să-mi servesc țara, și nu ambițiile personale.

Prevăd apropierea războiului și înăsprirea regimului de ocupație.

Dragă Mihai, să te apere Dumnezeu și să ne ajute să eliberăm țara.

Vă îmbrățișez cu drag.

C.“

Sovieticii au interceptat și o scrisoare la fel de criptică, ce dovedea aceleași preocupări din partea fostului rege Carol II. Ea era datată tot 30 mai 1946 și era adresată lui Nicolae Penescu, secretarul general al P.N.T., pe care expeditorul îl asigura că nu își va schimba sentimentele

¹ Acest text a fost retras în redacția *Magazin istoric*, după traducerea în limba rusă pregătită de organele secrete sovietice și trimisă la Moscova. În traducerea în limba rusă s-au strecurat, probabil, greșeli. [n. red.]

² În text există mai multe personaje neidentificate, despre care cei doi comunică în cunoștință de cauză. Am fi recunoscători cititorilor – și noi, și autoarea articolului – care ne-ar putea ajuta în „decodificarea“ lor [n. red.]

prietenești pe care le avea pentru el.

Înainte cu numai două luni de alegerile din noiembrie 1946, S. Dangulov, colaborator al Ambasadei U.R.S.S. în România, trimitea acasă următoarea notă: „11 septembrie 1946. În vreme ce guvernul, în relațiile lui cu poporul, încearcă să confere

documentelor sale electorale un caracter monarhic moderat, «istoricii» (adică partidele istorice) au făcut din numele regelui drapelul luptei lor. Lozinca lor principală, lansată înaintea alegerilor și acum în lupta preelectorală, o constituie «regele și patria». Documentele lor electorale, însoțite de portretul regelui, apelurile lor adresate poporului subliniază că numai partidele «istorice» constituie fundamentul autorității regale, deoarece se bucură de încrederea regelui și de sprijinul acestuia.

Documentele lor propagandistice «istorice» prezintă B.N.D. ca pe o forță care colaborează cu regele din considerente conjuncturale, subliniind că scopul final al comuniștilor – la a cărui realizare aceștia intenționează să treacă imediat după alegeri – îl constituie crearea unei Românii socialiste, bazate pe lichidarea proprietății private și, firește, a puterii regale și se străduiesc să prezinte problema în așa fel ca și cum numai votul

în favoarea partidelor țărănești și liberal poate asigura menținerea României burgheze și, prin urmare, a proprietății private“.

La 2 aprilie 1946, la Kremlin a avut loc o întâlnire a lui Molotov și Malenkov cu Gheorghiu-Dej și Teohari Georgescu. Locțiitorul șefului Secției de

regimului monarhiei constituționale sau 2. Asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești în limitele regimului monarhiei constituționale, ca principală instituție a statului democrat român“.

În concluzie, până la alegeri (noiembrie 1946) și la încheie-

rea tratatelor de pace, nici o forță politică nu și-a pus problema lichidării monarhiei (cu excepția momentelor de criză).

Schimbarea situației politice interne și internaționale spre mijlocul anului 1947, concentrarea puterii în mâinile comuniștilor, lichidarea opoziției, încheierea tratatelor de pace și începutul război-

ului rece au creat condițiile pentru înlăturarea pe 30 decembrie 1947 a regelui Mihai și lichidarea monarhiei ca instituție a puterii¹. ■

¹ Institutul Național pentru Studii Totalitarismului a publicat un volum intitulat *Misiunile lui Vișinski în România*, în care colaboratoarea noastră Tatiana A. Pokivailova a inclus numeroase documente descoperite în arhivele rusești. Doamna Tatiana A. Pokivailova a prezentat o serie de documente în această problemă și la simpozionul *Anul 1947 – Căderea Cortinei*, organizat la Sighetul Marmației în zilele de 20-22 iunie de Fundația „Academia Civică“.

La sărbătorirea zilei victoriei, la 9 mai 1945, în tribună, alături de regele Mihai, de dr. Petru Groza (x), Gh. Tătărescu (xx), Gh. Gheorghiu-Dej apar atât reprezentanții U.R.S.S., cât și cei ai Statelor Unite și Marii Britanii (p.18)... în culise însă, sforile erau trase doar de sovietici (Vișinski, primit în audiență de rege). În stânga regelui, C. Țișanu

politică externă a C.C. al P.C.(b)U.S., L. Baranov, făcea o scurtă informare despre moment, din care reproducem:

„Gheorghiu-Dej a declarat că problema monarhiei nu s-a discutat în C.C., dar el și tov. Teohari Georgescu consideră că această problemă nu trebuie ocolită, deoarece în unele cercuri, îndeosebi la sate, regele și monarhia se bucură de o vădită popularitate și ei consideră posibilă includerea în program a punctului despre monarhie, formulându-l astfel:

1. Asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești în limitele

CAROL II SE AGITĂ FĂRĂ ROST

În octombrie 1944, în cadrul unei conversații particulare cu un funcționar al Misiunii diplomatice americane la București, Grigore Niculescu-Buzești declara: „poziția regelui Mihai este singurul factor stabilizator al scenei politice românești actuale“. Ca urmare a atitudinii și rolului jucat în timpul actului de la 23 august 1944 Mihai I reușise să refacă imaginea monarhiei românești atât de greu încercată de amintirea tatălui său, Carol II.

În paralel, tentativele ex-regelui Carol II de a juca un rol activ în viața politică românească și chiar de a reveni pe tron, conjugate cu unele intenții sovietice de a avea pe tronul României o persoană vulnerabilă, discreditată, ușor de șantajat și manevrat, au constituit un subiect de interes deosebit pentru diplomația americană. Prezentăm în continuare desfășurarea variantei Carol II așa cum se reflectă ea în documente diplomatice americane din cursul anului 1944, necunoscute istoriografiei române.

ALINA TUDOR, ȘERBAN PAVELESCU

„Imaculatul pământ al pelerinilor puritani“

Acestea erau cuvintele, de o ironie amară, cu care fostul rege al României caracteriza Statele Unite, după ce președintele Franklin Delano Roosevelt a interzis accesul său și al celor ce-l însoțeau pe teritoriul american. Motivul invocat de americani era imoralitatea regelui și a metresei sale, Elena Lupescu, declarată *persona non grata* în S.U.A.

Atitudinea circumspectă a oficialilor americani față de fostul monarh român s-a menținut pe toată durata exilului acestuia în Cuba și apoi în Mexic. Singura excepție a reprezentat-o ambasadorul american în Mexic George S. Messersmith, a cărui atitudine binevoitoare față de Carol II și Elena Lupescu nu a întârziat să-i atragă suspiciunile superiorilor săi din cadrul Departamentului de Stat.

Încă de la debutul celui de-al doilea război mondial, sperând să profite de pe urma cursului luat de evenimente și să se erijeze într-un lider al emigrației românești pe continentul american, Carol

II a încercat să preia conducerea mișcării „Români liberi“. Această tentativă, cât și cererile repetate de a i se permite intrarea pe teritoriul Statelor Unite au fost respinse de Departamentul de Stat american. Aceeași soartă au avut-o și cererile adresate de către Carol și apropiatul său Ernest Urdăreanu pentru obținerea unor sume din conturile ce le dețineau la Chase National Bank din New York și care fuseseră blocate ca urmare a deciziei guvernului S.U.A. de a îngheța fondurile din băncile americane deținute de către statele aliate Axei și supușii acestora. Pentru Carol s-a admis doar eliberarea unor mici sume de bani, suficiente pentru a-i asigura un trai decent în exil.

Încercând să-și îmbunătățească imaginea publică în S.U.A., Carol II a angajat, în octombrie 1943, un agent de presă în persoana lui Russel Juarez Birdwell. Acțiunile acestuia au fost supravegheate atent de către americani, iar secretarul de stat Cordell Hull a intervenit personal în noiembrie 1943, pentru a obține anularea unui interviu pe care Carol trebuia să-l acorde postului de radio CBS.

Regele Carol e dispus să se reîntoarcă în România

Andrei A. Gromîko, ambasadorul sovietic la Washington, cerea, la 11 mai 1944, o audiență secretarului de stat Cordell Hull. Scopul acesteia era acordarea pozițiilor americane și sovietice față de o eventuală reînnoțire a lui Carol II pe tronul României. În memorandumul de conversație redactat de către Cordell Hull, demersul lui Gromîko – făcut conform instrucțiunilor Moscovei – era sintetizat astfel: „El [Gromîko – n.n.] a spus că există zvonuri potrivit cărora regele Carol, care în prezent se află în Mexic, este dispus să se reîntoarcă în România, să formeze un guvern provizoriu și să-i sprijine pe Aliați în stadiul final al luptei. Ambasadorul a spus că guvernul său [sovietic – n.n.] dorește opinia acestui guvern [american – n.n.] în sensul de a se ști dacă reacțiile față de amintite intenții și oferte ale regelui Carol sunt favorabile stabilirii de contacte cu el”.

Reacția Departamentului de Stat a fost promptă. În nota de recomandare întocmită de către G. Freeman Matthews, șeful Biroului pentru Probleme Europene (Office of European Affairs) se arăta: „Consider că ar trebui să îi spuneti deschis lui Gromîko că regele Carol este privit în această țară [S.U.A. – n.n.] cu cea mai mare neîncredere și suspiciune... Cred că ar trebui să adăugați că orice plan sau efort din partea guvernului sovietic de a-l folosi pe regele Carol ori de a-l readuce pe tron va fi complet de neînțeles (*widely misunderstood*) și va fi considerat o mișcare de eficiență îndoielnică, dată fiind lipsa sa de caracter și prestigiu”. În continuare, Matthews consilia pe Cordell Hull să încerce să afle de la Gromîko, „cum ar dori rușii să-l folosească pe Carol și de ce cred ei că acesta ar putea fi de ajutor, atât în încercarea de a scoate România din război cât și în reconstrucția unui regim pro-aliat în România”.

Hull nu a obținut de la Gromîko nici un detaliu semnificativ referitor la planurile sovietice față de Carol. Permitea poziției americane însă i-a determinat pe sovietici să se abțină de la o abordare oficială a „chestiunii Carol II” în discuțiile lor cu aliații anglo-americani.

„Umanski l-a asigurat pe Carol de sprijinul Rusiei”

Rapoartele Ambasadei americane din Mexic informează, în mod constant, în perioada septembrie-noiembrie 1944, despre relațiile dintre Carol și diplomații sovietici de la Ciudad de Mexico. Personajul principal al acestor tatonări este, de această dată, ambasadorul sovietic în Mexic Konstantin A. Umanski, pe care corpondentul ziarului american *New York Times* îl descrie drept „o persoană foarte

ambicioasă care dorește să-și facă un nume în Mexic”, dar care supraestimează interesul mexicanilor pentru U.R.S.S.

De această dată, atitudinea S.U.A. față de raporturile dintre Carol și sovietici este una de expectativă prudentă. La 26 septembrie 1944, Departamentul de Stat anunță că a recomandat Ambasadei americane de la Rio de Janeiro să nu ia nici o atitudine față de încercarea lui Carol de a trece prin Brazilia spre Portugalia, de unde se presupune că va pleca direct spre România. Ambasadorul S.U.A. la Moscova era însă informat confidențial că toate încercările ex-regelui României de a se întoarce în Europa erau în legătură cu promisiunile pe care i le făcuseră sovieticii.

Ambasada americană în Mexic informa Washingtonul, la 20 octombrie 1944, că „ambasadorul Umanski l-a asigurat pe regele Carol de sprijinul Rusiei pentru reînstaurarea sa pe tronul României” și că „plecarea regelui Carol către Brazilia nu a fost decisă decât după ce i s-a dat această asigurare”.

Circumspecției americane i se alătură opoziția fermă a Marii Britanii față de intențiile sovietice cu privire la Carol.

Ambasadorul britanic la Washington, Donald J. Hall, își exprima, încă din 1942, convingerea că „pentru succesul luptei politice în România, dusă cu scopul de a încuraja potențiala rezistență a românilor față de dominația germană, e necesar să lucrăm cu Maniu și partizanii săi, pentru care regele Carol este anatemitizat [...] În consecință, este foarte important să nu creăm impresia și să nu le dăm motive să creadă, acelor români pe care îi încurajăm să reziste, că suntem mânați de rea credință; respectiv că, în timp ce, pe de o parte, lucrăm cu ei, pe de altă parte, îl sprijinim în secret pe omul căruia i se opun cu înverșunare”.

Imaginea lui Carol II în România nu era departe, nici în 1944, de aceea descrisă de ambasadorul britanic în 1942. Într-un raport al misiunii diplomatice americane din București se sublinia că „reînnoțirea lui Carol în România i-ar ajuta numai pe aceia care doresc să submineze poziția monarhiei și să creeze un haos absolut în România”. În același raport, din 26 octombrie 1944, se arăta că, inclusiv printre comuniști, Carol II avea o reputație dezastruoasă: „Un membru prominent al Partidului Comunist din România a declarat la 21 octombrie că regele Carol este «un aventurier nerușinat a cărui reînnoțire în România ar fi cât se poate de nefericită și de indezirabilă».

Este de presupus că această opoziție generală – atât a mediilor politice românești, cât și a celor anglo-americane – i-a determinat pe sovietici să renunțe la orice tentativă legată de Carol II. Factorii de decizie sovietici nu puteau face abstracție și de faptul că fostul rege Carol II nu fusese niciodată un personaj comod sau previzibil. În plus, era suficient de inteligent pentru a dejuca planurile altora și a face propriul său joc. ■

**Tatăl lui Mihai
readus pe tronul
României –
o posibilă variantă
pentru interesele
sovieticilor?
Dar ce spun
Washingtonul și
Londra?**

TATĂ VERSUS FIU

Începutul zilei de 30 decembrie 1947 nu anunța nimic la Estoril (Portugalia), unde se instalase fostul rege Carol II, împreună cu noua lui soție, Elena (Magda) Lupescu, Dudaia. Și, deodată: „Regele Mihai I a abdicat!“. „Vestea – scrie Carol – a căzut ca o măciucă pe capul nostru“.

Paginile din jurnalul fostului rege Carol II consacrate evenimentului – inedite încă – oferă perspectiva fostului monarh asupra evenimentelor, care, la distanță de șapte ani, retrăia propria dramă din septembrie 1940. Pe lângă ipotezele politice pe care le conțin, însemnările tatălui lui Mihai I dau la iveală și starea relațiilor lor în acel moment crucial pentru istoria țării, ca și pentru familia regală a României. Amănuntul că peste șase ani ultimul suveran al României nu va fi de față la înmormântarea lui Carol II nu poate fi omis în diagnosticarea acestor relații.

Sunt în însemnările tatălui și alte indicii interesante cu privire la starea reală a raporturilor dintre tată și fiu: „Multe din amărăciunile mele de ieri au trecut – nota Carol în 7 ianuarie 1948. Am avut fericirea de a auzi glasul lui Mihăiță la telefon... L-am întrebat cum îi merge și, cu vocea lui trăgănată, mai fermă de astă dată, a răspuns că acum bine. Pe urmă, ca niște

Carol II și Dudaia în Caraibe... și marele voievod Mihai cu bunica sa, regina Maria, la Broșteni

idioti, am avut un schimb [de cuvinte] asupra vremii și astfel de banalități. Am propus să ne întâlnim și, dacă el nu poate veni, să mă reped eu acolo. Mi-a răspuns că, pentru moment, nu se poate, căci el se găsește într-o poziție delicată și a fost rugat să nu vadă pe nimeni¹. Aceeași stare de răceală și la 9 februarie: „Tăcerea voită și silită a lui Mihăiță e grozavă... Sunt într-o situație atât de hibridă, care aș voi s-o clarific. Ambii persoanele n-am, nu aspir decât la o viață de căsnicie fericită cu iubita mea Duduia, dar, totuși, există un continuu apel la datorie. Mihăiță ce simte el? Se mai consideră rege al României și portdrapelul unei cauze ori a renunțat la tot? Iată prima întrebare la care trebuie un răspuns. Dacă a doua ipoteză e cea adevărată, atunci logic am rămas eu acela care să devie portstindardul României rezistente, dar pentru aceasta este nevoie ca elementele românești să se voinască în jurul meu, și asupra acestei voințe de realizare am îndoieli“.

„Marele combinator“ care a fost Carol II, inteligent și cinic, nu scăpa ocazia,

după cum vedem, să încerce să arunce o punte spre trecut, întrezărind o iluzorie șansă să-și devanseze încă o dată fiul (o mai făcuse în 1930), spre a relua coroana României. Iată ce scria el în acest sens chiar în ziua de 31 decembrie 1947: „Această renunțare atât de completă [a lui Mihai] nu m-atinge pe mine și tare mi-e teamă că dacă el nu va putea dezmințe cele ce le-a iscălit, că voi trebui, împotriva aprigelor mele dorinți, să intru în arenă spre a scăpa continuitatea principiului monarhic și să ridic drapelul României rezistente“.

Revenind la momentul 30 decembrie 1947, iată cele mai semnificative pasaje desprinse din vol. VI J, al Însemnărilor zilnice aflate la Arhiva Națională a României, Colecția Microfilme, Portugalia – Rola 26. Precizăm că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar cuvintele cuprinse între paranteze drepte, notele din subsol și titlul sub care publicăm aceste fragmente ne aparțin.

Dr. Nicolae RAUȘ

[1947] Marți, 30 decembrie

Ce zi îngrozitoare, ce zi sfâșietoare! La 5 d.a. bietul și credinciosul Ribeiro¹ telefonează că „Reuters“ a comunicat că Mihăiță a abdicat azi, la 3. Vestea a căzut ca o măciucă pe capul nostru. Am rămas, literalmente, trăznit. Reprezentantul lui „Reuters“ a și venit aci, aducându-mi telegramele, cari dau oareșcari detalii.

La 3, [Mihăiță] a iscălit abdicarea și a dat o proclamație către popor, iar unele

● Șansa de a-și devansa fiul ● „Cine dracul l-a pus să se întoarcă?“ ● Iscălitura monarhică pe actul de naștere al republicii ● Antonescu, în megalomania lui... ● Munca a trei regi, prăbușită dintr-o pripeală donchișotească

vești zic că, la 4, va părăsi Bucureștiul. A și fost proclamată Republica Democratică Populară, alias Sovietică.

M-a apucat o furie auzind această știre. Cine dracul l-a pus pe Mihăiță să se întoarcă², ca, după o săptămână, să plece în condițiile cele mai urâte și dând către popor o proclamație rușinoasă. Nu numai că abdică pentru el și urmașii săi, dar spune, în proclamație, că lasă poporului grija de a-și alege felul cum dorește să fie guvernat, considerând că monarhia este un obstacol serios în calea dezvoltării democratice a țării.

Mă sufocă ideea că fiul meu, ca suveran, să poată să-și puie iscălitura sub un document astfel redactat.

¹ Ribeiro Correia, doctor portughez, prieten cu Carol, pe care l-a cunoscut la Biarritz, și promotor al imaginii acestuia în mediile occidentale.

² În noiembrie fusese plecat în Anglia, pentru a participa la nunta principesei Elisabeta a Marii Britanii.

Toți luptăm pentru a arăta lumii că forma democratică nu numai că este compatibilă cu monarhia, dar că și asta este, de fapt, mai garantată sub un suveran decât sub un președinte, care-i totdeauna un om de partid, și iată că acum Mihăiță declară, sub iscălitură, contrariul și, în același timp, autentifică actul de naștere al republicii, forma de stat care nu poate permite României de a trăi.

De ce s-a încăpățânat de a urma sfatul lui Churchill și alții, când Bevin [ministru de externe], și nu mai vorbesc de români, l-a făcut să înțeleagă că mai bine ar rămâne, în circumstanțele actuale, în străinătate... Dacă ar fi ținut seamă de cele ce le-am scris lui Sitta¹, dacă n-aș fi fost considerat de ei ca o cantitate neglijabilă, totul s-ar fi putut petrece cu demnitate, nu s-ar fi dus prostește în gura lupului și, fără nici o scădere, ar fi rămas portdrapelul unei României libere rezistente. Dar așa, mai ales cu acea ne-maipomenită proclamație, posibilitățile lui morale sunt mult scăzute, chiar dacă abdicarea și proclamația i-au fost smulse prin amenințare. S-a pus în situația cea mai oribilă posibilă.

Până noaptea, știrile au continuat a veni. Mihăiță tot și-a amânat ora plecării, după ce ne-a făcut să trecem ore de mare îngrijorare, neștiind unde s-ar fi dus.

Am chemat, seara, pe profesorul Herescu², pe care l-am

găsit, deși trist, mult mai calm decât m-aș fi așteptat. El zice că abdicarea este vădit dată sub amenințare, deci, pentru el, complet fără valoare. Lucrul asupra căruia apasă cel mai mult este absolutul nevoie a unei strânse legături cu Mihăiță și să nu se lase să apară nici o divergență între noi. El crede că ar trebui să vie de îndată aci. După el, situația nu este deloc gravă, dacă buna înțelegere între noi se menține și se cimentează. Îi este nițel teamă de influența lui Nicolae³. Îl gădesc extrem de mihăist, deși vede lacunele ce există în legalitatea lui ca rege.

Primul punct este că eu n-am abdicat, ci am trecut, pur și simplu, puterile mele asupra lui. Pe urmă, este un alt punct care, juridiceste, este foarte important, că Mihăiță n-a depus niciodată un jurământ legal și că schimbarea de domnie n-a fost ratificată de nici un parlament ori alt soi de exprimare a voinței naționale. Antonescu, în această privință, a mai făcut o greșală: în megalomania lui, a făcut un decret prin care el are aerul de a-l fi făcut rege [pe Mihai]. Herescu, totuși, a pus degetul pe bubă, în această chestiune, adică că rezolvirea acestei chestii depinde de sprijinul ce se poate obține de la acei cari pot da unei hotărâri o formă de legalitate. Formula aceasta este una care îi e dragă lui Urdăreanu⁴; eu

n-aș putea-o adopta decât în ultima eventualitate, pentru a scăpa monarhia.

Trebuie așteptat un gest de la Mihăiță. După ce va fi ieșit [din România], va trebui să facă o declarație, poate chiar o proclamație, prin care să nege toate prostiile ce le-a iscălit, declarând că le-a făcut silit și sub amenințare. Dacă nu va face aceasta, va trebui să avizez, și situația va fi mai grea.

După cum era de așteptat, agențiile de știri și zierele cer din partea mea declarații. Sunt în imposibilitate de a da ceva înainte de a cunoaște precis ce s-a întâmplat și, pe urmă, nu pot face nimic care să primejduiască pe Mihăiță.

Cu cât vin știrile, cu atât îngrijorarea mea crește, căci băiatul n-a părăsit Bucureștiul. De ce o fi întârziind, când, la început, se zicea că pleacă cu avionul un ceas după iscălire? Nu miroase a bine! Ernest [Urdăreanu] și Herescu au credința că nimeni nu va îndrăzni să se atingă de el; eu nu împărtășesc deloc părerea lor, și Duduia, și mai puțin.

Astfel, printr-o acțiune lipsită de judecată, printr-o pripeală donchișotească, s-a prăbușit urât de tot munca a trei regi și a atâtor oameni cari, chiar dacă au avut defecte, s-au străduit să slujească țara după credința lor. Cu cel puțin 100 de ani am fost dați, azi, înapoi, cu prețul a câtor suferinți și umilinți. Este zdrobitor de a te gândi la așa ceva. Am rămas înmărmurit. Reacționez, din nou, foarte încet... ■

³ Nicolae de Hohenzollern (1903-1977), principe al României; fratele lui Carol II.

⁴ Ernest Urdăreanu (1897-1959), intim al lui Carol II și al Elenei Lupescu, membru de marcă al camarilei, în 1937, mareșal al Palatului; împreună cu soția sa, Monique, l-a însoțit pe Carol în exil.

¹ Apelativ de familie al principesei Elena a Greciei (1896-1982), fosta soție a lui Carol II și mama lui Mihai I.

² Nicolae I. Herescu scriitor, profesor universitar.

ARMATA ȚINUTĂ ÎN FRĂU

Locotenent-colonel MIRCEA CHIRIȚOIU

Una dintre instituțiile de stat românești cele mai legate de monarhie a fost, de-a lungul perioadei 1866-1947, armata. Conștienți de acest lucru, comuniștii au elaborat și pus în aplicare, sub îndrumarea atentă a Moscovei, un plan gradat de decapitare a armatei și trecere a acesteia sub propriul control (vezi Magazin istoric, nr. 9-10/1996).

La 19 martie 1945, în condițiile în care războiul nu se încheiase încă, prin legea nr. 186, au fost trecuți în rezervă 70 generali, 1 878 ofițeri, 4 081 subofițeri și 1 139 maiștri militari, în total 7 168 oameni. Prin Ordonanță guvernamentală s-a hotărât, în ziua de 7 iunie 1945, ca „toți ofițerii, subofițerii și trupa să se înscrie la A.R.L.U.S.”.

La 11 iulie 1946 se întrunea Consiliul Superior al Țării, care hotărârea trecerea în cadrul disponibil „din oficiu” a unui general de armată adjutant, a doi generali de corp de armată, a zece generali de divizie, a 65 generali de brigadă, a unui general de brigadă adjutant, a doi generali de brigadă de la jandarmi, a opt generali de brigadă din Corpul tehnic, a unui general de brigadă magistrat, a unui general de brigadă veterinar, a altor doi de la intendență. De la Aeronautică erau îndepărtați un general comandant aviator, trei generali de escadră, un general de escadră inginer, un general de divizie de la artileria A.A., trei generali de brigadă și unul

Viitorul suveran între mareșalii Prezan și Averescu

„Intr-o atmosferă plină de entuziasm”, este instalat, la 24 decembrie 1947, noul ministru al apărării, Emil Bodnăraș. Sunt prezenți (și unii aplaudă): generalul Mihail Lascăr, dr. Petru Groza, Gh. Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș și Ana Pauker

adjutant de la aceeași armă, iar de la marină erau disponibili trei contraamirali.

În ședința din 10 martie 1947 a Secției militare a C.C. al P.C.R. s-a pus problema intensificării activității de reorganizare a armatei române după modelul sovietic. S-a stabilit ca șefia secției să fie preluată de Emil Bodnăraș. Starea de spirit din armată a fost considerată ca necorespunzătoare, un număr prea mare de ofițeri - 30-40% au apreciat cei prezenți - manifestându-se deschis împotriva P.C.R. Drept urmare, la 18 august 1947 guvernul Groza a dat Legea nr. 293 prin care erau propuși să treacă în rezervă alți 83 generali, 1 991 ofițeri, 1 547 subofițeri și 253 maiștri militari. În acest fel, în intervalul scurs de la 6 martie 1945 fuseseră trecute în rezervă 32 368 persoane: 12 003 ofițeri, 17 948 subofițeri și 2 417 maiștri militari, adică aproximativ două treimi dintre cadrele militare.

La 23 decembrie 1947 a fost numit în fruntea Ministerului apărării naționale Emil Bodnăraș. În ședințele ținute în 28 și 29 decembrie, conducerea partidului comunist a stabilit planul de măsuri pentru abolirea monarhiei. Ca măsuri de securitate luate de M.A.I. și M.Ap.N. se prevedeau: paza instituțiilor, a demnitarilor, a punctelor strategice în Capitală și provincie (telefoane, căi ferate, lucrări de artă, radio-difuziune), punerea în stare de alarmă a unităților de rezervă. Ca măsuri politice, erau trecute: mobilizarea partidului și a organizațiilor de masă, convocarea parlamentarilor, mobilizarea presei și a radioului. În ziua de 30 decembrie după întrevvedere cu regele, când acesta urma să semneze actul de abdicare, era prevăzută ședința comună a Guvernului

și Parlamentului pentru desemnarea organului provizoriu de conducere (în document erau trecute numele lui Petru Groza, Ion Niculi, prof. Parhon, Vasile Vaida și Ștefan Voitec). De asemenea, urma să se opereze următoarele schimbări în guvern: Gh. Gheorghiu-Dej trebuia să devină președinte al Consiliului de Miniștri; Gheorghe Vasilichi, ministru al educației naționale; Vasile Luca la industrie și comerț; Gheorghe Apostol la finanțe

Primele măsuri cu caracter militar s-au luat încă din seara zilei de 29 decembrie. La ora 19.20 Marele Stat Major a trimis o telegramă „extra-urgent, secret” prin care se ordona întărirea pazei la toate depozitele de armament și muniții. Începând de a doua zi, ora 7.00, ofițerii și subofițerii depozitelor de armament și muniții erau prezenți în cazarmă până la noi dispoziții. De asemenea, se prevedea: „comandanții secunzi pentru educație vor colabora intens la aceste măsuri și vor prelucra cu ofițerii și trupa acest ordin”.

În aceeași zi, 29 decembrie, s-a dat celebrul Ordin 50, prin care se mărea rația de calorii, se îmbunătățeau condițiile de cazarmament, subofițerii și ofițerii primeau alimente și alte avantaje în mod gratuit. Documentul se încheia astfel: „Față de măsurile de îmbunătățire a situației materiale a armatei și a condițiilor ce vor fi create cu neobosită stăruință, cer tuturor ostașilor și comandanților de toate gradele cea mai desăvârșită disciplină, executarea neșovăitoare a ordinelor și devotament față de marea cauză a construirii democrației noastre populare și a armatei ca apărătoarea drepturilor și cererilor poporului”.

O altă măsură luată a fost aceea de a înlocui încă un lot de ofițeri. Au fost desemnați

12 ofițeri din „aparatul de educație”, care s-au deplasat în unitățile respective și au procedat la înlocuirea respectivelor cadre militare. Cei 12 au fost chemați în după-amiaza zilei de 29 decembrie la Serviciul de educație al Regiunii II militare și instruiți cum să procedeze. Peste jumătate dintre ei proveneau din Divizia „Tudor Vladimirescu”.

De altfel, această unitate, împreună cu cealaltă divizie formată inițial din prizonieri de război, „Horia, Cloșca și Crișan”, au constituit nucleul militar pe care s-a bazat P.C.R. în înlăturarea regelui. Iată care era situația unităților și subunităților de intervenție (ce totalizau un efectiv de 1 482 oameni, 14 tancuri, 4 autoblindate, 13 camioane, 6 tunuri de 45 mm și câte 4 de 75 și 76 mm), organizate de Divizia „Tudor Vladimirescu” în seara zilei de 29 decembrie. Din Regimentul 1 infanterie purtată: un batalion pe trei companii de pistolari și o companie mitraliere; un batalion pe două companii de pistolari și o companie mitraliere; o baterie de tunuri anticar de 45 mm; o companie de gardă la minister. Din Regimentul 1 artilerie moto: o companie pușcași; o baterie de 76 mm tractate auto. Din Regimentul 1 artilerie anticar: un batalion pușcași pe două companii pușcași; o baterie de tunuri anticar de 75 mm tractate auto. Din Grupul 2 special moto: un batalion pe două companii pușcași și un pluton moto; o companie de gardă la Marele Stat Major; o companie gardă la S.S.R.; un pluton transmisiuni. Din Regimentul 1 care de luptă: o companie tancuri și trei autoblindate. Din Regimentul 2 care de luptă: o companie tancuri și o autoblindată. Pentru toate aceste efective erau asigurate muniția și car-

buranții, dar se mai solicitau 3 000 rații hrană de rezervă și încă 20 camioane pentru „deplasarea în primă urgență a unui efectiv de un batalion”.

Unități de intervenție au constituit toate marile unități și unități subordonate direct Marelui Stat Major, cât și comandamentele aeronautice și marinei.

În ziua de 30 decembrie, prin curieri speciali, s-a trimis în teritoriu, direct de la Direcția personal a M.Ap.N., un nou ordin pentru înlocuirea a încă unui lot de ofițeri.

Dimineața a început cu adunări ale cadrelor militare pe garnizoane unde comandantii secunzi (ofițerii politici) au prelucrat importanța nimirii lui Emil Bodnăraș ca ministru al apărării și avantajele pe care le oferea Ordinul 50. S-a precizat, de asemenea, că trebuia asigurată paza și siguranța unităților și că acele cadre care creau probleme urmau să fie înlăturate. Un căpitan din Școala de trageri de artilerie comenta astfel: „În armată nu au rămas decât lașii și proștii. Eu nu știu la care să mă atașez”. Apoi, s-au organizat pe garnizoane, până la ora 13.00, mari mitinguri cu cadrele și trupa unde s-au prelucrat noile condiții materiale asigurate „cu concursul noului ministru Emil Bodnăraș și guvernului Groza”. Masa – la care au participat și cadrele – oferea pentru prima oară 3 200 calorii, față de cele 2 500 de până atunci.

Imediat după difuzarea, la ora 18.30, a comunicatului radio privind înlăturarea regelui, s-au organizat în toate unitățile, la ordin, mitinguri, unde s-au strigat lozinci pro-comuniste, proroepublicane și antimonarhice. De asemenea, au fost îndepărtate toate tablourile, emblemele și lo-

zincile care aveau legătură cu fosta monarhie. Deși au existat manifestări promonarhice, fiind evidentă în multe cazuri ostilitatea cadrelor militare față de cele întâmplate, teama de „comprimări” masive a fost mai puternică. Remarci precum cea făcută de un subofier din Buzău – „Dacă regele a plecat, am pierdut orice libertate. Acum suntem cu toții ai rușilor” – erau păstrate doar pentru prieteni.

În seara zilei de 30 decembrie s-a ordonat depunerea jurământului pe întreaga armată, de către întregul personal, până a doua zi, ora 12.00. Cei aflați în concediu trebuia să se prezinte la cel mai apropiat post de jandarmi.

În paralel, s-au schimbat gărzile militare la toate reședințele familiei regale. La ora 17.00, locotenent-colonelul Emanoil Popovici, din Marele Stat Major, a primit ordin ca împreună cu comandantul Batalionului de gardă, locotenent-colonelul Nicolae Bercea, și unități din Divizia „Tudor Vladimirescu”, să procedeze la dezarmarea și înlocuirea gărzilor de la Palatul Regal din Calea Victoriei, Palatul Elisabeta, Căzarma Batalionului de gardă (Ghencea) și Castelul Peleş. În București, operațiunea s-a desfășurat între orele 18.00-23.00. (De fapt, preluarea tuturor materialelor, la Palatul Regal, a durat până a doua zi, ora 05.45, iar la cazarma Ghencea până la ora 22.00). La 23.30, cei doi ofițeri au plecat spre Sinaia, unde au ajuns la ora 02.00. Din cauza viscolului puternic, între Comarnic și Sinaia, compania din Divizia „Tudor Vladimirescu” nu a ajuns decât la ora 08.00, în data de 31 decembrie. Vechea gardă a fost dezarmată de cei doi ofițeri și adusă în cazarma din Ghencea. Ofițerii

și subofițerii au semnat că se angajau pe cuvânt de onoare să se prezinte în ziua de 1 ianuarie, ora 08.00, la Comandura Pieței București și au fost lăsați liberi. Trupa a rămas în cazarmă. Singurul incident l-a provocat un plutonier major care a încercat să ascundă un pistol Browning nichelat, motiv pentru care a fost arestat. În finalul raportului său, locotenent-colonelul Popovici scria: „Țin să remarc atitudinea ostășească și înțelegătoare a vremurilor noi a lt. col. Bercea N., fostul comandant al Batalionului de gardă, care a dat tot concursul posibil”. Trupa din fosta gardă a Palatului din Calea Victoriei a declarat „că și ei sunt fiii poporului și că doresc să plece în concediu”.

Operațiunea de dezarmare a Regimentului de gardă călare s-a făcut, în după-amiaza zilei de 30 decembrie, în prezența ofițerilor trimiși de Marele Stat Major și a unor ofițeri din M.A.I. Ea a fost însoțită de o intensă muncă de propagandă. „Trupa lămurită de ofițeri însărcinați cu aceasta a executat predarea armamentului și a terminat strigând «Trăiască R.P.R.»”.

Fără probleme deosebite s-au încheiat și operațiunile de dezarmare și înlocuire a gărzilor de la Palatul Regal din Curtea de Argeș și de la castelul regelui din Săvârșin.

Manifestările promonarhice din armată au fost prompt sancționate prin trecerea în rezervă și trimiterea în judecată a celor recalcitranti. De asemenea, ministrul Emil Bodnăraș a ordonat implicarea masivă a unităților militare în activitățile de „muncă voluntară”. Tonul l-au dat, din nou, Diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”. ■

MAI, 1948.

RETRAGEREA

CETĂȚENIEI

REGELUI

MIHAI I

Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 22 mai 1948 ilustrează modul în care, la câteva luni de la 30 decembrie 1947, guvernul comunist înțelegea să-și mai lichideze o dată socotelile cu Mihai I, încălcându-și propriile promisiuni.

Retragerea cetățeniei celui ce fusese ultimul rege al României se făcea în contextul în care, comuniștii, deveniți atotputernici în țară, prin instaurarea Republicii Populare Române, pregăteau și anunțau alte măsuri totalitare, cum au fost naționalizarea de la 11 iunie același an și colectivizarea agriculturii.

Ridicarea cetățeniei lui Mihai I și a familiei sale s-a făcut concomitent cu trecerea în proprietatea statului român a tuturor bunurilor Casei Regale, atât a celor personale, cât și a celor atribuite în folosință – Domeniile regale (vezi distincția dintre cele două categorii în Magazin istoric, nr. 11, 12/1995). Era, de fapt, tot un act de naționalizare.

Din stenogramă se poate constata lipsa de pregătire a membrilor Cabinetului. Într-un limbaj dur, stereotip, luat din terminologia luptei de clasă, se ascundea lipsa argumentației.

Reproducem câteva pagini din document ce reflectă modalitatea prin care se mistifica adevărul potrivit unor teze preconcepute. Documentul se află în Fondul Președinția

Consiliului de Miniștri din cadrul Arhivelor Naționale ale României.

Amintim cititorilor noștri că, la 21 februarie 1997, guvernul României a emis Hotărârea nr. 29, al cărei unic articol este: „Se revocă Decizia Consiliului de Miniștri nr. 797 din 22 mai 1948, publicată în Monitorul oficial (Partea I B) cu nr. 122 din 28 mai 1948”. Hotărârea este semnată de primul-ministru, Victor Ciorbea, și contrasemnată de ministrul justiției, Valeriu Stoica. Era revocat astfel actul decizional abuziv prin care regelui Mihai I și familiei sale li se retrăsese cetățenia română.

Ferdinand I, regele tuturor românilor, și nepotul său Mihai

Sedinta este prezidata de primul-ministru, dr. Petru Groza, care da cuvântul ministrului de justiție, Avram Bunaciu. Acesta arată că „îndată după abdicarea fostului rege și constituirea Republicii Populare Române, s-a instituit o comisiune pentru inventarierea și evaluarea bunurilor fostei Case Regale. Această comisie și-a terminat activitatea și a prezentat un raport asupra bunurilor constatate și asupra valorii lor. Din raport rezultă că această comisiune, lucrând timp de trei luni și jumătate, a inventariat toate bunurile mobile și imobile găsite, atât pe baza datelor aflate la administrația bunurilor fostei Case Regale, cât și pe cale de informație, întrucât foarte multe din aceste bunuri, care nu erau înregistrate la Administrația Centrală a Domeniilor Regale, s-au putut descoperi pe bază de informații primite de la diferiți cetățeni, care s-au pus la dispoziția noastră“.

În continuare, ministrul justiției prezintă „câteva date, din care să se poată constata întinderile colosale de pământ pe care le avea fosta familie regală, castelele pe care le posedă, acțiunile, bijuteriile și celelalte bunuri mobile pe care le avea în stăpânire, provenite din averea Statului, pe care fostele guverne moșierești le-au dat fostei familii regale.

Astfel, s-a constatat, prin investigațiile făcute de comisiune, că fosta familie regală deținea din bunurile Statului și poporului român:

15 190 ha teren arabil; 136 990 ha păduri; 29 castele cu 1 081 camere; 114 alte palate în diferite părți din țară cu 1 979 camere; 16 castele de vânătoare și cabane cu 88 camere.

Iar în ceea ce privește acțiunile pe care membrii fostei familii regale le aveau la diferite întreprinderi și bănci, am identificat până acum: 3 991 502 bucăți acțiuni la cele mai importante întreprinderi industriale și bănci din țară și străinătate.

Desigur – continuă Avram Bunaciu – n-am putut stabili până acum participările pe care fosta familie regală le avea la întreprinderile industriale din străinătate; am stabilit din ele numai vreo mie. Avem însă informații că mai sunt și altele.

Trebuie să mai adăogăm aici bijuteriile, tablourile de valoare inestimabilă, yachturile și alte bunuri mobile. O comisiune care a stat la Sinaia timp de o lună și jumătate a declarat că nu poate să aprecieze valoarea tablourilor și operelor de artă aflate la castelele fostei familii regale din localitate. Într-adevăr sunt acolo tablouri ale pictorilor români și străini consacrați, a căror valoare depășește desigur câteva sute de miliarde de lei, în afară de bijuterii, care nici ele n-au putut fi evaluate și care desigur sunt și ele în valoare de câteva miliarde de lei.

Domnule prim-ministru, doamnelor și domnilor miniștri, se știe cum a ajuns fosta familie domnitoare în stăpânirea acestor bunuri mobile și imobile și cum le-au administrat. Pădurile aflate în proprietatea fostei Case Regale au fost date din pădurile statului poporului român; pământul arabil la fel, iar acumularea și creșterea acestor bogății a putut fi posibilă prin jefuirea bugetului statului. Vom arăta numai că cea mai mare parte a castelelor și celorlalte bunuri imobile erau administrate cu

bani proveniți din bugetul statului.

Toate aceste bunuri au aparținut poporului și statului român. De aceea, noi venim cu un proiect de decret, pe care vă rugăm să-l acceptați, prin care toate aceste bunuri sunt expropriate și trecute în proprietatea Republicii Populare Române. Vor avea aceeași soartă atât bunurile proprietatea fostei Coroane, cât și așa zisele Domenii ale Coroanei, care au fost proprietatea statului și au fost date numai în folosința fostei familii regale; acestea din urmă vor fi redată în proprietatea deplină a poporului și Statului Român.

Totodată, vă propun textul unui proiect de Jurnal în temeiul căruia, constatând că fostul rege Mihai și membrii fostei familii regale continuă și întetesc uneltirile împotriva intereselor poporului român și a Republicii Populare Române, prin acțiuni potrivnice îndatoririlor de fidelitate față de țară, se retrage naționalitatea română următorilor:

Mihai de Hohenzollern; Elena, mama lui Mihai de Hohenzollern; Elisabeta de Hohenzollern; Ileana de Habsburg și Nicolae de Hohenzollern.

Având în vedere că fostul rege Mihai și membrii fostei familii regale continuă și întetesc uneltirile lor împotriva intereselor poporului nostru și a Republicii Populare Române, cerem ca toate bunurile mobile și imobile ale fostului rege Mihai și a membrilor fostei familii regale să fie trecute în proprietatea deplină a Republicii Populare Române, iar bunurile care au fost date în folosința fostei Coroane să revină în deplină proprietate Republicii Populare Române.

În ceea ce privește administrarea bunurilor mai sus enumerate, comisiunea a întocmit un referat cu propuneri pentru atribuirea lor departamentelor și instituțiilor, care prin destinația lor pot să continue cea mai bună administrare a acestor bunuri. Măsura aceasta se va stabili printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, pe baza rapoartelor și inventariilor ce urmează să fie întocmite.

Formula cea mai bună nu este exproprierea lor, ci trecerea lor în proprietatea Republicii Populare Române. Prin urmare, vor trece în proprietatea Republicii Populare Române bunurile mobile și imobile care au fost proprietatea fostei familii regale, iar celelalte bunuri, care au fost date în folosința Coroanei, revin în proprietatea statului¹.

După ce primul ministru face precizarea că este vorba despre „bunurile imobile și acțiunile și operele de artă”, ministrul justiției citește textul expunerii de motive și al proiectului de decret. Proiectul de decret are următoarele articole:

„Art. 1. – Prin efectul legii nr. 363/1947, pentru constituirea statului român în Republica Populară Română, publicată în *Monitorul oficial* nr. 300 bis din 30 decembrie 1947, statul român este de drept reîntegrat, pe aceeași dată, în deplină proprietate a tuturor bunurilor ce constituiau Domeniul Coroanei și a celor ce erau folosite sau administrate sub denumirea de Casa Regală, împreună cu întreg inventarul viu și mort.

Art. 2. – Toate bunurile mobile și imobile, care, la data de 6 martie 1945, se aflau în

proprietatea fostului rege Mihai I ori a altor membri ai fostei familii regale, trec, pe aceeași dată, în proprietatea Statului Român.

Orice acte de dispoziție sau de constituiri de drepturi reale asupra acestor bunuri intervenite după data de 6 martie 1945 sunt nule de drept.

Art. 3. – Prin Jurnal al Consiliului de Miniștri se vor lua măsuri pentru administrarea acestor bunuri.

În legătură cu alegerea datei de 6 martie 1945, Avram Bunaciu precizează: „întrucât comisia de inventariere a constatat fel de fel de acte de înstrăinare, care au scos din patrimoniul fostei Case Regale, prin vânzări sau donațiuni anumite bunuri, care au fost trecute pe seama unor foști membri ai Marelui Stat sau funcționari ai Palatului – noi avem chiar aceste documente – această comisie a hotărât anularea tuturor actelor de dispoziție sau de constituiri de drepturi reale asupra acestor bunuri intervenite după această dată. Într-adevăr, începând de la această dată membrii fostei familii regale s-au gândit la posibilitatea să părăsească țara noastră și în vederea acestui fapt au încheiat actele sus amintite”.

Gh. Vasilichi, ministrul învățământului public, întreabă dacă „este și vreo prevedere în legătură cu proprietățile altor persoane particulare, care roiau în jurul familiei regale, cum a fost doamna Lupescu sau alții, dintre care unii au plecat cu Carol sau cu Mihai”. Avram Bunaciu precizează că decretul „privește numai exproprierea bunurilor fostului rege Mihai și ale fostei familii regale.

Pentru ceilalți, pregătim o lege de expropriere”.

În legătură cu cetățenia, arată Avram Bunaciu, aceasta „se ridică lui Mihai, Elenei, Elisabetei, Ilenei și lui Nicolae”. „Și urmașilor lor – completează Ana Pauker – fiindcă Ileana are șase copii”. „Copiii – precizează ministrul justiției – pierd cetățenia de la sine. Lui Carol i s-a ridicat cetățenia în februarie 1947¹. N-ar fi exclus să mai descoperim și alte bunuri ale fostei Case Regale. Prin efectul acestui decret, vor urma și ele același regim.” Gh. Gheorghiu-Dej, prim vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, întărește: „S-a luat această poziție principială: toate trec în proprietatea Republicii Populare Române”.

În aprobările tuturor celor de față, primul ministru încheie: „Prin urmare, doamnelor și domnilor miniștri, noi suntem, cu toții de acord asupra acestor două proiecte de decret.” ■

L. IOAN

¹ Afirmație eronată (datorată fie vorbitorului, fie celui care a stenografiat și dactilografiat textul). Retragera cetățeniei lui Carol II s-a hotărât în ședința guvernului din 20 februarie 1948. Tot atunci au fost loviți de aceeași nedreaptă decizie următorii: Gr. Gafencu, Gr. Niculescu-Buzăști, C. Vișoianu, Al. Cretzeanu, N. Rădescu, R. Irimescu, Carol Citta Davila, Rică Georgescu, Coste Brutus, Petre Ionescu, V.V. Tilea, R. Franasovici, M. Cămărășescu, N. Caranfil, N. Vianu, C. Constantinescu, M. Manolescu, E. Ghilezan, M. Ghica Cantacuzino, Ion T. Ștefănescu, M. Stratinescu, C. Abeles, R.M. Ștefănescu, R. Ștefănescu, Zefir Bălteanu, A. Dobre, Constantin Cantacuzino Băzu, Pamfil Șeicaru, N. Racotă, Al. Racotă, Platon Chirnoagă, Sergiu Dimitriu, Alice Sturdza, Vintilă V. Brătianu (*Scinteia*, 22 februarie 1948).

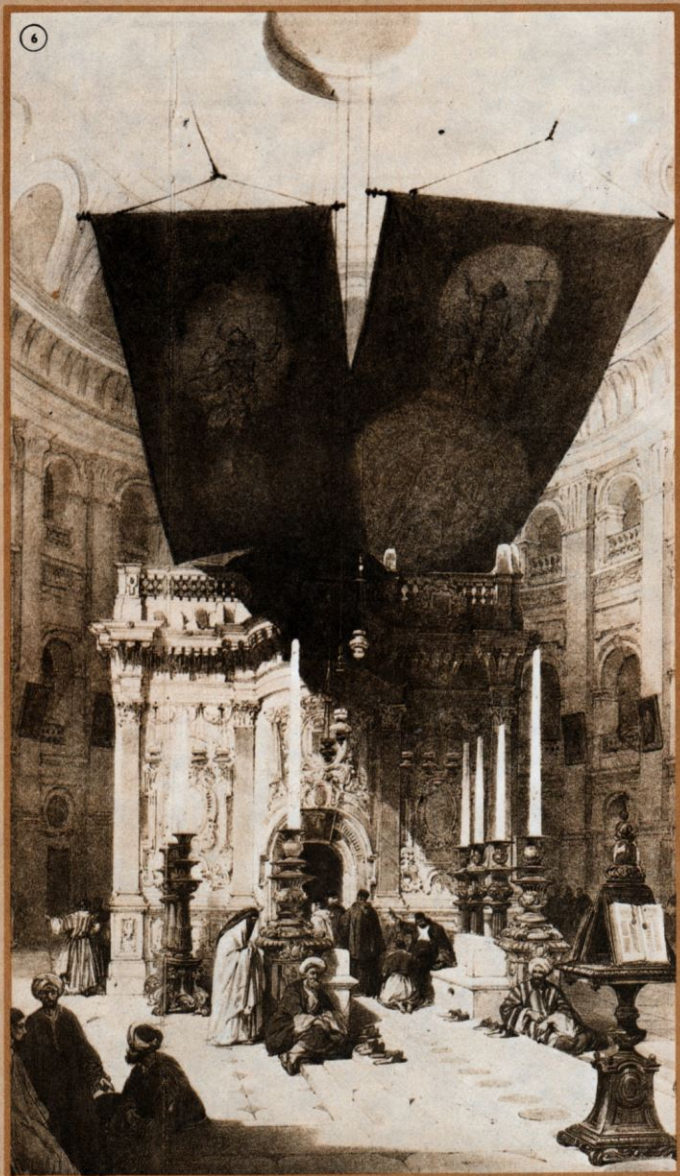

A
L
B
U
M

I
S
T
O
R
I
C

În numerele 11, 12/1995 și 1/1996, revista noastră a publicat un amplu interviu luat de dl. T. Caranfil lui Ionel Mocsony Stârcea baron de Foen, un personaj care, în anii '40, s-a aflat în cele mai înalte cercuri ale lumii politice românești, fiind, între 1942 și 1944, mareșal al Palatului.

Tatăl său, Ion Stârcea (Styrcea) a fost șambelan al Curții Imperiale din Viena; a luptat pentru unirea Bucovinei cu România, fiind membru al Consiliului Național Român din Cernăuți. A fost, între altele, maestru de ceremonii al Curții Regale de la București și, în timpul domniei lui Carol II, membru în Consiliul superior național al Frontului Renașterii Naționale.

Fiul său, Ionel (Ion Stârcea), născut la 16 mai 1909 la Cernăuți, a fost adoptat, la vârsta de 16 ani, de Anton Mocsony baron de Foen, unul dintre cei mai bogați oameni din țară și care, în 1930, devenise mare maestru de vânatoare al regelui Carol II.

Ionel Mocsony Stârcea a fost arestat la 6 septembrie 1947

SEPTEMBRIE 1940.

REGINA

MAMĂ

REVINE

LA PALAT

I. MOCSONY STÂRCEA

și condamnat la 15 ani muncă silnică, fiind eliberat la 28 noiembrie 1962. În amintitul interviu, Ionel Mocsony Stârcea relatează că, în detenție, la cererea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, și-a scris memoriile. În acest scop, i s-au asigurat condiții deosebite. Mai întâi, a fost adus la București, la Ministerul de interne, primind hrană mai bună. Ulterior, a fost dus într-o vilă, sub pază, unde a beneficiat și de un regim special. La începutul anilor '60, când s-a pus

problema ca Mocsony Stârcea să plece, a avut mai multe discuții cu conducerea Securității. Pregătirea pentru plecare – inclusiv cumpărarea biletului de tren și o sumă de bani în valută – i-a fost asigurată de conducerea Direcției de contraspionaj.

Am văzut și noi aceste însemnări, păstrate în fondurile Arhivelor Naționale din București. Sunt cinci volume de cca 3 000 pagini dactilografiate. Un al șaselea volum, tot dactilografiat, reprezintă o „sinteză” a precedentelor. Se recunoaște

lesne că relatările sale sunt scrise sub presiunea momentului și a tensiunii regimului de detenție. Unele pagini chiar par astfel redactate încât să placă „lectorilor“.

Dincolo de aceasta, rămân faptele consemnate, persoanele observate și descrise cu acuitate și, nu în ultimul rând, frivolitatea tonului, mult practică și gustată în unele cercuri ale elitelor de odinioară.

Am selectat pentru cititorii noștri câteva pagini de la începutul primului volum referitoare la întoarcerea reginei-mame Elena în țară (după abdicarea regelui Carol II, 5 septembrie 1940, și plecarea acestuia în străinătate împreună cu Elena Lupescu) și la relația tensionată a regelui Mihai cu Ion Antonescu, încă de la începutul „colaborării“ lor.

Regina Elena (1896-1982) era fiica regelui Constantin al Greciei și a Sofiei de Prusia. La 10 martie 1921 s-a căsătorit cu principele Carol (viitorul rege Carol II), având un singur copil, Mihai (n. 25 octombrie 1921). Căsătoria a fost anulată la 21 iunie 1928, regina Elena luând în străinătate. S-a întors în țară în septembrie 1940, când Mihai I a urcat pe tronul României. După detronarea acestuia, a trăit în exil în Elveția și Italia. Să consemnăm și faptul că, în 1993, Institutul Yad Vashem, din Ierusalim, i-a acordat fostei regine Elena titlul de „Drept între popoare“, în memoria sa fiind plantat un pom pe Aleea celor Drepti, pentru modul în care a ajutat populația evreiască din România în anii celui de-al doilea război mondial.

Am păstrat particularitățile textului, cu fraze de-a dreptul prolix. Explicațiile noastre sunt în paranteze drepte.

Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte fragmentele omise. (I. L.)

● **Regele și mama sa la cumpărături în oraș** ● **Un vagon de cafea, tone de cacao și mii de cutii de conserve și servicii de argintărie confiscate de la Palat** ● **Antonescu îi interzice suveranului să meargă la cursuri** ● **„O adevărată pușcărie la București“**

La o săptămână după aventuroasa fugă clandestină, „non stop“ între Lugoj și Kikinda, a lui Carol cu legitima-i Elenă, Elena cea autentică, însoțită din Italia de vechea și fidelă ei doamnă de onoare, Nelly Catargi, și-a făcut pe același drum intrarea publică și triumfală în țară, întâmpinată la Jimbolia de ministrul de interne și de cealaltă domniță divorțată¹ prea devreme ca să poată ajunge regină (care s-a grăbit de la Banloc să-i iasă în cale și să i se arunce la picioare spre a o ierta de a-i fi fost cea mai potrivnică fostă cumnată) și în ciuruita gară timișoreană purtând numele ei, de către fiul său împreună cu bănașeanul mareșal al Curții și cu ofițerul de ordonanță al M.S. maior Tomescu (ultima rămasă și a vechii Case Militare), iar în preajma Capitalei, la gara regală Mogoșoaia, de conducătorul statului în fruntea miniștrilor cu nevestele, de toți șefii opoziției în jurul veșnic frumosului și de neîmbătrânit Barbu Știrbey (afară de Guță [Tătărescu], rugat de Antonescu a nu se arăta) și de cei câțiva cunoscuți ai ei din vechiul anturaj al Casei Domnitoare, generalul Manolescu, noul „administrator al Domeniului Coroanei“ (păstrând și administrația bunurilor principelui Nicolae), Florian Marinescu, acum „administratorul Casei Regale“ și al averii personale

a M.S. (pe care Antonescu îl va numi apoi și „administrator sechestru al bunurilor fostului rege“), colonelul Ulea (păstrat până la venirea mea ca director al Căminului Marelui Prinț, înscăunat cu protocolul, când va deveni „maestru Curții“ ca să nu se mai zică maestrul de ceremonii într-o curte lipsită de alai pompos) și generalul Condiescu, rămas „bibliotecarul Palatului“.

Toți aceștia s-au întors de acolo pe alte străzi decât faetonul regal, un simplu echipaj deschis cu doi cai albi, neprecedat și neurma de nici un vehicul de pază, care a luat-o încet la trap mărunț pe Șos. Kiseleff și Calea Victoriei și a fost primit de oraș în aceea zi într-adevăr duminică, senină, însoțită și caldă din mijlocul lui septembrie, în aclamațiile bucureștenilor înșirați de-a lungul tot parcursului până la Piața Palatului, sincer entuziasmați de a o vedea, de aproape, la dreapta lui Mihăiță, pe săraca mamă nedreptățită, în sfârșit fericită de a se regăsi acasă cu copilul ei. Iar luni dimineața, mama și fiul în civil, fără nici un preaviz și spre exasperarea Siguranței, s-au dus pe jos în oraș să facă cumpărături și să ia un aperitiv la Dragomir Niculescu [actualul magazin „Romarta“ de pe Calea Victoriei], pentru a dovedi guvernului cât de populari erau, ca să nu se teamă de contactul direct cu poporul, care nu confundase deloc dictatura carlistă cu regalitatea.

Cei mai impresionați de efectele pro regaliste înregistrate în opinia publică de noul stil de viață și de atmosfera de sobră simplitate de la Palat au fost legionarii, Sima grăbin-

¹ Este vorba despre principesa Elisabeta Charlotte Josefine Victoria Alexandra (1894-1956), al doilea copil al regelui Ferdinand și al reginei Maria, căsătorită în 1921 cu viitorul rege George II al Greciei (1921-1923, 1935-1947), de care a divorțat în 1934. S-a stabilit la Banloc, jud. Timiș.

du-se a stabili contactul direct cu acesta și propunând românizarea Șos. Kiseleff generalului, care a acceptat-o imediat, contra voinței M.S., rebotezând-o Bd. Regele Mihai I.

În schimb, Mihai s-a declarat pe loc de acord cu propunerea Conducătorului, inspirată de pana lui Pamfil Șeicaru, care lansase formula în articolul său dedicat întoarcerii ei, de a decreta pe maică-sa „regină-mamă”, spre bucuria principesei care se informase precis în străinătate că soțul său – de care nu se considera divorțată, ci numai separată – nu s-a căsătorit cu Lupeasca în primul său exil la Paris (cum anunțase un ziar american atunci) și tot mai cultiva speranța că-i va reveni mai spre bătrânețe, când se va fi săturat de aventuri și cumintit în fine. Dar dacă pentru această delicată atențiune a lui „Bow-Wow”

(pronunțat Bou-Uau) [lătrat, sau ham! ham!] – cum Antonescu era poreclit atunci de Majestatele Lor – regina-mamă era dispusă să-i mai ierte din ieșirile intempestive, grecoai-care tare economă, dar tot atât de harnică gospodină, s-a revoltat în ea (pentru că dinastia greacă a fost încă din Danemarca și a rămas și în Grecia săracă și că, în anii lor de exil, fetele regelui Constantin au dus-o greu de tot, fiindcă încântate de primirea unor rochițe noi, cumpărate doar când ajungeau banii strânși din cam slabele

subsidii ale bogaților regaliști greci, armatori de pe la Londra și Marsilia) la văzul jafurilor săvârșite la Palat în scurtul interval de nici zece zile până când s-a putut apuca rapid de inventarierea tuturor lucrurilor rămase pentru a constata spre stupefacția ei că la economat mai bine de 90% din stocurile vechi erau date lipsă, fiind ridicate din ordinul Președinției semnat de mâna ge-

fuseseră contabilizate scump de moșierul Carol regelui Carol și aveau să fie plătite și mai scump de acum încolo, în cazul când administrația-sechestră va binevoi să le rezerve Palatului și nu Președinției; cât despre vagonul de cafea, tocmai dintre cele mai bune, tonele de cacao van Hutten, sutele de kg. de ciocolată Lindt, miile de cutii de conserve celebre (Amieux, Roberts Crose &

Blackwell și câte altele), avea aci într-adevăr de ce să se alarmeze, căci acestea nu se mai puteau cumpăra și aduce nici cu prețul greutății lor în platină, pe mărire minate și blocate de războiul naval.

Ceea ce însă nu credea că-i va putea ierta nici dincolo de mormânt – dacă nu le va restitui înainte ca să fie zgăriate și pătate de orientalii aceștia care habar nu au cum se curăță și se întreține argintăria – era con-

neralului sub „rezoluția” că Palatul nu avea nevoie de rezerve cu care se pot hrăni regimamente și că, fiind ale fostului suveran, vor fi desocotite cu administrația-sechestră.

Iar dacă nu avea voie să regrete atât de mult produsele Domeniului Coroanei ce se puteau reinnoi la prețul lor de cost, nu mai era acum același lucru cu cele ale moșiei regale Mănăstirea, al cărei orez lucios de primă calitate suferea comparația cu orezurile bune din Egipt dacă nu chiar cu unele și din Mesopotamia, produse ce

fiscarea pentru nevoie guvernului, adică ale Președinției, adică ale lui în ultimă analiză, a serviciilor de argintărie de masă ale yachtului, trenului și cortului regal de vânătoare, comandate special la un mare argintar din Londra și purtând blazonul regelui, adică stema țării sau viceversa: căci nici atâta nu părea să știe acest pseudomonarhist, că sunt unul și același lucru și nimenea în afară de capul încoronat nu poate purta sau folosi „armele regatului”.

I. Mocsony Stârcea (stânga) și Th. Rosetti-Solescu, mareșal al Palatului

În p. 33: regele Mihai, regina mamă Elena și generalul I. Antonescu pe Calea Victoriei, în septembrie 1940

Ce luase el nu era însă mare brânză pe lângă ce luaseră alții din lucrurile neinventariate și necontabilizate, despre care nici nu i s-a pomenit reginei-mame spre a nu-și mai face inutil dușmani și sânge rău: căci încă nu știe, de pildă, că cele mai valoroase jaduri pe care bătrâna primă împărăteasă a Indiei le dăduse și lăsase testamentar nepoatei sale favorite, Maria de România, și ca la rândul ei lui Carol ca să le treacă în continuare viitorului rege al țării, se aflau în vila rivalei din Parcul Filipesco, unde aceasta le lăsase, deoarece nu le considera proprietatea sa, trimițând vorbă să fie ridicate, ceea ce nu s-a mai putut face, întrucât locuința ei fusese invadată și ocupată de legionari la câteva minute după plecarea sa. Iar dacă ar fi putut să știe, când a aflat că erau acolo, care le va fi soarta ulterioară, mă-ndoiesc că ar fi fost în măsură să-și păstreze, cum a știut întotdeauna a-l păstra, cumpătul în relațiile sale adeseori foarte încordate cu Bow-Wow.

La sfatul tuturora de a se lăpua de studii drep-
tului, materia cea mai folo-
sitoare carierei omului de stat
și în special a unui rege, cu tot
regretul de a nu se putea dedica
mai degrabă științelor exacte
pentru care arătate de mult o
înclinație deosebită, Mihai se
hotărâse, în sfârșit, cu greu,
a-și lua cel mult licența în
drept, urmând cursurile Facul-
tății din București, la care deci
s-a înscris în ajunul deschiderii
lor, împreună cu nedreptățitul
[probabil nedespărțitul] său
amic, Mircea Ioanițu, fiul di-
rectorului „Cărții Românești”,
cu care făcuse aproape tot lice-
ul și bacalaureatul în școala
specială ce i-o crease Carol la
Palat. (Diplomele la care râv-
nea erau însă acele de inginer
mecanic și electrotehnic, ma-

terii din care posedă deja atâtea
cunoștințe solide și practice,
încât spera să-și cucerească cel
puțin una din ele încet și
paralel cu dreptul, intențio-
nând în consecință a urma la
anul și anumite cursuri ale
Politehnicei și Institutului pro-
fesorului Hurmuzescu.)

Când apărură la Universitate
cei doi tineri, fără nici o suită,
veniți pe jos, lăsând mașina la
o poștă, cu capul gol și în haine
simple, cam ponosite și mo-
totoite – cum le plăcea să
poarte în casă și pe la atelierul
garajului – studenții i-au făcut
îndată ce l-au recunoscut pe
„Voievodul” o primire atât
entuziastă cum încă nu mai
văzuse vreodată Facultatea o
deschidere mai zgomotoasă,
iar la plecarea ovațiilor lor au luat
caracterul unei manifestații
prea ample ca autoritățile să
nu o înregistreze, cu rezultatul
că, în ciuda rugămintii pro-
fesorilor de a respecta mersul
normal al cursurilor pentru
care M.S. venise la Universi-
tate, a doua sa apariție în aulă,
fiind întâmpinată și mai tu-
multuos, a și fost ultima, pen-
tru că Antonescu i-a interzis
accesul Universității precum și
orice altă apariție publică a
MMLL în afara celor orga-
nizate de Președinție, întrucât
ar trebui să înțeleagă că nu se
aflau în Danemarca sau în
Suedia, ci într-o țară latină și
în timpuri anormale, nu-i tolera
această sursă de agitație po-
litică cu un substrat tenden-
țios, menit să clatine autori-
tatea și prestigiul guvernului
său.

Regele nu prea a fost ne-
mulțumit să nu mai poată urma
personal dreptul ci numai prin
ochelarii, foarte buni, ai de-
votatului său prieten, pe care-l
punea să-i citească cursurile
păstrate sau notate de el ori
vreun coleg de al lui, în timp
ce lucra la continuarea colec-
ției de timbre românești, cu

care tatăl său îl însărcinase la
plecare, sau la vreo reparație
ori altă îndeletnicire manuală
din domeniul foto și cinema-
tografiei sau mecanic, având
astfel un pretext pentru a se
lăsa mai pe tânjală cu studiul
amănunțit al dreptului roman,
de pildă, în vederea unor
exame pe care eventual nici
nu le-ar mai da, mulțumindu-se
a citi numai ceea ce-l interesa
și i-ar putea fi util, dacă nu
chiar necesar, cum erau dreptul
internațional public, cel
constituțional și codul civil
român.

Dar faptul că i se tăia se
putina de a lucra la un labora-
tor, de a merge la teatru, con-
certe și conferințe sau de a
vizita expozițiile, după voia sa
și fără prealabile aprobări ale
d-lui Antonescu, îl vexa cu atât
mai mult cu cât se bucurase
deja la gândul acestor per-
spective, pe care și tatăl său i
le închisese cam din aceleași
motive. Iar mama sa, care nu
prevăzuse deloc această nouă
lovitură și era mult mai dornică
decât fiul ei a nu se mai supune
ordinului nimănui, nici a se lăsa
claustrată după zidurile pala-
telor de beton armat – cum le
spunea construcțiilor de prost
gust ale lui Carol – ci să circule
liberă și să se arate cât mai mult
acum când, revenind în țară, se
așteptase să fie primită (cum a
văzut la șosea și prin centru că
lumea ținea s-o primească) cu
brațele deschise, ca pe stăpâna
erei noi, conștientă de gra-
vitatea situației și de impor-
tanța răspunderilor și obli-
gațiilor sale, pe care le accep-
tase toate doar pentru binele
băiatului său și deci al țării
sale, dar total inconștientă de
prezumția că ea ar fi consim-
țit să-și schimbe libertatea
de la Florența cu o adevărată
pușcărie la București, unde pe
deasupra i se mai făceau
deodată și mizerii absolut
nejustificate, ridicole și umi-
litore. ■

O zi din viața unui monarh, când totul în jur amenință să se prăbușească

Cititorii noștri au putut lua cunoștință, în nr. 8/1990, de un document *inedit* cu o deosebită semnificație: Registrul de audiențe de la Palatul Regal în care erau înregistrate, zi cu zi, principalele evenimente de la Curtea României din perioada 22 iulie

Castelul Peleş din Sinaia. Iată, spre exemplu, cele consemnate la 4 noiembrie 1944: „Audiențe. [ora] 10.30. Niculescu-Buzești, ministrul afacerilor externe; D. Negel, ministrul domeniilor; Dinu Brătianu, ministru de stat; generalul Corp Armată adjutant Sănă-

Negulescu; căpitan Vergotti și ofițerii de serviciu din garda Palatului.”

Ce consemnează Registrul pentru o zi de început de an? La 1 ianuarie 1945, la orele 12.00, regele și regina-mamă Elena primesc la castelul Foișor urările de Anul Nou din partea

AUDIENȚE LA PALATUL REGAL

1944-14 octombrie 1946. Am reprodus atunci consemnările din 22-24 august 1944 care, pentru prima dată, ofereau „filmul” real al celor întâmplate la Palatul Regal în acele memorabile zile.

După cum am precizat și atunci, însemnările în acest Registrul erau făcute zilnic de adjutanții regali de serviciu, ele constituind prețioase surse de informații privind programul zilnic al regelui. Deși redactate în stilul sec al notațiilor de serviciu, ele reușesc să contureze tabloul cotidian al activității la Palat, introducându-ne în apropierea celor care îl locuiau.

Dar cum arăta o zi obișnuită a regelui Mihai? Programul era cam același, fie că se afla în palatul din București sau la

tescu, președintele Consiliului de Miniștri.

13.00. Dejun, invitați membri ai Comisiei de armistițiu britanice: Stevenson, președintele Comisiei. Mocsonyi Styrcea – mareșalul Palatului; colonel adj. R. Bossy, șeful Casei Militare; Nelly Catargi, doamnă de onoare; colonel adj. Emilian Ionescu, adjutantul de serviciu; M. Ioanițiu, secretarul particular al regelui; căpitan Jacques Vergotti, ofițer ordonanță.

15.00-17.00. Zboruri de antrenament între Băneasa și Leordeni pe un avion FW 58.

18.00. Audiențe – Sănătescu; Negel; Dinu Brătianu; Iuliu Maniu, ministru de stat; generalul Rădescu, șeful Marului Stat Major.

21.00. Cinema – invitați col. Emilian Ionescu; col. Șerban

Casei Civile și Militare, transmise de D. Negel, mareșalul Curții. La 12.30, suveranul primește la Castelul Peleş urările guvernului, transmise de primul ministru, generalul N. Rădescu, și I. Vișoianu, ministru de externe. La 12.45 – felicitările corpului diplomatic, transmise prin Excelența Sa Andrea Cassulo, nunțul papal la București. Sunt reținuți apoi la dejun.

Peste un an, la 1 ianuarie 1946, în protocolul zilei figurează și primirea la orele 17.00 a membrilor Comisiei minișteriale aliate aflate în vizită la București (*Magazin istoric*, nr. 1/1996). Participă: din partea U.R.S.S. – A.I. Vișinski și Kotlear (interpret); S.U.A. – Averell Harriman, Burton Berry, Poge (interpret); Marea Britanie – Archibald Clark

Kerr, Marjoribanks, Watson (interpret). „Audiența durează până la ora 18.”

Audiențele, de regulă, aveau loc dimineața, după orele 10.00 și, uneori, și după-amiezele.

Iată, spre exemplu, audiențele din câteva zile ale lunii aprilie 1945 – *11 aprilie*: general Vasiliu-Răscanu, ministru de război; P. Bejan, ministrul industriei și comerțului; general C. Sănătescu, șeful Marelui Stat Major; general Anton, inspectorul general al jandarmeriei; Iuliu Maniu; dr. P. Groza; Gh. Tătărescu; Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției. *19 aprilie*: R. Zăroni, ministrul agriculturii și domeniilor; Lotar Rădăceanu, ministrul muncii; M. Ghelmegeanu, președintele Comisiei Române de Aplicare a Armistițiului; dr. P. Groza; generalul Mihăilescu, comandantul militar al Capitalei; generalul Anton; colonelul Petruc, prefectul Poliției Capitalei; *27 aprilie*: R. Zăroni; Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul lucrărilor publice; P. Constantinescu-Iași, ministrul propagandei; dr. Bagdasar, ministrul sănătății; general C. Vasiliu-Răscanu; colonel Petruc; George Enescu; Gh. Cocea, subdirectorul administrativ al Filarmonicii; *28 aprilie*: Mihail Ralea, ministrul artelor; Eugen Bianu, fost director general al Siguranței.

Mai reținem dintre cei care au fost primiți în audiență în lunile următoare: D. Gusti, președintele Academiei Române; Eugen Filotti, ministru plenipotențiar; Vasile Stoica, secretar general al Ministerului afacerilor străine (*15 mai*); Al. Rosetti (*31 mai*); Emil Hațieganu; Ion Lupăș; M. Antoniadă (*12 iunie*), I.P.S. Nicodim, patriarhul României (*8 iulie*); C. Titel Petrescu (*17 iulie*); Iuliu Maniu, C.I.C.

Brătianu (*10, 17 și 20 august*); Iorgu Iordan, noul ministru la Moscova (*18 august*); I. Mihalache (*21 august*).

Dejunul avea loc la orele 13.00, în general în cadru intim: regele, regina-mamă, A.S.R. Elisabeta (mătușa suveranului), mareșalul Palatului, secretarul particular, adjutantul de serviciu ș.a. Uneori erau reținuți și dintre cei care avuseseră audiență sau erau invitați în mod special. Câteva astfel de dejunuri din luna martie 1945, la care sunt invitați: A.I. Vișinski; mareșalul Malinovski; generalul Susaikov; generalul Vinogradov; dr. Petru Groza; Gh. Tătărescu (*7 martie*); dr. Petru Groza; Gh. Tătărescu (*22 martie*); în aceeași zi, la ceaiul de la ora 17.00, Burton Berry, reprezentantul politic al S.U.A., și generalul Schuyler, reprezentantul american în Comisia Aliată de Control); P.S. Iuliu Hossu, episcopul greco-catolic al Clujului; P.S. Nicolae, episcopul ortodox al Clujului (*23 martie*).

In programul zilei intrau și momente de recreație: plimbări în împrejurimile Bucureștilor, ore de vânătoare, zboruri de antrenament ș.a. Iată, de exemplu, în iulie 1946, cum își petrecea „timpul liber” suveranul. *3 iulie*: vizită și dejun la Scroviștea; *4 iulie*: zbor de antrenament pe aeroportul Giulești, vizite la Scroviștea și Snagov; *5 iulie*: aeroportul Giulești, Scroviștea, Snagov; *6 iulie*: Giulești, Scroviștea, Snagov, Sinaia; *8 iulie*: București, Scroviștea, Snagov („exerciții de vele, șalupă și înot”); același program în *9, 10, 11, 13, 21* („face înot și plimbări cu șalupa”); *22-29 iulie*, la Săvârșin, zbor de antrenament (sâmbătă, *27 iulie*, vin aici generalul Susaikov,

dr. Petru Groza, alți ofițeri sovietici); *30 iulie*: zbor cu avionul FWN 27 la Reghin, de aici cu drezina la Lăpușna, apoi zbor spre Vărădia; *31 iulie*: zbor la Reghin, cu avionul YU 52 n. 31, apoi același program ca în ziua precedentă.

Programul unei zile la Palat se încheia, de obicei, cu vizionarea unui film. Participau cei din imediata apropiere a regelui, adjutantul de serviciu, ofițeri din batalionul de gardă și, câteodată, invitați dintre cei care fuseseră la dejun sau dineu. Zilele de cinematograf din septembrie 1946: *1, 2, 6, 8, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 26, 29*. Să reținem și faptul că, în această lună septembrie, regele face antrenament de golf la Sinaia (notație din *2 septembrie*: „11.15. M.S. Regele, însoțit de generalul adj. Emilian Ionescu, s-a deplasat la terenul de golf, unde ia primele lecțiuni cu profesorul de golf Tomița”).

Să încheiem aceste notații cu câteva consemnări din octombrie 1946. La *3 octombrie* suveranul sosește la Săvârșin (cu avionul YRMIT) unde „face o vânătoare de cerbi”, între orele 15.00-19.00. A doua zi, „merge la o partidă de cerbi”. Sâmbătă, *5 octombrie*, „se deplasează cu mașina la Parcul de vânătoare Șarlota (Timișoara) pentru vânătoare de cerbi și lopătări”.

Duminică *6 octombrie* participă la târnosirea catedralei din Timișoara, apoi are loc o vânătoare pe domeniul Banloc.

...Vechi de peste cinci decenii, consemnările acestui Registru de audiențe evocă o lume care, la 30 decembrie 1947, avea să fie înlăturată de pe scena vieții românești. ■

I. LĂCUSTĂ

Dintotdeauna, în vâltoarea căderii unui regim au fost târâte și operele de artă. Ce s-a întâmplat cu bunurile de patrimoniu din posesia familiei regale?

C. CRISTESCU

RISIPITE ÎN CELE PATRU COLȚURI DE ȚARĂ

Prin decretul nr. 38 din 27 mai 1948, toate bunurile Casei Regale, mobile și imobile, trecuseră în patrimoniul statului. Actul consfințea o Decizie (nr. 164 din 7 ianuarie 1948) a Comisiei ministeriale pentru redresarea economică și stabilizarea monetară. Ulterior, prin decizia Consiliului de Miniștri nr. 905 din 19 iunie 1948, bunurile au fost repartizate la diferite instituții. Obiectele de artă au revenit – cu unele excepții – Ministerului artelor. La Castelul Peleș, o comisie condusă de prof. George Oprescu a inventariat obiectele cu caracter artistic, ridicând 80% din inventarul picturilor de valoare, 60% din mobilierul de artă, 50% din obiectele de artă și covoare, trei biblioteci și patru pianе. Toate au fost transportate la București, urmând să intre în posesia Muzeului de artă – ce se organiza în fostul Palat

Regal din Calea Victoriei. În vara anului 1949, 51 covoare și 75 piese de mobilier au fost retrimise la Peleș.

Prin aceeași Decizie nr. 905, aripa centrală a Palatului Regal a fost atribuită Președinției Consiliului de Miniștri, iar aripa Kretzulescu Ministerului artelor. În luna aprilie, acesta a preluat și partea centrală a clădirii (parter și etaj), pentru a organiza Muzeul de artă. În aripa Kretzulescu se păstrau trei camere ale reginei Elisabeta, biblioteca și biroul lui Carol I.

Inițial, Palatul Cotroceni fusese dat Ministerului de interne. La 4 octombrie 1948 a fost trecut în patrimoniul Ministerului artelor. Un număr de 200 obiecte de artă au fost repartizate viitorului muzeu din Calea Victoriei. La 15 iunie 1949, prin Decizia Consiliului de Miniștri nr. 769, Palatul Cotroceni a trecut în patrimoniul Comitetului Central al U.T.M.

Palatul de la Snagov a fost atribuit Ministerului afacerilor

externe, iar cel de la Curtea de Argeș, Confederației Generale a Muncii. O parte dintre obiectele de artă găsite acolo au fost aduse tot la București, iar 20 obiecte de cult au rămas la Episcopia de Argeș.

Castelul de la Săvârșin a fost repartizat Ministerului de interne, obiectele de artă (cu excepția unei părți din argintărie și a 50% din mobilier și covoare) revenind Muzeului de artă. Castelul de la Banloc a ajuns la Ministerul agriculturii, ca și ferma de la Copăceni și castelul de la Poiana Ilceni. Cel de la Mănăstii, Prahova, a revenit Ministerului de interne, iar cel de la Bran Ministerului artelor.

Încă din 1948, Ministerul artelor propunea amenajarea unui muzeu în Castelul Peleș, prin aducerea înapoi a obiectelor care nu erau expuse în Muzeul de artă din Calea Victoriei. El s-a deschis, doar cu o mică parte din obiectele sale de patrimoniu inițiale, după cum rezultă dintr-o serie de documente elaborate în 1980.

În imagini: Castelul Peleș și Castelul Foișor, din Sinaia.

Încă din luna februarie 1976, ca urmare a indicațiilor conducerii superioare de partid, Consiliul culturii și educației socialiste pornise o campanie de identificare, expertizare și luare în evidență a bunurilor care aparținuseră Casei Regale. Au fost examinate inventarele de bază întocmite în 1948, cu ocazia preluării bunurilor de la cele 64 domenii, adică 676 inventare, conținând 59 478 file, în care erau înregistrate 620 000 bunuri. Au fost selecționate 137 150 obiecte care au fost considerate ca aparținând patrimoniului cultural național. Dintre acestea 7140 se aflau la 42 instituții nespecializate, care nu puteau să le asigure conservarea și valorificarea științifică și culturală. Rămăseseră neidentificate 13 501 bunuri culturale, dispărute fără urmă. De asemenea, s-a constatat că biblioteca de la Cotroceni fusese distrusă, iar urma celei din Palatul Elisabeta se pierduse încă din 1949. S-a asigurat și restaurarea a câtorva mii de obiecte, acțiunea urmând să continue. Un număr de 16 694 erau în păstrarea Sectorului de reprezentare (gospodăria de partid), unde au și rămas în continuare. Dintre acestea, 11 759 erau piese ale unor servicii de masă cu valoare artistică, 4 935 fiind lucrări de artă plastică, decorativă, mobilier, orologerie. Principalele clădiri erau tot în administrarea gospodăriei de partid, a Ministerului educației și învățământului și a Consiliului culturii și educației socialiste. Chiar documentul semnat de Tamara Dobrin și A. Duma recunoștea că „acolo unde destinația construcțiilor a fost schimbată des și responsabilitățile transferate diferitelor organisme, clădirile au suferit grave prejudicii. Este cazul Palatului Mănești, județul Prahova, care a fost un timp organizat ca sanatoriu și folosit, de

asemenea, ca platou de filmare de către diferite echipe cinematografice, schimbându-i-se și degradându-i-se interioarele”.

Scopul declarat al acțiunii era reîntregirea colecțiilor inițiale de la Castelul Peleş și Palatul Cotroceni și includerea obiectelor de patrimoniu în tematicile de bază ale unor importante muzee. Trebuia precizat că, practic, refacerea colecțiilor de la Peleş și Cotroceni era determinată de destinația personală pe care soții Ceaușescu urmau să o dea celor două palate.

Listele anexe ce însoțesc acest document ne dau o imagine stranie despre itinerarul pe care respectivele obiecte l-au parcurs în timp. Astfel, 7 140 piese ajunseseră la Teatrul de operă din București (acesta, între altele, împărțea pe jumătate cu Institutul de studii sud-est europene o sufragerie în stil neobizantin de la Palatul Cotroceni), 488 la Teatrul „L.S. Bulandra”, 784 la Teatrul Național (între care o garnitură salon stil Ludovic XVI), câteva sute fiind repartizate celorlalte teatre din București. 2 530 de obiecte se găseau la Studiourile cinematografice Buftea. Aici eșuaseră, între altele, farfuriile de porțelan de Sèvres din 1849, ce aparținuseră lui Al. I. Cuza, o călimară din marmură și argint aparținând lui Carol I, Ordinul francez „Legiunea de onoare” în grad de comandor, Ordinul rusesc „Sf. Ana”, Ordinul austro-ungar „Franz-Josif”, ordinele turcești „Medjidiye” și „Osman”. La Televiziunea Română ajunseseră, printre altele, un dulăpior din sec. XVI și o ladă de călătorie italiană din același secol.

Iată și lista lucrărilor de artă înstrăinate din Muzeul Peleş: N. Grigorescu „Întoarcere de la muncă, pe înserat” (la Consiliul de Miniștri); St. Popescu „Peisaj” și

„În Alger” (ambele la Tribunalul Suprem); Octav Băncilă „Liliac înflorit” (Centrala România Film); Leon Ulpian „Portret de bătrân”, G. Meissner „Peisaj olandez” și Jean D’Alheim „Peisaj de iarnă” (Teatrul Național, Timișoara); C. Börner șase basorelieuri din ceramică; Anonim „Femeie în ghirlande de flori” și icoană „Madona cu pruncu” (Centrul de producție cinematografică Buftea).

Lista instituțiilor care deținuseră obiecte de artă cuprindea 41 de repere, ultima menționată fiind... U.M. 02547 București.

Acțiunea a scos în evidență gravele prejudicii aduse patrimoniului cultural provenit de la fosta monarhie, prin dezmembrarea colecțiilor existente la Palatul Cotroceni, Castelul Peleş etc., încredințarea obiectelor unor instituții de stat nespecializate sau chiar valorificarea unor bunuri către persoane fizice. Din cele 829 tablouri recuperate, doar 150 erau bine conservate; din 1 088 de obiecte textile, nici unul nu era în stare bună; doar 558 piese de mobilier, din 2 894, se mai păstrau în bune condiții, iar dintre cele 63 ceasornice, nici unul nu mai era în stare de funcționare; la fel cele 3 646 arme, armuri și trofee. Doar 16 000 din cele 25 064 documente erau considerate a fi fost corect conservate. Concluzia apare de la sine. Bunurile culturale din posesia familiei regale au fost pur și simplu lăsate să se degradeze și în orice caz împrăștiate fără nici un pic de grijă. Și nu o dată ele au fost jefuite.

Pe documentul elaborat de Consiliul culturii și educației socialiste, după identificarea acestei imense zestre artistice și culturale și îndreptarea ei spre obiectivele stabilite, Nicolae Ceaușescu a pus apostila „De acord”. ■

Fotografiile din paginile 8-40 au fost selectate din fondurile Cabinetului de stampe și ale Arhiviei istorice ale Academiei Române și din cele ale Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Naționale. Ne facem datoria de a mulțumi doamnei Ana Pleșia și domnilor Emanuel Bădescu și Gheorghe Neacșu pentru amabilitatea cu care au răspuns solicitărilor noastre.

N.A.T.O.

Scurtă

istorie

DEBUTUL CONFRUNTĂRII EST-VEST

Dr. EUGEN PREDA

„O singură mare putere a ieșit din război cucerind alte teritorii, și această putere este Uniunea Sovietică”. Sunt cuvintele prin care Paul Henri Spaak, ministrul de externe și primul ministru al Belgiei, viitor secretar general al N.A.T.O., evalua pozițiile sovietice la sfârșitul războiului. Încă în perioada celui de al doilea război mondial, prin politica sa, Stalin reușise să anexeze Estonia, Letonia, Lituania, părți din Finlanda, România, Polonia, Germania și Cehoslovacia, în total 500 000 km², cu o populație de peste 23 000 000 locuitori. După victoria asupra celui de al treilea Reich, această expansiune s-a consolidat prin stabilirea zonei de influență și control în Albania, Bulgaria, România, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, R.D.G., unde între 1945-1948 au fost instalate guverne și regimuri comuniste prosovietice.

Cititorii revistei *Magazin istoric* își amintesc probabil că în 1995 (nr. 10) revista a publicat un document revelator despre planurile de război ale lui Stalin – steno-grama conferinței secrete a liderilor comunisti sovietici și est-europeni din ianuarie 1951 (aproape doi ani după crearea N.A.T.O.), consacrată pregătirilor militare ale U.R.S.S., Poloniei, Bulgariei, Cehoslovaciei, Ungariei, României, R.D.G., Albaniei. Corelația acestor proiecte cu războiul din Coreea era clară și documentele anterioare o confirmă.

Dar cu mult înainte se acumulasu probele intențiilor expansioniste sovietice. Punctele de vedere expuse de Stalin și delegația sovietică la conferința șefilor de state

și guverne ai celor trei mari puteri de la Potsdam din iulie-august 1945, la doar șase luni după Conferința de la Ialta, lăsau să se vadă limpede urmărirea Uniunii Sovietice. Dacă argumentele privind interesele sale de securitate în Polonia, România, Cehoslovacia, Bulgaria sau Germania au fost privite de anglo-americiani ca explicații ale politicii sovietice postbelice, cererile sale privind includerea comuniștilor în guvernul Greciei, interesele sovietice în Tanger și Libia, ca și dorința de a anexa două provincii ale Turciei și a controla strămtorile Mării Negre au fost evaluate ca semnale de alarmă îngrijorătoare pentru Occident. Era evident că începuse dezintegrarea alianței și modificarea substanțială a atmosferei politice. „Noi nu vom pleca niciodată din Germania”, îi spunea Stalin lui Edward Kardeli, ministrul de externe iugoslav în 1948.

Totuși e necesar să reamintim că, în ansamblu, climatul politic în Occident era foarte favorabil și amical Uniunii Sovietice și lui Stalin personal. Până în 1948-1949, U.R.S.S. era privită în continuare de cei mai mulți oameni drept principalul aliat din războiul contra lui Hitler. Stalin era pentru ei „Uncle Jo”, iar mulți politicieni, analiști și ziariști ca și numeroși artiști și oameni de știință simpatizau țara care dăduse cel mai mare număr de victime pentru înfrângerea fascismului.

În timpul Conferinței de la Ialta, un toast al lui Churchill elogia faptul că „viața marelui Stalin era bunul cel mai prețios pentru speranțele și inimile tuturor”. Iar în

Camera Comunelor, tot în primăvara lui 1945, șeful guvernului britanic și liderul partidului conservator dădea un cec în alb U.R.S.S., declarând: „Nu cunosc nici un alt guvern care să-și îndeplinească mai bine obligațiile decât guvernul Rusiei sovietice”.

Dacă acestea – și multe altele asemănătoare – erau aprecierile lui Churchill, ne putem lesne imagina ce scria presa occidentală și ce afirmau mulți oameni politici. Îndată după moartea neașteptată a președintelui Roosevelt, noul șef al executivului american, Harry S. Truman, l-a rugat pe Harry Hopkins, consilierul principal și intimul prieten al defunctului, să se ducă la Moscova spre a discuta cu Stalin orientările noului titular al Casei Albe și a netezi multiplele asperități apărute între marii aliați. Făcând un imens sacrificiu personal, Hopkins, aflat într-o foarte gravă stare de sănătate, s-a deplasat în capitala sovietică unde a avut multe ore de convorbiri cu Stalin. În cele două săptămâni cât a stat la Moscova, Harry Hopkins i-a expus lui Stalin speranțele și hotărârea noii administrații de a merge înainte în aplicarea înțelegerilor de la Ialta, pentru noua ordine postbelică pe calea cooperării și încrederii atât de dificil elaborate, menționând clar nemulțumirile S.U.A. pentru o serie de acțiuni și atitudini sovietice, inclusiv cele întâmplate în România prin impunerea guvernului dr. Petru Groza, în martie 1945, Stalin a evocat la rândul său faptul că atitudinea S.U.A. față de Uniunea Sovietică s-a răcit mult după învingerea lui Hitler (aluzie la imensele sacrificii umane sovietice). El a evocat, de asemenea, metaforic, presiunile economice exprimate prin sistarea livrărilor către U.R.S.S. prin legea „lend and

Serial publicat cu sprijinul și asistența Oficiului pentru informații și presă al N.A.T.O.

Harriman sosește la Moscova, împreună cu W. Churchill (îi întâmpină V. Molotov), în 1942, pentru a le aduce sovieticilor vestea că în acel an nu avea să se deschidă un front în Europa Occidentală (stînga). La parada organizată la 12 august 1945, într-o convorbire amicală cu Stalin (dreapta). Harriman mărturisea că pe parcursul celor cinci ore a simțit de mai multe ori nevoia să se așeze, dar cum Stalin nu schița vreun gest în acest sens, s-a resemnat să îndure

leaze" și alte tendințe de forță. La un moment dat, în timpul discuțiilor, stăpânul de la Kremlin a remarcat că „U.R.S.S. nu este Albania”.

Prin soluțiile politico-diplomatice găsite și înțelegerile restabilite, vizita lui Hopkins la Moscova a fost apreciată ca un succes, deși imediat au reapărut noi motive și surse de tensiuni. Totuși, s-a trecut în continuare la pregătirile Conferinței de la Potsdam, care se va dovedi în fapt (cu toate cele câteva decizii comune adoptate de șefii guvernelor celor trei mari puteri) mai degrabă o întâlnire a dezacordurilor decât una a înțelegerilor și, asemenea convorbirilor Hopkins-Stalin, va marca o dată în istoria războiului rece timpuriu.

Provocările sovietice au fost acelea care, ținându-se lanț în diferite puncte ale globului, au trezit brusc pe militari, diplomații și politicienii occidentali, întrucât cu încreștarea și medile de informare și într-un târziu și opinia publică.

„Cel de al doilea război mondial” — scria influentul diplomat american Joseph Grew, adjunct al secretarului de stat, unul din membrii cercului de analiști politici din anii interbelici de la Riga, a avut drept rezultat transferul de la dictatura totalitară și puterea Germaniei și Japoniei la Rusia Sovietică. Aceasta va constitui în viitor un pericol la fel de mare pentru noi cum a fost al Axei”.

Încă mult înainte de celebrul său discurs de la Westminster College din localitatea Fulton, în statul american Missouri, Winston Churchill a intuit, ca și la începutul anilor '30, când era singurul tory ce vorbea în Camera

Comunelor despre pericolul hitlerist, amenințarea expansionismului sovietic. La 4 mai 1945, premierul britanic scria ministrului său de externe: „teribilele fapte întâmplate în timpul înaintării sovietice au arătat limpede că fel de dominație intenționează să impună Rusia”. Iar la 12 mai 1945, tot el scria președintelui Truman: „Ce se va întâmpla într-un an, doi, când armatele americane și britanice se vor fi amestecat, cele franceze nu vor fi fost încă reconstituite, iar Rusia va putea decide să-și mențină active două-trei sute de divizii? O cortină de fier s-a lăsat în fața lor. Noi nu știm ce se petrece în spatele ei”.

Stalin nu își disimula părerile intime despre Churchill și Roosevelt atunci când îi mărturisea, în 1944, ziaristului iugoslav Milovan Djilas: „Churchill este tipul de om care dacă nu ești atent, îți sustrage și o copiecă din buzunar. Roosevelt nu e la fel. El își întrebuințează mâinile numai pentru monede mai mari”. Asemenea suspiciuni nu numai că erau nemeritate, dar ele nu puteau alimenta în viitor decât o relație incertă.

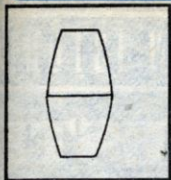
Trezirea Occidentului a fost un proces gradual. America era în mod sigur nepregătită pentru un război politic; îi lipseau experiența și instrumentele — scrie un celebru analist, Walter Laqueur. Și el continuă: „Postura Occidentului era esențialmente defensivă — el dispunea de puține mijloace pentru a înfrunta dinamica și agresiva politică sovietică și a partidelor comuniste. Au existat desigur discursuri demente și

acțiuni iresponsabile în acei ani din partea liderilor occidentali, care au agravat relațiile cu Uniunea Sovietică. Iar câteva temeri s-au dovedit mai degrabă iraționale. Dar de regulă acțiunile occidentale au venit doar ca răspunsuri, deseori întârziate, la o provocare sovietică”.

Laqueur relevă și faptul esențial că „decizia Washingtonului de a avea un rol conducător în politica europeană nu a fost adoptată de la început și a fost acceptată cu rezervă. În primii doi ani după război, Marea Britanie a fost aproape singură în rezistența contra presiunilor sovietice în Europa Centrală, în vreme ce America încă mai credea în politica de concesi. Schimbarea în politica Washingtonului a venit odată cu deziluziile progresive ale reprezentanților americani care tratau cu rușii”.

Drumul trezirii Occidentului care este de fapt drumul spre crearea Alianței Nord-Atlantice, include un număr de provocări sovietice și contramăsurile occidentale din primii ani postbelici. El include însă, în mod necesar, și evenimentele politice majore, care au forțat o concepție și au dat naștere unui proiect. Asemenea evenimente cum au fost lovitura de forță de la 6 martie 1945 din România, discursul lui W. Churchill la Fulton, propunerile lui George Marshall, studiul lui George F. Kennan (semnat Mr. X), Doctrina Truman, au jucat un rol de primă importanță, în așa fel încât jalonează istoria apariției N.A.T.O. și motivează necesitatea sa. ■

(Va urma)

UN DIAGNOSTIC AL SPECIALIȘTILOR ROMÂNI

Am văzut în ultimele numere punctele de vedere ale specialiștilor de la instituții de reputație mondială cum sunt Getty Conservation Institute din Los Angeles și Swedish Corrosion Institute din Stockholm.

Să trecem acum în revistă o serie de concluzii ale specialiștilor români și să începem cu opinia inginerului Ștefan Georgescu Gorjan, colaboratorul principal al lui Constantin Brâncuși și specialistul care a propus soluția pentru construcția *Coloanei fără Sfârșit*.

Iată ce citim în rapoartele înaintate de Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși forurilor în drept care au analizat proiectul de restaurare și au acordat avizele lor favorabile (vezi *Magazin istoric*, nr. 8-10/1997).

În 1937-1938, turnarea modulelor după modelul din lemn de tei îndelung finisat de Brâncuși s-a făcut la Atelierele Centrale din Petroșani. Metalizarea modulelor a fost executată cu alamă pulverizată la cald (în realitate, metalizarea s-a efectuat la rece) nu pe suprafața sablată. În legătură cu culoarea stratului de metalizare, Șt. Georgescu Gorjan scrie: „Il faut que la metalisation soit jaune” (trebuie ca metalizarea să fie de culoare galbenă) îmi telegrafia Brâncuși de la Paris. Unul dintre motivele care l-au făcut pe sculptor să aleagă fonta ca material de bază pentru *Coloana* sa monumentală, în locul bronzului, în afară de considerentele eventuale de ordin economic, a fost posibilitatea de a „îmbrăca” acest material de culoare neatrăgătoare într-un strat metalic galben-auriu.

Această soluție [posibilitatea acoperirii cu folii de aur lipite cu lac venețian – n.n.] deși prezenta avantajul insensibilității stratului fin de aur la acțiunile agresive ale intemperiei, nu este acceptabilă din punct de vedere plastic, deoarece Brâncuși nu a vrut să poleiască în aur *Coloana Infinită* (operația s-ar fi putut face și atunci cu deplin succes, procedeul poleirii fiind cunoscut și aplicat de sute de ani în întreaga lume, inclusiv în țara noastră).

Iată ce constată ulterior Ștefan Georgescu Gorjan: „Sârma de alamă adusă din străină-

tate, după eșecul primelor încercări făcute cu un aliaj mai puțin curat, a acoperit culoarea mohorâtă a fontei cu sclipirile unui strat metalic galben.

Dar timpul și intemperiiile și-au conjugat acțiunea, aplicând pe suprafețele elementelor *Coloanei* pe lângă inevitabila patină și unele dăre și pete de rugină, avându-și originea în locurile microscopice în care stratul de alamă, subțiat, a permis fontei să vină în contact cu atmosfera.

În cursul anului 1965 am făcut o investigație asupra stării *Coloanei* din punct de vedere al aspectului exterior... Cu excepția semielementului de bază, aproape toate elementele *Coloanei*, privită înspre Munții Parângului (spre nord) prezentau pete de rugină, mai mari sau mai mici. Privind *Coloana* înspre biserică, se distingeau pete mari de rugină pe elementele III, IV și V de jos în sus. Privită înspre gara Târgu Jiu, *Coloana* avea pete de rugină pe toate elementele inferioare de la I la V...”

În 1965-1966 are loc prima restaurare constând din repararea fisurilor unor module prin sudare cu monel și refacerea metalizării cu următorul procedeu: curățire prin sablare; aplicare prin pulverizare a unui strat de zinc de 0,1...0,2 mm; aplicarea prin pulverizare a unui strat de alamă de 0,3...0,4 mm; polizarea stratului de alamă și aplicarea unui strat incolor de siliconă.

În 1976 are loc a doua restaurare constând în metalizarea pentru a treia oară a suprafețelor exterioare ale modulelor.

1984 duce la verificări tehnice efectuate de INCERC București, în urma cărora s-a produs revopsirea bazei stâlpului și remetalizarea suprafețelor exterioare, lucrări care nu au mai fost executate.

Așadar, repetatele metalizări din anii 1965-1966 și apoi din 1976 au fost în măsură să releveze complexitatea problemelor pe care le ridică întreținerea în timp a monumentului precum și viabilitatea limitată a soluțiilor tehnice de până atunci.

NOIEMBRIE
1947

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, consumul de săpun este supus raționalizării. Astfel, minerii au dreptul la 500 gr. săpun pe lună; muncitorii de la munci grele – 375 gr.; muncitorii și funcționarii – 250 gr. De asemenea, vor putea fi distribuite între 1 000 kg și 9 000 kg lemne de familie, în funcție de numărul camerelor.

● Întrebată care ar fi „calitățile innăscute sau dobândite pe care ar trebui să le aibă soția unui președinte al S.U.A.”, Bess Truman, tovarășa de viață a lui H. Truman, declară: „O sănătate solidă și un sens al umorului bine dezvoltat”. (Liberalul)

● Cel mai vechi ziar din lume este Peiping Bao, din China, care la 1 august 1947 a împlinit 1 547 ani de apariție, ajungând la numărul 564 525. Un record al acestui ziar, consemnează Timpul – din care am reprodus știrea – „îl constituie faptul că în decursul veacurilor 1 500 dintre redactorii săi au fost decapitați cu sabia”.

● Se stinge din viață generalul Constantin Sănătescu, fost prim-ministru în guvernul format la 23 august 1944.

● Institutul Româno-Sovietic, Secția istorie și filologie, pregătește, „la a 30-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie – anunță Scântea –, un volum

Luna noiembrie din urmă cu cinci decenii înregistrează două evenimente deosebite, prevestind apropiata prăbușire a regimului democratic sub asaltul comunistilor sprijiniți de Moscova: judecarea și condamnarea lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache și a altor lideri ai P.N.Ț. și înlăturarea din viața politică a lui Gh. Tătărescu.

Înscenarea judiciară intentată fruntașilor P.N.Ț. se judecă în aula Școlii Superioare de Război (actuala Academie de Înalte Studii Militare).

Iată ce consemnează reporterul ziarului *Universul* la ședința din 3 noiembrie, când începe rechizitoriul acuzaților.

„Sus, în balcoanele laterale, au fost montate reflectoare, câte trei pe fiecare latură. Jos, în sală, în fiecare colț de lângă masa completului de judecată, iarăși există câte un reflector.

În spatele mesei acuzaării, un aparat de filmat s-a suit pe o masă și cuminte, pe trepidul lui, își așteaptă operatorul ca să înregistreze una din cele mai importante faze ale acestui proces: rechizitoriul.

Pe masa acuzaării, vârât între dosare, indiscret priveghează un microfon: rechizitoriul va fi, probabil, imprimat pe plăci”.

La ora 17.00, acuzații intră în sală. „Cel dintâi care ia contact cu focul aparatului de filmat e acuzatul Mihalache. Rezistă sub indiscreția obiectivului și-și ia apoi locul obișnuit: ultimul de pe rândul I. După el, pe rând, intră și ceilalți. Acuzatul Maniu încearcă să-și ascundă fața, făcându-și paravan cu pălăria, dar în cele din urmă renunță. Și aparatul țârâie într-una, necruțător.

În sfârșit, s-au așezat. Fiecare face un scurt tur de orizont asupra sălii, asupra celor ce-l înconjoară, apoi mai toți își scot creionul și hârtia.

Acuzatul Maniu e îmbrăcat în același costum maron și are aceeași pălărie gris și același guler înalt, alb”.

La 17.15, acuzatorul public, colonelul Alexandrescu, își începe rechizitoriul. „Acuzații ascultă. Maniu e absent, parcă. Mihalache e atent, concentrat. Are pregătit creionul și hârtia și din când în când notează. Penescu, de asemeni, e atent și tresare când acuzatorul îi pronunță numele”.

La 11 noiembrie, orele 20.05, primul președinte al Tribunalului Militar al Regiunii 2 militară, secția I, colonel magistrat Petrescu Alexandru, dă citire sentinței, conform căreia cei acuzați au primit

I. Maniu
în timpul
simulacrelor
de proces
intentat
liderilor
P.N.T.

Chemarea
norocului

următoarele pedepse: Iuliu Maniu, muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață, degradare civică pe 10 ani, confiscarea averii și 50 000 lei cheltuieli de judecată; Ion Mihalache, muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață, 10 ani degradare civică, confiscarea averii și 50 000 lei cheltuieli de judecată. Ceilalți inculpați: Nicolae Penescu – 5 ani închisoare corecțională; Nicolae Carandino – 6 ani temniță grea; Ilie Lăzăreanu – 12 ani temniță grea; Grigore Niculescu-Buzești – muncă silnică pe viață; Grigore Gafencu – 20 ani muncă silnică; Alexandru Cretzianu – muncă silnică pe viață; Constantin Vișoianu – 15 ani muncă silnică; Victor Rădulescu-Pogoneanu – 25 ani temniță grea; Emil Oprișan – 3 ani temniță grea; Florin Roșu – 5 ani temniță grea; Emil Lăzărescu – 2 ani închisoare corecțională; Camil Demetrescu – 15 ani temniță grea; Vasile Serdici – 10 ani temniță grea; Radu Niculescu-Buzești – 10 ani detențiune riguroasă; I. Mocsony-Stărcă – 2 ani închisoare corecțională; col. (r) Stoia Ștefan – 8 ani detențiune riguroasă; lt. col. în retragere Stătescu Dumitru – 1 an detențiune simplă. La acestea se adaugă degradarea civică pe diferite perioade (între 1 și 5 ani), confiscarea averii pentru unii și cheltuieli de judecată între 500 și 50 000 lei.

În temnițe aveau să-și găsească tragicul sfârșit Iuliu Maniu, Ion Mihalache, alături de mulți alți oameni politici, istorici, scriitori, ofițeri superiori, universitari, din elita politică și culturală a țării, creându-se un gol istoric resimțit până astăzi.

La 5 noiembrie, Camera (cu 187 voturi pentru și 5 contra) dă un vot de neîncredere ministrului de externe și viceprim-ministru, Gh. Tătărescu, acuzat că a tolerat și finanțat în ministerul său funcționari care făceau spionaj pentru unele țări străine și „a menținut în posturi de răspundere din ministri și în servicii diplomatice externe importante elemente colaboraționiste și antidemocratice, care au adus prejudicii grave intereselor noastre naționale, titularul încălcând astfel dispozițiile legale de epurare hotărâte de guvern.

La 6 noiembrie, Gh. Tătărescu, împreună cu G.G. Vântu, Al. Alexandrini, Radu Roșculeț, Marin Florescu, Ion Ciolan și C. Tegăneanu își dau demisia din guvern.

La 7 noiembrie, guvernul este completat cu: Ana Pauker, ministru al afacerilor străine; Vasile Luca, ministru al finanțelor; Teodor Iordăchescu, ministru al lucrărilor publice; Stanciu Stoian, ministru al cultelor. Sunt numiți, de asemenea, următorii secretari de stat:

Cronică mărunță

omagiul, cu următorul cuprins: C. Daicoviciu – La a 30-a aniversare a M.R.S.O.; Gr. Preoteasa – Ajutorul U.R.S.S. – o bază reală a independenței și suveranității României democratice; Emil Petrovici – Marea limbă a marelui popor rus; Al. Graur – Puncte de vedere asupra elementelor slave din limba română; M. Roller – Prima revoluție burgheză-democratică din Rusia (1905-1907) și răscoala țărănilor din România (1907); P. Constantin-Scănel – Din relațiile artistice româno-sovietice; A. Oțetea – Politica Rusiei în Orient în a doua jumătate a sec. XVIII; Em. Condurachi – Elemente de unitate ale coloniilor pontice din Dobrogea și sudul U.R.S.S.; Rodica Ciocan – Contribuții la studiul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Ivan al III-lea.

● Ce mai vând, ce mai cumpără bucareștii în noiembrie 1947: tipografie, sarmă, mașină de curățat cartofi, palton, pinion de atac pentru autotractor „Magirus”, mașină remaiat, 500 kg păr opăritură de porc, 20 kg păr coamă de cal, 30 kg păr coadă de cal, lăzi și putine goale, frigider electric, cuier cu oglindă, frac, smoking etc.

● Mișcarea populației Capitalei în septembrie 1947: născuți – 1 014; 793 – căsătorii; 166 – divorțuri; 1 003 decese.

NOIEMBRIE
1947

Toamna în
Cismigiu

Cronică mărunță

● Sub președinția prof. Al. Rosetti, rectorul Universității din București, are loc solemnitatea decernării titlului de Doctor Honoris Causa matematicienilor francezi Elie Cartan și Arnaud Denjoy.

● Se stinge din viață Emil Racoviță (n. 1868), profesor de biologie și directorul Institutului de speologie de la Universitatea din Cluj. „Cu el — scrie dr. S. Irimescu, în *Universul* din 24 noiembrie — dispăre un mare om de știință și un ilustru explorator care a făcut fala numelui de român. Pentru publicul mare, în zbulciumul actual, când atâtea griji și preocupări absorb atenția tuturor, Racoviță e aproape necunoscut. Cel puțin însă pentru posteritate, ca o compensație tardivă, amintirea lui trebuie să fie păstrată. Gloria, spunea melancolic și lapidar Mallarmé, e soarele mortilor“.

● Recolta anului 1947: grâu — 90 000 vagoane; secară — 5 000 vagoane; orz — 16 000; ovăz — 17 500. Pentru asigurarea rațiilor de pâine (4 zile în Capitală, 3 zile în provincie și 7 zile pe săptămână pentru mineri) sunt necesare 25 000 vagoane de grâu.

● Marele Congres electoral bisericesc completează în zilele de 19-21 noiembrie trei scaune vacante de ierarhi: Iustinian Marina — mitropolit al Moldovei; Firmilian Marin — arhi-

Gh. Vasilichi, la Ministerul educației naționale; Ion Popescu, la Ministerul muncii și asigurărilor sociale; Vasile Moldovan, la Ministerul finanțelor; Mihail Macovescu, la Ministerul cooperăției.

În aceeași zi, „noii miniștri — notează *Universul* din 9 noiembrie — au depus jurământul în fața Maiestății Sale regelui Mihai I la orele 20.00, la Palatul Regal“.

Într-un raport din 17 noiembrie 1947 către secretarul de stat al S.U.A., reprezentantul american la București, Rudolf E. Schoenfeld, prezenta astfel debarcarea lui Tătărescu: „Scuza oficială pentru îndepărtarea lui Tătărescu a constituit-o «revelația» pierderilor de informații de la Ministerul de externe în cursul recent încheiatului proces al lui Maniu și al partenerilor săi. Precizia cu care i s-a asigurat demisia, rapiditatea cu care au fost epurați din guvern adepții săi și unanimitatea atacurilor împotriva d-lui Tătărescu — toate indică foarte limpede că acest demers a fost pregătit cu mult timp înainte și a fost pus în practică atunci când a sosit momentul prielnic. Epurarea liberalilor disidenți din toate sectoarele vieții politice continuă și acum și se extinde până la cel mai mărunț funcționar din administrațiile provinciale, municipale și centrale.“

Legatia a fost informată de câteva surse de încredere — continuă diplomatul american — că guvernul român intenționează să îl aducă în justiție pe Tătărescu și că următorul mare proces va fi al lui. Informatorii legăției sunt de părere că guvernul va amâna dizolvarea Partidului Național Liberal (Brătianu) și a Partidului Socialist Independent al lui Titel Petrescu până după procesul d-lui Tătărescu. Se susține că lichidarea acestor două partide și arestarea liderilor lor a fost programată după ce guvernul a reușit să distrugă Partidul Național-Tărănesc și pe conducătorii acestuia. În cazul lui Tătărescu este de presupus că guvernul nu va trebui să meargă atât de departe ca de obicei cu măslirea unor acuzații false împotriva inculpatului, căci lunga carieră a lui Tătărescu pare să ofere o bază amplă pentru inculpare. S-a anunțat deja că Tătărescu se află în arest la domiciliu de la demisia sa“.

Miercuri 12 noiembrie, la orele 8.00, regele Mihai I și regina mamă Elena pleacă cu avionul, de pe aeroportul Băneasa, la Londra, pentru a participa la celebrarea căsătoriei A.S.R. principesa Elisabeta a Angliei.

Suita care-l însoțește pe suveran se deplasează cu trenul. Este formată din: general Emilian Ionescu, prim aghiotant regal, Eugen Bianu, șeful

Beția
vitezei
pe străzile
Capitalei

Dar
la iarnă
cum va fi?

Siguranței Palatului, D. Negel, mareșalul Palatului, Nelly Catargi, doamnă de onoare a reginei mamă Elena.

Pe tot timpul absenței din țară a regelui (cca 20 de zile), prerogativele regale sunt exercitate de Consiliul de Miniștri.

Duminică, 16 noiembrie, Mihai I sosește la Londra la bordul unui avion bimotor pe care, scrie *Ultima oră*, „l-a pilotat personal, venind de la Geneva, unde a făcut un popas de 48 ore”. Același ziar consemnează că regele Mihai I este primul suveran care a sosit în Anglia pentru festivitățile care se desfășoară începând cu 20 noiembrie.

Încheiem cronică noastră cu câteva considerații din *Liberalul*, din 121 noiembrie.

„Politica ce se duce azi la noi, cu toate fazele și subfazele ei, cu toate întortochețurile, cotiturile și camuflajele ei, cu tot arsenalul ei de metode, se poate sintetiza, totuși, într-un singur cuvânt: negațiune.

Sigur că politica regimului bepedist se prezintă și într-o sinteză oficială prin formula-program de creare a unei lumi noi. Numai că tehnica acestei grandioase realizări constă într-o strădanie continuă și sistematică de a impune, în toate domeniile, pe toată scara și în toate compartimentele, forme și elaborate a căror singură noutate stă în opoziția totală față de realitățile și valorile tradiționale.

Ideologia progresistă s-a înhămat la un tip cu totul inedit de creație: prin negațiune. Lumea nouă nu este altceva decât imaginea virtuală și răsturnată a lumii vechi.

Istoria, continuă ziarul citat, este revizuită, purificată și transformată după înfățișarea prezentului. Experiența trecutului nu mai servește prezentului, ci lipsa de experiență actuală deserveste trecutul.

Trecutul poporului nostru trebuie întâi înțeles, apoi apreciat și niciodată denaturat. Pentru această obiectivitate este nevoie însă de o anumită transpunere în timp și în mentalitate, de care nu oricine este capabil.

Spiritul de negațiune practicat în raport cu trecutul, cu atâtea perseverență de adepții concepției bepediste, se întovărășește cu ambiția de a nu permite contradicțiilor lor nici un fel de discuție asupra viitorului.

Prezentul este monopolizat, trecutul este revindicat, iar viitorul declarat tabu.” ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

episcop al Craiovei; Sebastian Rusan – episcop al Maramureșului.

● „Curătenia – comentează *Ultima oră* – e partea cea mai slabă a locurilor noastre de consum. Tacămuri, farfurii, fețe de mese, în cele mai multe cazuri, de o murdărie respingătoare.

Dar acolo unde se atinge culmea e la closete. E la noi o adevărată boală. Nu există local, oricât de select, unde closetul să nu fie o adevărată cloacă de impuțiune și neglijență. Am ajuns să considerăm această mârșăvie drept ceva natural. În străinătate, closetele localurilor publice se bucură de o îngrijire excepțională, mai mult decât localul propriu-zis. Acolo se cunoaște curățenia localului, nu în fracrurile chelnelor, în numărul lămpioanelor și în lustrul saxofanelor.”

● C. Cristobald, în *Reporter*, despre ziaristi: „Gazetăria nu e o meserie, e o predestinare. Combatant politic sau profesor universitar care intră și în presă nu e ziarist.

Este ziarist acela care nu intră în presă cu dinadinsul, ci care se pomeneste în ea fără să bage de seamă. Este ziarist acela care, orice i s-ar întâmpla, în bine sau rău, rămâne în presă. Altfel, e orice numai ziarist nu...”

Ambasadorul Valentin Lipatti:

DIPOLI, 22 NOIEMBRIE 1972

BĂTĂLIA PENTRU CONSENS

● O conferință paneuropeană pregătită altfel ● Consensul în locul votului ● În afara alianțelor militare și a blocurilor ● Nu dați cuvântul românilor ● Ambasadorul american se lasă convins ● Țările care ne sprijină: Elveția, Franța, Iugoslavia, Italia, Portugalia, Grecia, Suedia și Vaticanul ne-au înțeles imediat ● Paratrăsnetul delegației: George Macovescu ● Ceaușescu înțelege, dar se priește

Peste câteva zile, la 22 noiembrie, se vor împlini douăzeci și cinci de ani de la începerea Consultărilor multilaterale însărcinate să pregătească ținerea primei conferințe pentru securitate și cooperare în Europa (C.S.C.E.: 1973-1975). Despre Consultările multilaterale de la Dipoli¹, care s-au încheiat de-abia la 8 iunie 1973, ca și despre rolul jucat de diplomația românească cu acest prilej, s-a scris mult la vremea respectivă. Să ne reamintim că la Consultări și apoi la Conferință participau toate

statele europene împreună cu S.U.A. și Canada, fapt fără precedent în anele diplomației bătrânului continent. Să ne mai amintim că prin capitolul despre drepturile omului, așa-numitul „coș trei” al negocierilor, înscris în Actul final semnat la 1 august 1975 la Helsinki –, regimurile comuniste au fost puse într-o situație istorică nouă, căreia n-au putut să-i facă față, prăbușirea lor din 1989-1991 având între cauze și imperativul acestei revendicări generale. Astăzi, la un sfert de veac de la „momentul Dipoli”, ne-am adresat principalului negociator român, ambasadorul Valentin Lipatti, încercând să readucem în actualitate, pentru cititorii Magazinului istoric, câteva momente semnificative, dar mai puțin știute ale acelor negocieri diplomatice.

¹ Mic centru universitar de la periferia capitalei finlandeze.

În imagine: Dipoli, 22 noiembrie 1972. Reprezentantul român, ambasadorul Valentin Lipatti, ridică pancarta în semn de protest.

Cristian Popișteanu: **Domnule Lipatti, prietenia care ne leagă de mai bine de o jumătate de veac mă îndreptățește să cred că despre cele petrecute la Dipoli vom putea avea o convorbire sinceră, fără ocolșuri și fără prejudecăți.**

Valentin Lipatti: Fără îndoială, căci timpul, care a decantat acele evenimente, ne va permite s-o facem.

C.P.: Spuneți-mi mai întâi care a fost utilitatea acestor Consultări multilaterale pregătitoare ale C.S.C.E.

V.L.: Există riscul ca, fără ele, Conferința de la Helsinki să fie nu numai prost pregătită, dar să fie pregătită altfel. După cum se știe, Conferința pentru securitate și cooperare în Europa a reprezentat un eveniment de importanță istorică în viața politică a Europei anilor '70. Ea a fost, în condițiile unei relative desindieri între Est și Vest, o negociere paneuropeană globală, de vreme ce își propunea să abordeze toate marile probleme cu care europenii erau confrunțați în acea vreme și care și-au găsit reflectarea în prevederile înscrise ca atare în Actul final al C.S.C.E., semnat la 1 august 1975 de către șefii de stat sau de guvern ai celor 35 de state participante. C.S.C.E. nu putea și nu trebuia să fie deci pregătită ca o banală conferință regională de tipul celor care au loc, bunăoară, în sistemul Națiunilor Unite. Ar fi fost suficient să copiem, cu mici modificări, regulamentul intern de funcționare al unor astfel de conferințe, să adoptăm hotărârile prin vot, să constituim un birou de conducere al conferinței (ales pe criterii de bloc), să desemnăm unul sau mai mulți raportori însărcinați cu redactarea documentelor finale și treaba s-ar fi terminat în câteva luni prin victoria celor puternici asupra celor slabi. Noi nu am vrut ca lucrurile să se petreacă astfel.

C.P.: Cine, noi?

V.L.: Noi, România, urmată de alte țări – în general mici și mijlocii –, care au priceput că C.S.C.E. trebuia să fie gândită și

organizată ca un proiect nou, original, fără antecedente, dar cu mari perspective de viitor. Delegația română a avut avantajul că, de mai multă vreme, chestiunile de organizare a viitoarei conferințe stătuseră în atenția conducerii Ministerului afacerilor externe, mai precis în atenția lui George Macovescu, pe atunci prim-adjunct al ministrului, și a colaboratorilor săi. Când, în octombrie 1972, Macovescu a fost numit ministru în locul lui Corneliu Mănescu, concepția noastră despre viitoarea conferință fusese deja elaborată și am putut să ne ducem la Consultările multilaterale pregătitoare cu un prim document: cel al regulilor de procedură. Mai întâi, pentru procedura Consultărilor și mai apoi pentru procedura Conferinței propriu-zise.

C.P.: În ce consta noutatea acelor reguli de procedură elaborate de delegația română?

V.L.: La baza tuturor normelor de procedură și de lucru trebuia să stea principiul egalității suverane a statelor. Țările participante – mari, mijlocii sau mici – urmau ca atare să se bucure de exact aceleași drepturi, fără nici o discriminare. Pornind de la această abordare, potrivit căreia Consultările pregătitoare și mai apoi Conferința reuneau state suverane, independente și egale în drepturi, regulile de procedură erau obligate, ca să spun așa, să o reflecte în toate dispozițiile lor. Astfel, prima normă, esențială, a fost regula consensului pentru adoptarea tuturor hotărârilor, de fond și de procedură. *Consensul a înlocuit prin urmare votul.* El a fost definit ca „absența oricărei obiecții exprimate de un reprezentant și prezentate de acesta ca fiind un obstacol pentru adoptarea hotărârii respective”.

C.P.: Consensul era un fel de drept de veto?

V.L.: Da, dacă vreți. Numai că, spre deosebire de dreptul de veto de care dispun numai cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al O.N.U., la C.S.C.E. de acest drept

au beneficiat reprezentanții tuturor statelor participante. Și mai trebuie arătat că, în marea majoritate a cazurilor, blocarea consensului de către un reprezentant sau altul era urmată de negocieri menite să permită găsirea unor soluții general acceptabile și deci realizarea consensului. *Regula consensului trebuia prin urmare să fie concepută și practică ca un mijloc de apărare a intereselor legitime ale fiecărei delegații participante, dar și ca o metodă care postula negocieri și soluții reciproc acceptabile.* În sfârșit, *consensul trebuia să se aplice atât în ceea ce privește hotărârile de fond, cât și cele de procedură.* Când am prezentat la Dipoli propunerile noastre, reprezentantul american, ambasadorul George Vest, susținea bunăoară ca pentru chestiunile de fond să practicăm consensul, iar pentru cele de procedură să folosim votul. Or este bine știut că de foarte multe ori în conferințele internaționale poți obține un câștig de fond printr-o dezbatere de procedură. Ne-am opus deci soluției lui Vest, cu care am discutat îndelung. Până la urmă l-am convins de justetea punctului nostru de vedere și el a acceptat ca regula consensului să se aplice pentru adoptarea oricărei hotărâri.

O altă normă de procedură pe care am prezentat-o a fost prezidarea lucrărilor potrivit principiului rotației. În loc să avem pentru fiecare organ de lucru (plenară, comisii, grupe de lucru etc.) un singur președinte ales ca atare, prezidarea organelor de lucru urma să fie asigurată în fiecare zi de către un alt reprezentant, în ordinea alfabetică a țărilor participante. Astfel, organul de lucru X era prezidat astăzi de, să zicem, reprezentantul Poloniei, a doua zi de cel al României, a treia zi de cel al San Marino ș.a.m.d.

C.P.: Asta însemna în fond un carusel al președinților...

V.L.: Da, dar, în felul acesta, eliminam preeminența unei țări – cea care ar fi prezidat tot timpul lucrările respective – asupra celorlalte delegații.

C.P.: Și ce se întâmpla dacă cutare sau cutare președinte ar fi fost un președinte neprinceput?

V.L.: Dezavantajul de care vorbiți putea fi real, dar ar fi durat doar o singură zi.

C.P.: Și ce alte norme democratice de procedură mai conținea documentul românesc?

V.L.: La C.S.C.E., pe baza acestor reguli de procedură, toate organele de lucru au fost deschise reprezentanților tuturor statelor participante. Nu au existat grupe de lucru restrânse și nici raportori. Conferința avea să fie un raportor colectiv și ea a redactat, pas cu pas și pe bază de consens, Actul final. De asemenea, Secretarul executiv al Conferinței și aparatul în subordine au avut funcțiuni pur tehnice, și nu politice. Iar când, la începutul fazei a doua a C.S.C.E., de la Geneva, Secretarul executiv, diplomatul elvețian A. Dominic, a vrut să-și aroge și atribuții de natură politică, îmi amintesc că i-am tras un perdea rămas de pomină. După care lucrurile au intrat în normal... Am căutat așadar ca normele de procedură și de lucru ale Conferinței să nu se abată de la principiul fundamental al egalității în drepturi a statelor participante. Am combătut spiritul de bloc și politica hegemonică a supraputerilor, obținând chiar specificarea că lucrările Consultărilor și ale Conferinței „se desfășoară în afara alianțelor militare”. Astfel, reprezentanții N.A.T.O. și Tratatului de la Varșovia, ai Pieței Comune și C.A.E.R. nu au avut ce căuta la lucrări, fie măcar în calitate de observatori. Ceea ce nu a fost de natură să placă nici Uniunii Sovietice, nici Pieței Comune...

C.P.: Cum v-ați descurcat cu subiectii în această privință?

V.L.: Moscova avea la Dipoli un „trio” de ambasadori - Malțev, Zorin și Mendelevici - care își închipuiseră că vor putea orienta cum doreau ei Consultările pregătitoare, cu binecuvântarea delegației S.U.A., care-i lăsa să se bată pe aliații lor din Piața Comună. Sovieticii se temeau că vrem să ieșim din Tratatul de la Varșovia, dar când au văzut că nu

era vorba de așa ceva, au sfârșit prin a accepta, cu chiu cu vai, clauza situării Consultărilor și a C.S.C.E. în afara alianțelor militare și a spiritului de bloc.

C.P.: Îmi amintesc de la conferințele de presă pe care le țineți săptămânal când erati în țară, că s-a vorbit și s-a scris mult la vremea respectivă despre protestul delegației române din prima zi a Consultărilor, miercuri 22 noiembrie 1972. Despre ce a fost vorba mai exact?

V.L.: Când am sosit la Dipoli și am depus spre difuzare documentul românesc privind regulile de procedură, jocurile păreau să fi fost făcute, în sensul că șefii misiunilor diplomatice acreditați la Helsinki erau de acord ca președintele Consultărilor să fie, pe toată durata ținerii lor, Richard Tötterman, pe atunci secretar general în M.A.E. finlandez. Noi am arătat că nu se putea lua o hotărâre definitivă în această privință mai înainte de a se fi luat în discuție propunerile privind regulile de procedură. Am sugerat deci ca la ședința oficială de deschidere a Consultărilor, decanul corpului diplomatic, ambasadorul danez Adam Tscherning, să propună pe Tötterman ca președinte „în acel stadiu”, adică cu titlu provizoriu, până ce se vor fi discutat și convenit regulile de procedură. Diplomatul danez a procedat așa cum se convenise. Numai că Tötterman, mulțumind pentru alegerea sa provizorie ca președinte al Consultărilor, s-a grăbit să desemneze ca locțiitor al său la prezidarea lucrărilor pe un alt finlandez, J. Iloniemi. În acest fel, prezidarea prin rotație preconizată în documentul românesc era nesocotită. Am cerut atunci un „punct de ordine” pentru a protesta împotriva deciziei pripite a lui Tötterman. Acesta nu mi-a acordat cuvântul și, bătând repede cu ciocanul, a declarat închisă ședința inaugurală. Un membru al delegației noastre a putut auzi, în acele momente, cum cineva din spatele lui Tötterman îi șoptise să nu dea cuvântul românilor... Tötterman a venit să ne ceară scuze de a nu fi dat urmare „punctului de

ordine” cerut de noi. Aceasta nu m-a împiedicat însă ca a doua zi, în prima ședință de lucru a Consultărilor, să iau cuvântul cel dinlăuntru și să-mi exprim indignarea pentru modul greșit de a proceda al lui Tötterman. Am prezentat apoi pe larg documentul nostru privind regulile de procedură. Gazdele noastre finlandeze se dovedeau a fi foarte atente față de puternicul lor vecin de la Răsărit. Așa că această constatare ne-a determinat ca, ulterior, în timpul Consultărilor, să cerem aplicarea principiului rotației și la locurile unde urmau să se desfășoare fazele C.S.C.E. Dacă faza de deschidere și cea de închidere au rămas la Helsinki, faza a doua, cea în care avea să se redacteze și să se convingă Actul final al C.S.C.E., s-a ținut la Geneva, în afara zonei de influență a Moscovei.

C.P.: Cum au fost primite propunerile românești privind procedura?

V.L.: Dezbaterile privind procedura au durat cam o săptămână. A fost nevoie să explicăm pas cu pas și cu multă răbdare și tenacitate sensul nou al acestor propuneri. Receptivitatea celorlalți reprezentanți față de ideile noastre a crescut pe parcursul dezbaterilor, astfel încât o parte din ideile noastre a putut să fie aplicată încă din timpul Consultărilor.

C.P.: Ce prevederi au fost acceptate și ce țări v-au sprijinit în acele zile?

V.L.: Am obținut deci folosirea consensului, ca regulă unică de adoptare a tuturor hotărârilor, de fond sau de procedură; prezidarea lucrărilor prin rotație de către reprezentanții țărilor participante, în cazul în care președintele Tötterman ar fi fost absent; prezidarea tot prin rotație a grupelor de lucru ce urmau să fie constituite ulterior în cadrul Consultărilor; caracterul plenar, deschis tuturor reprezentanților țărilor participante, al acestor organe subsidiare de lucru; în sfârșit, situarea lucrărilor Consultărilor și ale Conferinței în afara alianțelor militare și a spiritului de bloc. Toate aceste prevederi ca și celelalte de care v-am vorbit au putut să fie reluate și

înscrise în normele de procedură și de lucru ale C.S.C.E., cuprinse în „Recomandările finale” ale Consultărilor.

Țările care ne-au sprijinit în această adevărată „bătălie pentru regulile de procedură” au fost: deosebi Elveția, Franța, Iugoslavia, Italia, Portugalia, Grecia, Suedia și Vaticanul, care au înțeles imediat caracterul inedit, profund democratic, novator al propunerilor noastre. Opoziția U.R.S.S. și a aliaților săi, celelalte țări din Pactul de la Varșovia care i se supuneau orbește, a putut în felul acesta să fie blocată. În cele din urmă toate statele au acceptat propunerile noastre și Conferința s-a putut constitui și pune pe treabă. Desigur, ca la orice negociere, nu o dată și noi a trebuit să cedăm în fața unor inițiative și propuneri, dar în ansamblu Dipoli și Geneva au însemnat importante afirmări ale punctului de vedere românesc și deci ale intereselor noastre naționale.

C.P.: Cum a fost apreciată acasă acțiunea delegației române în aceste chestiuni procedurale, care înțeleg că erau de o importanță deosebită pentru profilul original al Conferinței?

V.L.: Acest demers al diplomației românești a găsit, în general, audiență necesară la „organele superioare de partid și de stat”. Datorită desigur în bună măsură ministrului de externe George Macovescu, care era pentru noi un „paratrânsnet” indispensabil, am putut fi scutiți de indicații inoportune, care ar fi zădărnicit eforturile noastre. Îmi amintesc însă că, la un moment dat, după ce modul nostru independent de a acționa i-a iritat profund pe reprezentanții U.R.S.S., centrala ministerului ne-a transmis o dispoziție absurdă: aceea de a trimite acasă, spre aprobare, orice intervenție pe care intenționam s-o facem în cadrul Consultărilor... O astfel de „metodologie” echivala practic cu anularea oricărei posibilități de a lucra în mod eficient, de vreme ce dacă un reprezentant ne-ar fi atacat, nu-i puteam replica imediat, ci eram obligați să

Delegația română la Consultările multilaterale pregătitoare de la Dipoli

Mircea Bălănescu
Valentin Lipatti
Constantin Vlad
Romulus Neagu
Ovidiu Popescu
Dimitrie Stănescu
Ion Diaconu
Dragoș Șerbănescu
Teofil Bălaj
Iuliu Irinca
Marian Pavelescu
Ioan Sbărna
Petre Mogoșanu
Paraschiva Bădescu

așteptăm câteva zile până când să-i putem răspunde, abia după ce vom fi primit încuviințarea M.A.E. În felul acesta, dacă am fi dat curs unei astfel de proceduri, acțiunea delegației române ar fi fost practic redusă la zero.

C.P.: Și cum ați acționat în această situație?

V.L.: Cum să acționăm? M-am dus acasă și am cerut să fiu primit la „Cabinetul unu”. Nicolae Ceaușescu aprobese mandatul general pe baza căruia ne propusesem să acționăm și nu cred că era indispus de certurile noastre cu sovieticii și în general cu marile puteri. I-am explicat, cu tot tactul necesar – cum se spune în jargonul diplomatic – că un atare mod de a proceda ar fi însemnat paralizarea strădaniilor delegației și capacității sale de a acționa în mod corespunzător în cadrul unor dezbateri care aveau loc „pe viu” și cereau replici și contra-replici imediate. Ceaușescu a înțeles situația și astfel am scăpat de dispoziția pe care o primisem.

C.P.: Care era comportamentul lui Nicolae Ceaușescu față de acțiunea noastră diplomatică la Dipoli și mai târziu la Conferință?

V.L.: În această privință, nu am avut neplăceri majore. Și afirm acest lucru chiar și cu riscul ca

oportunității de astăzi să mă taxeze drept un nostalgic al vechiului regim. De altfel, Ceaușescu aproba ceea ce i se prezenta de către conducerea M.A.E. Țin să precizez că în acei ani, el nu își pierduse încă o anumită înțelegere față de propunerile ce-i erau prezentate. Singurul mare dezavantaj l-a constituit graba cu care voia adesea ca negocierile să fie terminate. Pripeala, nerăbdarea de care dădea dovadă din ce în ce mai mult intrau însă în conflict cu tipul de negociere, pe bază de consens, la care participam și care cerea în primul rând răbdare și timp. Dar în general am fost scutiți de ordine de natură să ne dea peste cap demersul nostru diplomatic, care era gândit în funcție de pozițiile partenerilor noștri, de pozițiile lor și de pozițiile noastre, practic de condițiile concrete ale negocierilor. Se poate spune așadar fără a exagera că, privită acum, după ce a trecut un sfert de veac, acțiunea noastră diplomatică la C.S.C.E., lipsită de bălbăielii incoerente, va rămâne ca un moment semnificativ de slujire a interesului național, în vremuri care nu erau deloc ușoare, iar regulile de procedură de care am vorbit au rămas fără doar și poate o zestre politică a procesului multilateral declanșat de Conferința de la Helsinki și pe care astăzi Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (O.S.C.E.) nu trebuie să o irosească.

Arhivele, care pe Dv., istoricii, vă interesează primordial, păstrează infinit de multe documente din acei ani de intense și aspre negocieri; ele vor da viitorilor cercetători și *Magazinului istoric*, când va atinge vârsta semicentenarului, o hrană nesperată. Se va regăsi acolo, nu numai în arhiva noastră, ci și în arhivele celorlalte 34 de state participante, plămădă din care „s-a copt” Europa de după 1990 exprimată, în *Carta de la Paris pentru o nouă Europă* (1990) și, ulterior, în *Declarația de la Lisabona privind un model comun și atotcuprinzător de securitate pentru Europa secolului XXI* (1996).

NOTE FULGERĂTOARE

AURELIAN SACERDOȚEANU

Alte noi pagini din însemnările inedite ale istoricului Aurelian Sacerdoțeanu (1904-1976), în continuarea celor publicate în nr. 8 și 9 a.c. Păstrate la Arhivele Naționale ale României din București, notațiile sale ar fi trebuit să servească unui volum memorialistic, pe care autorul nu l-a mai definitivat.

Notațiile de față sunt consacrate evocării unor personalități culturale, trecute în neființă în anii '60.

1961

9 martie. Gala Galaction. Pe numele de acasă, Gr. Pișculescu. A avut două nume, dar n-a avut două fețe. Om de o cultură deosebită, s-a remarcat printr-o sensibilitate religioasă (nu confesională) neobișnuită. Cu studii teologice la bază a întârziat mult până să îmbrace sutana. Nu pentru că i-a plăcut „viața”, pe care a trăit-o sub toate aspectele, ci pentru că avea nevoie să cunoască „oameni”. I-a cunoscut bine și s-a apropiat numai de aceia care erau o problemă – a suferinței, a sensibilității, a nostalgiei nedefinite. I-a cunoscut bine și i-a iubit.

După aceea a trecut la altar, ca să aibă timp liber să-l consacre altarului literar. Și pe acesta l-a servit cum nu putea să o facă altul.

Cu el se împletesc și amintiri ale mele. În zile foarte grele pentru tatăl meu, când nu putea obține carte canonică de la [mitropolitul] Sofronie Vulpescu decât prin întâmplare, iar Coman Avramescu nu-i dădea mutare în noua parohie, el, Gr. Pișculescu, ca director al cancelariei mitropolitane – după ce a ascultat păsul bietului meu tată și refuzul ce-i adusese prezentarea în fața chiriarhului – a strecurat hârtiile la semnat și astfel a ajuns paroh în parohia nouă. Furia ulterioară

● Gala Galaction între două altare ● Lucian Blaga nu putea avea adeziuni comuniste ● Dorul de libertate al românilor ● Tatăl la 127 ani

a mitropolitului nu-și mai avea rost. Se schimbaseră vremurile și el însuși trebuia să plece.

Mai târziu, când și eu am avut rosturi de răspundere în țara mea, el, Gala Galaction, a venit la mine să încercăm salvarea corespondenței Iuliei și B.P. Hasdeu, rămasă la văduva lui Iuliu Dragomirescu, vechi prieten al său. Am găsit calea potrivită și azi ea formează partea importantă a fondului Hasdeu de la Arhivele statului.

În toate părțile ochiul său era atent, deși nu mai era combatant de altă dată. În fața timpurilor noi și-a șters cu totul dinamica și a suferit în tăcere. Prin aceasta, figura lui devine mai lăunsoasă.

Ultimii ani au fost de suferință fizică cumplită. Azi are izbăvirea așteptată. Dar va trăi mai intens opera lui.

11 mai. Lucian Blaga. O notă anonimă din *Gazeta literară* de azi face cunoscut că Lucian Blaga a murit la 6 ale lunii acesteia. Opera sa „are un caracter puternic contradictoriu”, în esență idealistă, dar în ultimul

timp „și-a manifestat adeziunea față de realizările regimului democrat popular”. Atât. Și numai atât.

Lucian Blaga a fost un poet de mare sensibilitate și adâncă gândire. Un inovator în primirea versului liber. Un răscolitor de suferințe. Și lumea umilă cu suferințele ei l-a răscolit pe poet!

Lucian Blaga a fost filosof. Chiar dacă a mers prea departe în exaltarea „spațiului mioritic”, el nu rămâne mai puțin gânditor; și gânditor autentic. În cadrul idealismului, are un loc care trebuie să i se rezerve fără rezervă.

Traducătorul lui *Faust* nu putea avea adeziuni. Sunt lucruri pe care gândirea autentică nu le poate îmbrăca decât în plenitudinea lor. Cred că Lucian Blaga a rămas pe această constantă.

5 august. [Pe marginea scurtului necrolog apărut în presă la moartea muzicologului George Breazu (n. 1887)]. Atât este scris în *România liberă* de azi despre pasionatul istoric al muzicii noastre și cântătorul de melodii neaoșe.

Lui G. Breazu, sfârșitul i-a venit înainte de a-și încheia opera la care lucra cu mîgălă de benedictin. Poate va fructifica cineva însemnările sale frumos caligrafiate și va însăila istoria pe

care el nu a cutezat să o aștearnă cursiv pe hârtie.

Un lucru însă este sigur: oricine ar face acest lucru nu va putea avea nici gândirea lui critică, nici probitatea care l-a caracterizat.

Așa se pierde munea unor zeci de ani.

[Fără dată] Întrecerea. Programul P.C.U.S. prevede că în zece ani producția sovietică pe cap de locuitor va depăși pe cea a S.U.A. Este explicabil acest lucru, deoarece Uniunea Sovietică dispune de mari rezerve teritoriale în care se poate extinde mecanizarea agriculturii, fără a produce crize pentru țărani, care se adaptează greu sistemului colectivizat.

În această întrecere, Uniunea Sovietică are și avantajul planificării, care lipsește țărilor capitaliste, unde se ține seama de interesele individului și de proprietatea privată.

Condițiile în care acționează unii și alții fiind diferite, și rezultatele vor fi diferite în ceea ce privește timpul și volumul.

1964

[Fără dată, pe marginea necrologului generalului Constantin Argeșanu (1892-1964)].

Nu prin acestea rămâne el în amintire, ci prin modestele *Cântece ale tavernei*. Dar mai rămâne ceva: într-o zi, pe vremea imediat după stabilizare, a fost intermediarul

cuiva, prezentându-mi, pe când eram directorul Arhivelor statului, un sigiliu bogat împodobit și aurit, al lui Grigore Ghica voievod, spre cumpărare.

Nu aveam banii necesari și l-am îndemnat să meargă la Academie, care l-a și achiziționat. Mai târziu, mi-am dat seama că făcuse parte din secția sigiliilor Arhivelor statului. Deci nu a fost intermediarul unui Ghiculesc descendent, ci al unui incorect funcționar de arhivă.

[Pe marginea scrisorii adresate de Jacqueline Kennedy președintelui Consiliului de Stat al R.P.R., Gh. Gheorghiu-Dej, prin care mulțumește pentru omagierea de către români a memoriei președintelui J.F. Kennedy, asasinat, scrisoare publicată în ziarele din 11 februarie 1964 și din care A. Sacerdoțeanu a subliniat următorul pasaj: „Este o mare satisfacție să constat că soțul meu s-a identificat în inimile și mințile poporului român cu idealurile reciproc împărtășite de pace, prietenie și respect mutual, căroră el și-a dedicat viața”].

Universitatea București în anii interbelici

Scrisoarea, desigur, nu e reprodusă în întregime. Din ce vedem aici, pe lângă o mare sensibilitate, apare și o adâncă apreciere politică pentru poporul nostru, care și-a manifestat astfel dorul său de libertate și integritate națională, pe care le vedea asigurate prin politica fermă a președintelui asasinat.

Respectul mutual e singurul care poate genera pacea și prietenia. Când acesta nu există, sau e acoperit de vorbe înșelătoare, îți înfigi unghiile în carne și taci.

Iar când vei rupe tăcerea, vei izbucni în uragan de ură și de răzbunare. Și cei mici se răzbună mai aprig decât cei mari, căci ei nu mai au nimic de pierdut!

10 aprilie 1964. [O notă din Informația Bucureștiului care anunță că „în octombrie se împlinesc 100 ani de la înființarea Universității București și 270 ani de la înființarea învățământului superior românesc”].

Ceea ce se știe de multă vreme se comunică acum pompos. Istoricul [Universității] încredințat unui analfabet, surferă mereu modificări. Anuarul se reface din memorie, căci arhiva a fost distrusă în mare parte. E bine că vom avea măcar busturi (de platină?) care nu trebuie să coste mult!

De ce 270 ani de la înființarea învățământului superior românesc? Iorga dădea altă dată mai veche,

iar realitatea arată alte date mai vechi, chiar dacă ne gândim numai la cel „românesc”. Ignoranța universitară continuă să fie la ea acasă.

De ce *Scânțtea* nu publică penultimul alineat [referitor la manifestările din cadrul centenarului]? Se îndoieste de corectitudinea sau de eficacitatea?

19 septembrie [Comentând o știre din *Informația Bucureștiului* conform căreia o turcoaică de 95 ani a născut doi gemeni; tatăl avea 127 ani].

Informația Bucureștiului nu dă mai multe amănunte. Ar fi interesant de știut ce nașteri a mai avut mama și la ce vârstă s-a căsătorit „tatăl”. Probabil e vorba de mai multe căsătorii. În orice caz virilitatea tatălui și maternitatea dublă a mamei zdruncină părerile cunoscute în această privință și poate da iluzii deșarte ambelor sexe!

Un lucru rămâne limpede: *Vechiul testament* a fost o cronică a cazurilor excepționale, care au fost cunoscute tocmai din această cauză.

Ce labilă este limita între real și mitic.

[Fără date, pe marginea a două necrologuri].

Jacques

Byck (1897-1964), lingvist. Ca om a fost mai bun decât alții și când a fost „puternic” nu a nedreptățit pe nimeni. Uneori a ajutat.

Ca om de știință nu s-a putut distinge. A servit ca un

câine credincios pe un boier rafinat, mândru și găunos. Când nu i-a mai fost slugă, l-a lovit, nefiind combativ, Byck s-a lăsat învins. Nu avea nici arme de luptă satisfăcătoare.

Nu mult înainte de ceasul morții, l-am întâlnit în holul facultății. S-a plâns de nedreptățile făcute și era deziluzionat de oameni și politică. Era o constatare prea târzie.

Aram Frenkian (1898-1964), clasicist. Rar om mai instruit, mai cult și mai civilizat decât a fost modestul și liniștitul Frenkian. Pretențios cu sine însuși, se dăruia cu toată inima oricărui dorea să se apropie de gândirea antică, pe care o admira și înțelegea.

În alte condiții decât acelea în care a lucrat, activitatea lui s-ar fi impus pe plan material. Sfârșește lăsând în urma lui atât de puțin din cele ce ar fi putut da!

1965

12 martie. [Pe marginea unui comunicat *Agerpress* care anunță că N. Iorga a fost trecut pe lista personalităților sărbătorite de U.N.E.S.C.O.], Iorga și cultura socialistă. 20 de ani cărțile

sale, inclusiv edițiile de documente, au fost interzise. Nu aveam voie nici să-i pomenim numele. N-au lipsit nici imbecili care să vorbească de „superficialitatea”, iar alții să-i găsească păcate așa de mari, încât n-a fost decât o povară pentru știință și oboseala lor să-i consulte opera. Un M. Berza socotea chiar că un Cămpina oarecare este infinit superior lui Iorga.

Acum vine străinătatea să ne spună că e savant de renume mondial. Și se vor găsi „aceiași” să o spună și la noi!

O tempora, o mores!

[Fără dată, la moartea lui G. Călinescu (1899-1965).]

George Călinescu. Zvonul că a murit G. Călinescu se adevărește. Boala care nu iartă, și nici nu-și amână scadența, l-a doborât. Cultura română pierde astfel pe unul dintre cei mai înzeestrați umaniști ai săi, neobișnuit de universal, uimitor de personal. Vor trece generații până va mai apărea vreun „nebu” de monumentalitatea lui.

Avid să știe orice, curios să înțeleagă totul, memorie enciclopedică, G. Călinescu rămâne figura proeminentă a poporului său.

Sincer

până și în năzdrăvănii, curajos în orice moment critic al istoriei noastre literare, G. Călinescu va rămâne simbol al celor 20 de ani pentru lupta sa dreaptă împotriva superficialității

Vechiul sediu al Arhivelor statului de la Mihai Vodă, demolat în anii '80 din ordinul lui N. Ceaușescu

și dezagregării morale, împotriva cârdășiei antinaționale și antiștiințifice.

Am tot respectul pentru el, pentru generozitatea lui constantă, pentru că mi-a fost profesor în ultima clasă de liceu.

24 martie. Înfirmările. Sunt prilejuri să se găsească merite unde nu există și să se exagereze puținul ce a putut fi. Cere monial și discursuri sunt forme ale minciunilor convenționale. Numai viitorul va judeca drept.

Poate că poporul nostru făcând din înfirmare un simplu ceremonial de despărțire vede mai clar spunând, cum zice Goga, că îngroapă un om de omenie. Dar în câte cazuri se poate spune astfel?

23 aprilie [Pe marginea unei știri despre sinuciderea unui înalt funcționar bulgar, acuzat de „activitate criminală“]. Este curios că pentru o nimica toată, deschizându-se o anchetă anodină, se poate sinucide un om. Acesta a avut activitate criminală curmată la timp.

Ce atâta discuție și zarvă pentru o nimica toată, când toată Bulgaria este cumplit de fericită?

[La moartea lui Tudor Vianu (1897-1964).] Un umanist. Rândurile puținilor noștri umanisti numără astăzi unul mai puțin. Tudor Vianu a căzut răpus de propria sa muncă.

Eseist de seamă și sensibil la gândirea umană, el n-a înțeles să treacă pragul noii lumi fără

matură chibzuință. Și a avut de suferit, când a fost să i se interzică contactul cu studenții și în libera gândire. Comoția nu a fost mică și și-a arătat efectele prea timpuriu. Onorurile oferite ulterior nu i-au redat nici spontaneitatea, nici sănătatea.

Personal îi datorez apariția volumului din operele lui Onciul. Ținut la opreală de Al. Rosetti în scurta lui trecere pe la Fundația pentru literatură, el l-a dat la tipar. „Știu ce a însemnat Onciul pentru metoda de cercetare și mă mir de ce nu i s-a dat drumul“, mi-a spus el când a fost dat la cules. Rosetti însă nou venit la postul vechi i-a dat cea mai proastă hârtie pentru tipărire. După aceea nu am mai tipărit continuarea, volumul II în manuscris fiindu-mi restituit de același Rosetti.

Traducătorul lui Goethe are drept la recunoștința noastră a tuturor.

1 octombrie. Oamenii vor deveni egali! E un postulat pe care natura îl refuză. Dacă bogăția și sărăcia vor dispărea (mă tem de perspectiva sărăciei!) calitățile *personale* și valoarea muncii nu vor fi niciodată egale.

[Fără dată]. Un caracter. Ovid Densusianu. Ovid Densusianu – fiul vorbește duios de tatăl său, Ovid Densusianu, filologul și poetul (*Gazeta literară*, 18 noiembrie 1965). Spicuim:

„Cu toată conștiința valorii lui, cu toate consacrările ce l-au

cinstit și mai târziu, Ovid Densusianu nu s-a abătut niciodată de la linia unei desăvârșite discreții și a unei afabile modestii...

Cercetat de foarte mulți, vizitat de foarte puțini, între cărțile presărate peste tot, ultimii ani i-au fost grea singurătate, îndelungă tristețea. Cerând mai multe oamenilor decât ceruse vieții, și-a închinat drumul la multe mulțumiri. Intransigențele au frumusețea lor, dar și amărăciunile lor. Răvnind prea mult, nădăjduind în prea mult, a fost mereu încordat și mereu dezamăgit.

Învățătura îți dă lumină, dar nu te înalță decât prin caracter – mi-a spus odată, făcând aluzie la cele ce vedea în jurul lui, la cei ce mișunau în jurul lui...

Acestea, spuse de fiul, sunt adevărate și se pot adăuga multe de noi cei care l-am cunoscut și, fără să-i fim elevi; i-am frecventat cursurile, i-am citit opera, am ars împreună cu el făclia care dorea să formeze caractere. Exemple de felul acesta au fost puține și numărul lor se rarește pe zi ce trece.

Vai mie că nu pot avea nici nădejdea lui Diogene, nici încrederea Densusianului: „Nu-i nimic... Timpul va judeca...“.

Întrebarea este: cui va folosi aceea judecată, dacă se va găsi un om să o facă dreaptă? ■

**Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ**

UN GÂND PE LUNĂ

„Sarcina Europei nu mai este – și nici nu va mai fi vreodată – de a conduce lumea, de a-și disemina prin forță propriile concepte despre bunăstare și despre ceea ce este bine, de a-i impune lumii propria cultură sau de a o îndruma în direcția urmată de ea. Singura sarcină semnificativă a Europei în secolul viitor este de a fi cât se poate de bună, adică de a revigora cele mai bune tradiții spirituale și intelectuale ale sale și de-a ajuta, astfel, la crearea unui nou model global al coexistenței“.

VACLAV HAVEL

Fondul Proprietății de Stat

BUCHUREȘTI Str. C.A. ROSETTI Nr. 21 Sector 2
Tel.: 211.48.10, 211.80.18 Tel/Fax: 211.92.90 Fax: 210.44.59

ANUNȚ

FONDUL PROPRIETĂȚII DE STAT, instituție publică din România, face cunoscut că scoate la vânzare acțiunile pe care le deține la societatea comercială

GEROM S.A. Buzău,

reprezentând 50,995% din totalul acțiunilor societății.

Vânzarea acțiunilor se va face prin negociere cu investitori preselectați.

Date de identificare a societății comerciale:

● SEDIUL SOCIAL: Buzău, Aleea Industriilor, Nr. 1-33, Jud. Buzău

● NR. ÎNREG. LA O.R.C.: J10/601/1991.

● TELEFON/FAX: 038/43.65.65; 038/71.00.98.

● OBIECTUL DE ACTIVITATE: producerea și comercializarea de geamuri (tras, profilat, mat, securizat, termopan) precum și oglinzi de geam cristal, vitrine și uși din geam, cărămizi din sticlă cu goluri, butelii, mobilier.

CAIETUL DE SARCINI, necesar întocmirii ofertei de cumpărare, se poate procura de la CENTRUL DE AFACERI FPS. - A.R.D., SERVICIUL OFERTE din cadrul Departamentului Relații Internaționale, București, Sector 1, World Trade Plaza, B-dul Expoziției; Nr. 2, parter, telefon 04-01/230.07.60, și costă 1300 U.S.D. pentru persoanele fizice și juridice străine sau contravaloarea în lei la cursul zilei stabilit de Banca Națională a României, la data cumpărării caietului de sarcini, pentru persoanele fizice și juridice române.

Pentru investitorii străini această sumă trebuie achitată în prealabil în contul F.P.S. nr. 53140000024230007 deschis în dolari la Banca Română de Comerț Exterior (BANCOREX), iar pentru investitorii români plata se face în contul F.P.S. nr. 1510980000607 deschis în lei la Banca Română pentru Dezvoltare - Sucursala Municipiului București.

Documentele pe baza cărora se vor elibera CAIETELE DE SARCINI sunt:

- Copie după ordinul de plată pentru achitarea contravalorii caietului;
- Buletinul de identitate (Pașaport pentru persoane fizice străine);
- Delegație din partea societății comerciale ofertante.

Depunerea OFERTELOR se face, în plic închis și sigilat, la SERVICIUL OFERTE, până la data de 25 noiembrie 1997 inclusiv.

Documentarea la sediul societății comerciale se poate face pe baza unui angajament de confidențialitate, încheiat la data cumpărării caietului de sarcini.

Fondul Proprietății de Stat

BUCHAREST Str. C.A. ROSETTI Nr. 21 Sector 2

Tel.: 211.48.10, 211.80.18 Tel/Fax: 211.92.90 Fax: 210.44.59

ANUNȚ

FONDUL PROPRIETĂȚII DE STAT, instituție publică din România, face cunoscut că prelungește termenul de ridicare a caietului de sarcini și depunere a ofertelor până la data de 18 noiembrie 1997 inclusiv, ora 16.00 pentru vânzarea acțiunilor ce le deține la societatea comercială

ELECTROMAGNETICA S.A. București,

reprezentând 50,931% din totalul acțiunilor societății.

Vânzarea acțiunilor se va face prin negociere directă.

Date de identificare a societății comerciale:

- SEDIUL SOCIAL: București, Str. Rahovei, Nr. 266-268, Sector 5
- COD FISCAL: R 414118
- NR. ÎNREG. LA O.R.C.: J40/19/1991
- TELEFON/FAX: 01/780.20.20; 01/420.99.94
- CAPITAL SOCIAL conform ultimei cereri de înscriere de mențiuni la O.R.C.: 19840,5 mil. lei
- CIFRA DE AFACERI în anul 1996 a fost de 59.527,4 mil. lei
- PROFITUL în anul 1996 a fost de 8896,5 mil. lei
- OBIECTUL DE ACTIVITATE: producerea și comercializarea de echipamente de telecomunicații și automatizări

● STRUCTURA ACȚIONARIATULUI: F.P.S.	50,931%
P.P.M.	49,000%
Acțiuni cesionate manager	0,068%

Prețul de ofertă pentru pachetul de acțiuni de 10.105.104 este de 30449,8 mil. lei pentru investitorii români, respectiv 4355,3 mii U.S.D. pentru investitorii străini.

Documentele de prezentare (Caietul de sarcini), necesare întocmirii ofertei de cumpărare, se pot procura de la CENTRUL DE AFACERI F.P.S. - A.R.D., SERVICIUL OFERTE din cadrul Departamentului Relații Internaționale, București, Sector 1, World Trade Plaza, B-dul Expoziției nr. 2, parter, telefon 04-01/230.07.60 și costă 1000 U.S.D. pentru persoanele fizice și juridice străine sau contravaloarea în lei la cursul zilei stabilit de Banca Națională a României, la data cumpărării caietului de sarcini, pentru persoanele fizice și juridice române.

Pentru investitorii străini această sumă trebuie achitată în prealabil în contul F.P.S. nr. 531400000024230007 deschis în dolari la Banca Română de Comerț Exterior (BANCOREX), iar pentru investitorii români plata se face în contul F.P.S. nr. 1510980000607 deschis în lei la Banca Română pentru Dezvoltare - Sucursala Municipiului București.

Documentele pe baza cărora se vor elibera CAIETELE DE SARCINI sunt:

- Copie după ordinul de plată pentru achitarea contravalorii caietului;
- Buletinul de identitate (Pașaport pentru persoane fizice străine);
- Delegație din partea societății comerciale ofertante.

Depunerea OFERTELOR se face, în plic închis și sigilat, la SERVICIUL OFERTE, până la data și ora menționate mai sus..

Documentarea la sediul societății comerciale se poate face pe baza unui angajament de confidențialitate, încheiat la data cumpărării caietului de sarcini.

LUME, LUME

În octombrie 1963 apărea revista **Lumea**, primul săptămânal românesc de politică externă postbelic, adevărată cotitură în mass-media vremii. Echipa de la **Lumea**, condusă inițial de George Ivașcu, Cornel Răducanu, George Serafim, a reunit, de-a lungul anilor, multe nume afirmate strălucit în publicistica noastră. Din păcate mulți au dispărut dintre noi. Alții continuă să se numere printre seniorii și senioarele gazetăriei românești. Iată-i pe toți într-o imagine din 1988, la aniversarea unui sfert de veac de la apariția primului număr sărbătorit la Casa Presei Străine din Capitală. În ordinea numerotării: 1. Radu Pascal; 2. Cristian Popișteanu; 3. Eugen Preda; 4. N.N. Stănescu; 5. George G. Potra; 6. Anca Voican; 7. Ilie Șerbănescu; 8. Ion Cârje; 9. Stelian Țurlea; 10. Liana Enescu; 11. Rodica Georgescu; 12. Crăciun Ionescu; 13. Rodica Dumitrescu; 14. Ilie Olteanu; 15. Sergiu Georgescu; 16. Dumitru Constantin.

JFK Viața este nedreaptă

DUPĂ 30 DE ANI

22 noiembrie 1963. În drum de la Casa Scânteii la Radiodifuziune, am aflat de la un coleg ce ieșise din tură – Nicolae Cristoloveanu – că președintele S.U.A., John Fitzgerald Kennedy, a fost împușcat. Am alergat spre Radio, unde aveam întâlnire la... cablu cu Eugen Preda, aflat la New York la Sesiunea Adunării Generale O.N.U. Revista Lumea avea mare nevoie de corespondențe din străinătate și Preda era unul dintre cei solicitați. Când am ajuns la Radio-jurnal toată lumea mi-a confirmat știrea venită pe agențiile de presă, mai întâi pe Flash, iar apoi în valuri, valuri de relatări și... zvonuri. Am telefonat la revista Lumea lui George Ivașcu, Cornel Răducanu, George Serafin; știau și ei din telegramele agențiilor și mi-au spus să-i cer lui Preda un reportaj de la fața locului. Revista apărea joia următoare, deci mai era suficient timp, asasinatul fiind săvârșit vineri. Atmosfera din radio era

extrem de agitată. Știrea, și apoi relatările sosiseră deja de un timp. Am vorbit cu Eugen Preda în Studiourile Națiunilor Unite, unde venea zilnic pentru transmisii la ora 14.00 sau 14.30 sau 15.00, ora locală, și i-am comandat textul pentru Lumea (peste trei ani aveam să-i solicit încă un articol, de astă dată pentru primul număr din Magazin istoric: va scrie De la Lincoln la Kennedy). Preda, care de regulă nu era prea vorbăreț, de data asta a fost de-a dreptul sumbru și am înțeles că reflecta de fapt starea de spirit din America acelor clipe. Ceea ce s-a întâmplat însă la Radio – și cei ce au trăit acele momente și le amintesc – reflecta situația ce domina mass-media românească în acea perioadă.

Liderul partidului și guvernului, Gheorghe Gheorghiu-Dej, începuse în acea zi o vizită de stat în Iugoslavia. Iar știrea morții lui Kennedy a trebuit transmisă mai întâi la Comitetul Central, apoi lui Dej, s-a așteptat avizul său și abia după acesta a fost difuzată de posturile românești de radio. A bon entendeur, salut!

22 noiembrie 1993. Aproape întreaga lună Statele Unite au trăit sub semnul comemorării a

În imagine: președintele Statelor Unite tocmai a fost asasinat. Un agent al Serviciului Secret s-a cățărât pe limuzina oficială într-o încercare disperată de a-l mai proteja. Jacqueline Kennedy s-a dovedit mai promptă.

trei decenii de la asasinarea președintelui Kennedy. Am urmărit una dintre formidabilele operații ale mediilor americane – presă, radio, TV, film, edituri – resuscitând starea de șoc de la data evenimentului, când America plonjase în mania comploturilor. Au fost puse cap la cap de asemenea toate evoluțiile ulterioare, piste de anchetelor oficiale și particulare, dispariția psihozei de masă și apariția teoriilor despre conspirație. În sfârșit, actualul președinte William Jefferson Clinton a evidențiat, cu o strălucită abilitate, linia continuității și chiar o anumită asemănare cu John Fitzgerald Kennedy.

Modul în care a fost evocat JFK în noiembrie 1993 în S.U.A. (ca de altfel întregul flux în care decurge fără încetare neobișnuita Saga a familiei sale un accent aparte fiind pus și asupra fratelui său Robert Kennedy, ucis cinci ani mai târziu la Los Angeles în plină ascensiune spre nominalizarea candidaturii la Casa Albă), ilustrează luciditatea și complexitatea cu care mediile de acolo, inclusiv istoriografia, îl privesc pe favoritul istoriei americane postbelice. Pe o pagină întreagă în Washington Post din 21 noiembrie 1993 citeam: „Omul a murit. Legenda niciodată”. Autorul, David Broder, unul dintre cei mai cunoscuți reporteri, scrie: „După 30 de ani de la moartea sa, John F. Kennedy ar fi trebuit să părăsească tărâmul mitologic pentru a rămâne doar o personalitate a istoriei”.

Avansa de articole citite în acea lună, filmele văzute, emisiunile de televiziune, cărțile apărute, măturile contemporanilor săi, ce nu pot uita acea zi din noiembrie '63, ascultarea Marinei Oswald, soția prezumtivului asasin, la o conferință de presă, această imensă bibliografie – în care-și găsească locul nu doar aspectele eroice ale carierei celui de-al 37-lea președinte, ci și greșelile, slăbiciunile, erorile din viața sa, în care era prezentă nu numai Jacqueline Kennedy, ci și Marilyn Monroe – disecă nu doar finalul tragic, ci întreaga sa existență și chiar intimitate. Rezultatul este însă cu atât mai surprinzător: consolidarea mitului JFK. Îmi amintesc că la începuturile Magazinului istoric, într-o discuție avută împreună cu Nicolae Minei, la Hotelul Triumf din București, cu istoricul Arthur Schlesinger jr., unul dintre cei mai cunoscuți în mod aproape obiectiv fostul președinte, ca și fratele său, nu pot dispărea din legenda americană a sec. XX. Faptele lor se inspiră din nevoia visului american, iar mitul este construit din elemente reale cu rădăcini adânci în însăși personalitatea respectivă. Cele mai critice lucrări despre JFK (una apăruse chiar în zilele acelea la New York: President Kennedy – Profile and Power, de Richard Reeves) nu-i pot detașa portretul din galeria personalităților care au dat Americii impulsul necesar pentru a căuta „o nouă frontieră”. Frazele sale rămase celebre sunt astăzi preluate de lumea întreagă: „Nu întreba ce-ți oferă America ție,

întreabă-te ce dai tu Americii” – a fost un mod revoluționar de a pune problemele vieții tineretului american de la începutul anilor '60.

Între cele câteva sute de cărți despre asasinatul din Dealey Plaza, Dallas, se detașează cea a lui Norman Mailer, celebrul scriitor american, care o numește „cel mai mare munte de mister din sec. XX”. Este relativ interesant de aflat că CIA îl urmărea permanent pe Lee Oswald datorită simpatilor sale pronunțat promarxiste, prosovietice, procastriste, îi înregistra aproape toate deplasările și nu o dată conversațiile sale. Același lucru îl făcea și KGB când Oswald s-a găsit în U.R.S.S. Mailer a reușit după o luptă de șase luni să aibă acces la fișele de ascultare „a discuțiilor dintre Oswald și soția sa Marina la Minsk”. Frapat că KGB nu înregistra și ceea ce vorbeau în pat cei doi, scriitorul american – care i-a convins pe cei de la KGB că este un Lev Tolstoi al Americii – i-a întrebat pe agenții sovietici de ce nu o făcuseră. Răspunsul a fost: dacă ar fi spus ceva interesant care să aibă legătură cu spionajul, desigur că i-am fi filmat și înregistrat, dar ei făceau pur și simplu dragoste. Ca și cartea lui Gerald Posner, Căzul închis, apărută tot atunci, cea a lui Mailer mănăiește teza unicității asasinului și indică drept persoană probabilă pe Lee Harvey Oswald. Dar numeroși sunt cei care se îndoiesc tot mai mult de o asemenea ipoteză, între ei numărându-se atunci, în noiembrie '93, maiorul John Newman sau cercetătoarea Mary Feerell (între mulți, mulți, alții). Filmul lui Oliver Stone, unul dintre regizorii cei mai iconoclaști din America, ca și producțiile de Televiziune Cine l-a ucis pe JFK? Capitolul final și Jack sunt, de asemenea, argumente incitante în imposibila misiune de a dezlega secretele gloanțelor de la Dallas și, mai ales, ale celor ce le-au comandat.

Buletinul Organizației Istoricilor Americani (O.A.H.), ajuns la al 25-lea an de apariție, s-a ocupat îndeaproape de acest subiect în analiza istoricului Kermit L. Hall, decanul Colegiului de științe umaniste de la Universitatea de stat din Ohio. Propus de O.A.H. să facă parte din conducerea lui Assassination Records Review, prof. Hall explică o situație necunoscută cercetătorilor și cititorilor români, demonstrând că istoriografia americană confirmă că misterul morții lui JFK continuă. Am găsit util să prezentăm în premieră și celor ce citesc Magazin istoric concluziile prof. Hall. Nu înainte de a adresa Organizației Istoricilor Americani, care și-a serbat 90 ani de existență în aprilie, la Convenția de la San Francisco (odată cu cei 30 de ani ai Magazinului istoric), toate felicitările noastre și urările de viață lungă ca și pentru O.A.H. Newsletter.

Dr. Cristian POPIȘTEANU,
correspondent din România pentru
The Journal of American History

ASASINAREA LUI JFK ÎN VREMEA DEZVĂLUIRII SECRETELOR

Nici un alt eveniment al istoriei Americii din secolul XX nu a generat o asemenea impresie persistentă de conspirație precum asasinarea președintelui John F. Kennedy. S-au publicat peste 400 cărți despre subiect; un important buletin de informare oferă un flux continuu de noi teorii despre asasinat; o organizație națională, Coaliția asasinatelor politice, se întrunește anual pentru a dezbate crima. Oliver Stone a ridicat ideea conspirației la proporții epice în filmul JFK. El afirmă, printre altele, că Lee Harvey Oswald nu a acționat de unul singur, ci făcea parte dintr-un complot pus la cale de către CIA în colaborare cu crima organizată, FBI și alte agenții ale guvernului american.

KERMIT L. HALL

Șapte oameni serioși

Asasinarea lui Kennedy ne pune în fața unei întrebări tulburătoare: cum putem promova într-o democrație transparența necesară derulării treburilor publice, menținând în același timp un nivel al secretului potrivit pentru a asigura succesul lor? Ca istorici credem că obținerea accesului la documente secrete este vital; din punctul de vedere al cetățeanului, ne îngrijorează costul pe care îl reprezintă pentru securitatea noastră confidențele

devenite publice. Așa cum observa odată judecătorul Robert Jackson, de la Curtea Supremă a S.U.A., Constituția nu este un pact sinucigaș.

Păstrarea secretului informației a devenit astăzi, la Washington, o imensă industrie. Potrivit estimărilor oficiale, în anul 1994 guvernul a întreprins 6,3 milioane acțiuni secrete, producând aproximativ 19 milioane de pagini de informații care pot fi văzute doar de anumiți oficiali. Peste 32 000 de funcționari guvernamentali sunt folosiți pentru a determina ce anume este secret, în ce categorie intră documentul respectiv, etc.

Ce este de făcut cu documentele secrete? Iată o întrebare

care dă bătăi de cap unor agenții guvernamentale. Să luăm, spre exemplu, Departamentul energiei. Vreme de mai bine de 50 ani, acest minister a folosit o schemă de clasificare care stabilea că un document este secret încă de la nașterea sa. Până la urmă, nu au mai putut controla imensa cantitate de documente clasificate. Chiar și ceea ce trebuia să rămână secret se pierdea într-un ocean de hârtoage.

În aprilie 1995, administrația Clinton a încercat să pună capăt acestei stări de lucruri. Președintele a dat un ordin executiv prin care multe dintre secretele de până atunci erau deschise publicului. Cât de bine va funcționa noul sistem rămâne de văzut.

În imagini: Lee și Marina Oswald, cu copilul la Minsk (stânga); L. B. Johnson depune jurământul în calitate de nou președinte al S.U.A., în avionul prezidențial, chiar la 22 noiembrie 1963.

Președinții vin și se duc, dar birocrația secretului rămâne pe loc.

În cazul asasinării președintelui Kennedy și a investigațiilor ce i-au urmat, asemenea probleme – responsabilitatea, transparența și nevoia de a se proteja interesele securității naționale – au devenit extrem de dificile.

Comisia Warren și raportul ei stau în centrul tuturor teoriilor ce fac referire la o conspirație, cât și a discuțiilor legate de ceea ce americanii ar trebui sau nu ar trebui să știe despre activitățile desfășurate de guvernul lor în domeniul informațiilor. La un an după asasinat, șapte oameni serioși, conduși de Earl Warren, au publicat raportul lor, care, inițial, s-a bucurat de un sprijin larg. Înainte de apariția lui, potrivit sondajelor, 29% dintre americani credeau că Oswald era singurul vinovat. În 1964, numărul lor crescuse la 87%. După alți doi ani, doar 36% dintre americani mai credeau în raportul Warren. Atunci când a fost lansat celebrul film *JFK*, 70% dintre americani erau convinși că Oswald nu acționase singur.

Drepturi clare, legi bune, fonduri insuficiente

Comisia Warren a lucrat într-o perioadă de maximă încordare a războiului rece. Drept urmare, ea a adoptat o strategie care depindea de încrederea publică implicită. Comisia a avut acces la o imensă cantitate de informații ce n-au fost disponibile pentru public sau presă. Erau date obținute prin interceptarea și decodificarea mesajelor sovietice sau ale altor guverne. Încorsetați de nevoia de a păstra secretul, membrii comisiei nu și-au putut dezvolta până la capăt argumentația.

Totuși, Comisia Warren nu a primit chiar toate informațiile. CIA, FBI și ministrul justiției, Robert Kennedy, nu au oferit informații care ar fi permis să se stabilească un posibil motiv al conspirației. Trei dintre mem-

brii Comisiei erau suficient de familiarizați cu metodele serviciilor secrete pentru a putea pune întrebările cele mai potrivite. Dar Richard Russell, Allen Dulles și John J. McCloy nu au procedat astfel. De exemplu, ei nu au dezvăluit existența Operațiunii Mongoose concepută de J.F. Kennedy, fratele său Robert și CIA pentru a-l asasina pe Fidel Castro cu ajutorul crimei organizate. Când, peste ani, cazul a devenit public, concluzia Comisiei că nu exista vreun guvern străin care să fie interesat în asasinarea lui Kennedy a căzut. Iar ulterior s-a aflat și că CIA își utilizase rețeaua sa de influență pentru a convinge opinia publică de peste hotare că raportul fusese foarte bine întocmit.

Atunci când a numit Comisia, președintele Johnson a urmărit verificarea zvonurilor potrivit cărora asasinarea lui Kennedy fusese un complot pus la cale de comuniști. Oswald petrecuse o perioadă de timp în U.R.S.S., iar cu câteva săptămâni înainte de Dallas fusese în Mexic, la Ambasada sovietică. Comisia s-a aflat sub o presiune teribilă pentru a demonstra că nu exista un amestec străin în lichidarea fostului președinte american.

Ce mai rămâne secret?

S-au ridicat întrebări și în legătură cu concluziile justiției privind numărul de focuri trase asupra lui Kennedy, tipul de armă folosită etc. Cele mai multe discuții le-a stârnit „glonțul magic”, care a trecut prin fostul președinte și prin guvernatorul John Connolly.

Între 1964 și 1979, serviciile de informații americane au fost supuse unor repetate anchete, determinate în mare măsură de implicarea lor în scandalul Watergate. Cea mai importantă dintre misiunile de anchetă a fost Comitetul pentru asasinat al Camerei, care a redeschis, în 1976, investigațiile asupra împrejurărilor în care s-a comis atentatul de la Dallas, precum și asasinarea

lui Robert Kennedy și cea a reverendului Martin Luther King. Concluzia a fost că nu putea fi respinsă ideea unei conspirații pentru asasinarea lui J.F. Kennedy. Comitetul și-a epuizat fondurile înainte de a-și încheia misiunea, lăsând multe alte întrebări fără răspuns.

Rezultatele la care a ajuns Comitetul Camerei au inspirat filmul lui Oliver Stone, *JFK*, lansat în 1991. Fără a împărtăși concluziile senzaționale ale acestuia, mulți membri ai Congresului au decis că refuzul Washingtonului de a da publicității documente secrete despre asasinat încuraja neîncrederea cetățenilor în guvern. Drept urmare, în 1992 s-a promulgat Legea privind colecția dosarelor despre asasinarea președintelui John F. Kennedy. Se crea un comitet de revizie format din cinci persoane și se cerea tuturor agențiilor federale să facă o evaluare a documentelor referitoare la acest subiect. Toate dosarele despre care se credea că nu pot fi date publicității urmau să fie evaluate de comitetul de revizie. Legea definea categoriile de informații cu caracter secret pentru care se putea amâna data când urmau să fie date publicității: securitatea națională, metode de strângere a informațiilor, aspecte ale vieții private, securitatea prezidențială. Rostul comitetului de revizie era să deschidă pentru public accesul la câteva milioane de pagini de documente.

Drepturile comitetului erau clare. Dar în practică, membrii săi s-au izbit permanent de tensiuni puternice generate de nevoia de a da publicității cât mai mult, pe de o parte, și nevoia de a păstra secretul, pe de altă parte. Comitetul trebuie să țină cont de o serie de elemente foarte importante. În primul rând, de existența agențiilor cărora trebuie să li se asigure protecția. Apoi, de protejarea metodelor și mijloacelor prin care s-au procurat sau se procură informații secrete.

Comitetul de revizuire a reușit deja să dea publicității peste 2 300

de documente. Faptul este istoric, fiind pentru prima oară când un comitet format din cetățeni, cu statut de particulari, spune unor agenții guvernamentale că informații pe care ele le-au catalogat ca secrete trebuie să fie făcute publice. Drept urmare, sute de mii de pagini de documente au fost puse în custodia Arhivelor Naționale, în Colecția privind asasinarea președintelui John F. Kennedy.

Materialele puse la dispoziția publicului, chiar dacă nu au dat peste cap concluziile existente până acum, aduc importante precizări și lămuriri. Un document, din 1964, provenind de la FBI, informa despre eforturile făcute de Castro pentru a afla dacă Lee Harvey Oswald comisese singur crima. Potrivit sursei de informare a FBI, liderul cubanez ajunsese la concluzia că nu era posibil.

Un alt document FBI arată nivelul până la care agenția reușise să penetreze în rândul agențiilor sovietice din S.U.A. Potrivit analizei făcute de oamenii KGB-ului, vicepreședintele Lyndon Johnson era implicat în organizarea operațiunii.

FBI nu a fost foarte cooperant cu comitetul de revizuire. Până la mijlocul lunii decembrie 1996, agenția înaintase președintelui Clinton 43 de apeluri prin care se opunea unor decizii ale comitetului. Principalul argument invocat a fost că în acest fel se creau dificultăți pe viitor în recrutarea și funcționarea unei rețele de informatori și se compromiteau metodele de lucru utilizate.

Comitetul a început și revizuirea „Colecției izolate” a CIA, ce cuprinde aproximativ 300 000 pagini la care ceruse acces și Comitetul pentru asasinat al Camerei. Sunt cuprinse acolo documente referitoare la crima organizată, activitățile exilului cubanez etc.

Legea permite comitetului de revizuire să consulte și docu-

Fidel Castro, afirmase că avea informații despre intenția americanilor de a-l asasina și amenințase cu represalii

mente păstrate de instituții din afara țării. În noiembrie 1996, o delegație a comitetului a vizitat fostul sediu al KGB din Minsk, Belarus, încercând să obțină documente referitoare la șederea lui Oswald acolo. Scriitorul Norman Mailer a avut acces la astfel de materiale, pe care le-a folosit pentru a scrie *Oswald's Tale* (Povestea lui Oswald). Dar dosarele pe care le-a utilizat autorul american nu au fost făcute publice și, drept urmare, autenticitatea lor nu poate fi dovedită. Sovieticii le-au arătat celor din comitet șase volume ce conțineau materialele adunate despre Oswald și s-au arătat dispuși să negocieze o înțelegere pentru a le permite să realizeze copii. La Moscova, au obținut o promisiune de cooperare de la directorul arhivelor Ministerului de externe pentru a putea explora dosarele de acolo. Li s-au oferit cinci acte ilustrative pentru tipul de documente existente. Comitetul a inițiat contacte și cu reprezentanții guvernului cubanez, în speranța unei viitoare colaborări.

În sfârșit, comitetul a obținut noi dovezi fotografice și mărturii medicale legate de asasinat. Cu ajutorul rețelei de televiziune CBS, au fost făcute publice imagini luate de un cameraman la Dallas.

Comitetul de revizuire este o instituție fără precedent în istoria americană. Niciodată până acum oameni din afara instituțiilor guvernamentale nu au avut posibilitatea de a pune ordine în dosarele legate de un eveniment istoric major. Comitetul nu are sarcina de a răspunde cine l-a asasinat pe președintele Kennedy. El nu conduce o investigație, ci caută să desferece arhive și să aducă documente la lumina zilei într-o epocă a secretelor. Este o vreme când am ajuns la convingerea că transparența este de preferat și că responsabilitatea este piatra de încercare pentru încrederea publică în guverne. Dezvăluirea completă este de preferat celei parțiale și cu cât știm mai multe despre ceea ce a făcut, face și plănuiește să facă un guvern, cu atât mai siguri ne vom simți în libertatea noastră.

Comunitatea informativă insistă asupra păstrării secretului adesea din rutină. Într-o democrație, secretul nu poate fi un scop în sine și în mod sigur el nu poate fi justificat doar prin rostul de a ascunde vederii serviciile secrete, tocmai cele care se află la originea lui.

Ceea ce cer americanii este sentimentul sporit că se pot încrede în guvernele lor că vor păstra secretele care sunt într-adevăr importante. Permanentă incapacitate a guvernului de a distinge între ceea ce este și ceea ce nu este vital se află în miezul dezbaterii pe tema transparenței. ■

Versiune românească
Dorin MATEI

- Mătușa Phenareta, cea mică și cu nasul mare •
- „Bine, Alexandre, dar ce dracu, dragul meu“ •
- Acum, la 70 de ani, vreau să mă bucur de viață •
- Scrisori lungi la date fixe •
- La un bunic sever, un tată indulgent •
- Ador-meam cu ochii în lacrimi

Rudele muntene ale tatălui meu contrastau puternic față de neamurile mamei. Erau bogate, ascetice, foarte puțin elegante, mai puțin originale și foarte pudice. Cărțile lui George Sand erau – după părerea lor – pierzanie, Berguin un autor foarte bun, iar Bernardin de St. Pierre sublim; ele scriau maxime și scrisori pline de simțuri delicate.

Cea mai în vârstă, mătușa Phenareta, primul copil al bunicului meu din partea tatei, era cu 15 ani mai în vârstă ca tata. Ea îl îngrijise când, copil fiind, se îmbolnăvise de tuse măgărească și bănuiesc că a fost singura alinare pe care a cunoscut-o în copilăria lui. Tata o venera și mergeam la ea la Adjud s-o vedeam, de câte ori ne duceam în Moldova. Îmbrăcată în rochii negre, strâmte, pieptănate ca maicile ortodoxe, mătușa Phenareta era mică de statură și avea un nas mare. Vară-sa, Elisa Filipescu, îmbrăcată la fel, îi și semăna. Moșteniseră de la tații lor urătenia. O strânsă prietenie le unea. Toată viața lor, în pofida neînțelegerilor dintre părinții lor și a lungilor despărțiri dintre ele – una locuia la Paris, cealaltă în Moldova – ele își scriau la zile fixe. Mamele lor fuseseră cres-

Rămânem în același univers de familie românească de la mijlocul secolului trecut (Magazin istoric, nr. 10/1997). Nu orice familie, ci una dintr-unul din cele mai reprezentative neamuri boierești din țările române. Vom cunoaște acum jumătatea munteană a familiei lui Alexandru Știrbei, tatăl autoarei acestor amintiri. Ne facem și datoria de onoare de a mulțumi doamnei Safta Varlam pentru amabilitatea de a ni le fi pus la dispoziție și să precizăm și faptul că domnia sa este și autoarea versiunii românești pe care o dăm publicității.

Titlul și intervențiile din text marcate prin paranteze drepte ne aparțin.

M. ȘTEFAN

cute împreună în casa unchiului lor Grigore Brâncoveanu, educația amândurora urmând aceeași linie simplă, stricte, monotone și pătrunse de o sensibilitate romantică.

Amândouă au fost foarte nenorocite, dar credeau – fără a se

după ce mi-am exprimat părerea că Virginie a fost o năroadă. Rămășă văduvă foarte tânără, mătușa Elisa a trebuit, cu prețul unor mari sacrificii, să refacă averea risipită de bărbatul său și să crească un fiu, Alexandru Filipescu, foarte anevoios de crescut bine. Filosofia ei, remarcabilă dar ciudată, era pătrunsă de realism, de scepticism, cu mare predilecție pentru cea mai strictă rutină și o mare zgârcenie. Nepoții, verii și prietenii ei au iubit-o cu duioșie, respectând-o foarte mult. Eu am cunoscut-o puțin deoarece locuia la Paris și o vedeam rar și dacă simțul ei pentru realitățile esențiale îmi impusese, eram destul de prostuță ca să râd de micile ei pseudosensibilități. Ea ne ducea la un mic atelier de albituri ținut de m-lle Maillard. Însoțind-o odată, mi-a prezentat o femeie mică, uscățivă și prețioasă, spunându-mi despre ea: „A făcut prima scufiță pentru fiul meu Alexandru“. Eu am putut pricepe atunci în ce măsură aceste mici sensibilități au ajutat-o să depășească atâtea mari greutăți fără să fi fost doborâtă de ele. Foarte bogată spre sfârșitul vieții, nu și schimbare cu nimic felul de a trăi, mai mult modest, pe care și-l impusese din tinerețe și aceasta pentru a achita pe creditorii bărbatului său. Apartamentul din

înșela prea mult – că aceasta era soarta femeilor și au acceptat această soartă cu demnitate, urmând o linie de conduită severă și simplă. Mătușa Elisa Filipescu avea aceeași înfățișare de maică, asemănătoare cu a mătușei Phenareta, care era cu 10 ani mai mare; aveau aceeași gusturi literare și amândouă aveau în serviciu câte o călugăriță. Îmi amintesc de un volum *Paul et Virginie* pe care mi l-a dăruit și mai ales de dojana primită,

Rue Duphot nr. 17 a rămas ne-schimbata timp de aproape 50 de ani, dar nici îmbrăcămintea mobilelor decolorată de soare, nici rochiile strâmte nu reușeau să te facă să te înșeli în privința personalității sau rangului matusii Elisa.

Mătușa Elina, cealaltă soră a tatălui meu, trecea drept insuportabilă în familie, ceea ce, poate, era adevărat. Noi am cunoscut-o puțin și am și prețuit-o puțin. Se zicea că fusese foarte frumoasă și, într-adevăr, când un surâs îi lumina uneori fața, de obicei plictisită, constatai că cele ce se spuneau erau adevărate. Vorbea prea mult, tuna și fulgera când împotriva unuia când a altuia dintre dușmanii ei închipuiți sau adevărați și avea un fel de a spune tatei: „Bine, Alexandre, dar ce dracu’, dragul meu...”, care ne distra și ne scandaliza în același timp, fiindcă niciodată nu se pomenea de Satana față de noi sau de mama. Prin felul repezit și neprevăzutul exclamațiilor ei, semăna mai mult cu contemporanele sale moldovence, dar prin înclinările ei spre economie, așa spune chiar zgârcenie, cu toate că poseda o frumoasă avere, amintea pe sora și pe vara sa, fără a avea însă nici ținuta și nici reținerea acestora.

Cu 10 ani mai tânără decât mătușa Phenareta, deci de-o seamă cu mătușa Elisa Filipescu, doamna Marie Cantacuzino, soacra lui Dimitrie Sturdza și Petre Carp, juca un rol de seamă, atât prin vioiciunea spiritului, cât și prin finețea inteligenței. Amintesc aici despre această femeie remarcabilă, pe care am vizitat-o mai des în anii de mai târziu, fiindcă era prietena credincioasă a mătușelor mele și pentru că am admirat-o foarte mult. După ce a crescut și măritat șase fete și ani de zile a îngrijit un bărbat

bolnav, s-a hotărât – la bătrânețe –, înzestrată cum era cu o energie și o curiozitate neobosite, să se bucure de tot ce viața putea oferi ca frumos și interesant. A mers la Bayreuth cu fiul ei, a urcat piramidele cu unul din ginerii ei și îmi spunea la 70 de ani: „Dragă prietenă, m-am chinut o viață întreagă pentru a îngriji pe bărbatul meu, pentru a-mi înzestra copiii și a le administra averile; acum vreau să mă bucur de viață, am încă cel puțin 10 ani înaintea mea...” Soarta a hotărât însă altfel și a murit curând, în urma unei boli nemiloase, exact atunci când părea a fi pe deplin sănătoasă.

Pe sora sa, prințesa Ion Ghica – foarte prețuită în familia soțului meu – aproape n-am cunoscut-o. Aceste două doamne primiseră o creștere deosebită, erau bune muziciene – mai ales doamna Ion Ghica – și se exprimau desăvârșit în mai multe limbi. În tot timpul vieții lor, mătușa Phenareta, mătușa Elisa și doamna Marie Cantacuzino n-au încetat să-și scrie la date fixe – o dată pe

săptămână – scrisori lungi. Am citit unele dintre aceste scrisori, uimindu-mă lipsa lor de conținut. Astăzi îmi dau seama că aceste doamne își scriau nu pentru a comunica sau povesti ceva, ci pentru a menține o legătură continuă între ele.

Dar mai mult decât profesorii și neamurile mă interesa un personaj nevăzut despre care nu ne era permis să punem întrebări. Era „Printul”, ființă misterioasă, dar care revenea adesea în convorbirile dintre tata și fratele său. Când era vorba despre el, se vorbea cu glas coborât. Abia mult mai târziu am înțeles că era vorba despre tatăl lor. Cât de mult regret astăzi că am fost un auditor prea tânăr și că am înțeles atât de puțin din ceea ce spuneau; un singur lucru se desprindea însă limpede: „Printul” era cineva de temut. Nu era voie să se fumeze în fața lui, nimeni nu se așeza înainte de a fi poftit, porunceau să se copieze și să se recopieze acte toată noaptea, dădea afară pe gazetarii francezi

care îndrăzneau să-i spună că Principatele ar trebui împărțite – ca Polonia – între Rusia și Austria, prezicea sfârșitul Austriei înaintea Turciei, purta manșon, se ocupa de toate – bucatărie, albituri, grajduri, proprietăți. Era un tiran, un proroc; și auzea spunându-se cu voce scăzută: „Printul” spunea așa, „Printul” făcea așa, niciodată „Printul” n-ar fi îngăduit...” Întotdeauna le dădea fiilor săi ca exemplu Prusia pentru ceea ce ar putea spera să fie România.

Mulți ani mi-au trebuit pentru a pricepe că „Printul” și „Vodă”, al cărui mormânt se afla în parc, erau una și aceeași persoană și că această persoană a fost bunicul meu [domnitorul Barbu Știrbei]. Abia târziu, în

Turnul și strada Colței pe la mijlocul secolului trecut

timpul lecțiilor de istorie, am aflat că a domnit. Niciodată tata n-a făcut vreo aluzie în fața noastră la această domnie și niciodată nu l-am auzit pronunțând cuvintele: „tatăl meu“. Despre „Prinț“ am aflat mai multe lucruri de la alții. Foarte urât, se spune că se ținea foarte drept pentru a părea mai înalt decât era. Foarte sever, și-a crescut fiii într-una din dependențe, punându-le preceptori de la cea mai fragedă vârstă. Unul dintre preceptori – Limburg, bănuiesc – a fost mai târziu profesor de limba germană al mai multor serii de liceeni români.

La vârsta de 9 ani, „Prințul“ l-a trimis pe tata la Paris, la profesorul Paret, la care îl precedea fratele său George și unde l-a urmat fratele său Dimitrie... Când „Prințul“ sosea la Paris – foarte rar –, fiecare îl aștepta în camera sa. Prin feareastă se pândeja sosirea acestui tată care nu fusese văzut de trei și câteodată chiar de patru ani. Domnul Paret îl primea și îi făcea raportul. Numai după ce lua cunoștință de informațiile acestuia, acest tată spartan primea pe fiii săi, bine sau rău, după cum era și raportul. Dl. Paret a mărturisit mai târziu că a avut mai multă indulgență față de elevii săi decât ar fi trebuit și aceasta tocmai pentru că-i era milă de acele mici persoane care tremurau după uși. „Fiule, sunt mulțumit de tine“. Atunci când îl auzai rostind aceste cuvinte, te puteai apropia pentru a-i săruta mâna. Dar când era nemulțumit, se întâmpla că refuza să-i vadă sau, chemându-i în fața sa, le spunea: „O să vă învâf eu să faceți pe beizadelele; ieșiți afară!“ Mama credea că această severitate a bunicului se afla la originea indulgenței – considerată de ea ca excesivă – a tatălui nostru față de noi, dânsul

Bal la Teatrul Național din București în 1884

dorind pentru noi o copilărie mai fericită ca a sa...

După Paști plecam la țară, Dunde rămâneam până târziu în noiembrie, întâi la Bufta, apoi câteva săptămâni la Comănești, proprietatea lui Dimitrie Ghika, fratele mamei. Regăseam cu bucurie pe mica noastră verișoară și cu oarecare sfială pe bunica (dinspre mamă), o mică doamnă grăsuță, cu un nas mare și care îmi părea nedreptatea în carne și oase. Ea făcea mari deosebiri între copiii ei și prefera în chip netăgăduit pe mama mea și pe feciorul ei mezin, Eugen. La acest fel al ei de a se purta noi n-am fi găsit aproape nimic de zis și aceasta din cauza antipatiei noastre față de unchiul nostru Eugen și adorațiunii pentru mama noastră, dacă nu s-ar fi încumetat să aplice același sistem și nepoților ei. Atât ei, cât și spiritului de dreptate al mamei cred că datoresc repulsia mea față de nedreptate.

Călătoria la Comănești era lungă, 12 ore cu trenul, alte 6 ore cu trăsura; aceste 6 ore cu trăsura mă îngrozeau. La Comănești parcul mare, cascadele Troțușului, mica noastră verișoară, precum păneau tacinărilor și persecuțiilor unchiului Eugen. În timpul uncea din șederile noastre la Comănești, a cărei dată o pot preciza – căci nu scăpam prilejul de a repeta până la sațietate știrea importantă că împlinisem în fine 6 ani – mama și bunica m-au

luat cu ele la Târgu Ocna; ne duceam să-l vedem pe Costache Negri, care era greu bolnav. Această amintire a rămas incomplet în memoria mea. Văd peisajul de toamnă prin care călătoream, timpul era închis, bunica purta un voal din gaz albastru; nu-mi aduc aminte de chipul lui Costache Negri, dar îl văd șezând într-un jilț, având picioarele acoperite cu o pătură în

carouri verzi și negre. Dar mai cu seamă mă impresiona emoția bunicii și a mamei și, ascultându-le, aflai că Costache Negri fusese prietenul bunicului meu N. Ghika, că a fost un erou al mișcării naționale, că sorăsa fusese logodită cu Vasile Alecsandri, că murise demult, departe, în străinătate, că ea a fost „Steluța“ mult cântată și – din nenorocire – Costache Negri fusese atunci văzut ultima dată...

Războiul din 1877-78 a fost urmat de un răstimp de bună-stare. Averele părinților mei se îmbunătățise, mai cu seamă după ce tata se hotărâse să administreze personal moșiile sale. De atunci datează instalarea noastră la Dărmănești; locul pe care l-am iubit cel mai mult pe lume și unde am fost cu adevărat fericiți.

Această așezare era cât se poate de rudimentară; tata transformase o veche crămă în locuință: câteva odăi, puțină mobilă sau chiar deloc, dormeam pe saci umpluți cu pănușe de păpușoi, ne scăldam în râul de lângă moară; gara cea mai apropiată era la 60 km, 6 ore cu trăsura, poșta sosea de trei ori pe săptămână. Primeam *Le journal de la jeunesse*, care satisfăcea atunci gusturile mele literare. În schimb, via era în paragină, strugurii neajungând niciodată

să se coacă. Bunica plantase via fără să țină seama de climat; aveam pădure, vacanțele și mai ales libertatea de a alerga peste tot, de a pune mâna pe toate, în afară de fructe și flori. Și era răcoarea aerului după atmosfera înăbușitoare de la câmpie. Mama, foarte mare iubitoare a muntelui, ne ducea prin crânguri și păduri; institutoarea noastră germană ne iniția în culegerea ciupercilor și cunoașterea plantelor și florilor, iar pădurarii ne povesteau multe amănunte despre obiceiurile urșilor și câprioarelor.

Cel mai în vârstă dintre pădurari era Petre Dascălu, eroul nuvelei lui Nicu Gane. N-am înțeles niciodată de ce Niculae Gane n-a descris pe Petru Dascălu așa cum era, uriașul mândru și puternic care la bătrânețe putea încă purta greutate. Bravura lui n-ar fi părut mai mică cititorilor. Noi îl admiram, poate, fiindcă era foarte tăcut și ne ținea la distanță. Mama îi dădea o atenție deosebită; era cel mai priceput la afumatul păștrăvilor și al vânatului. Ceilalți pădurari glumeau cu el – fără a se întreci cu gluma – din cauza vârstei sale înaintate. „Moș Petre, ce-ai făcut cu pușca pe care ți-a dăruit-o

boierul englez? Moș Petre, unde-i ceasornicul pe care ți l-a dăruit conia Roznovanu când serveai de călăuză în munți?” Petre strângea din sprâncene în chip înfricoșător, ceea ce ne impresiona mult, și nu răspundea nimic. El vânduse și pușca și ceasornicul și băuse banii.

Alexandru Grumează (Alexandru Machedon, cum îi spuneau unchi mei) era o altă figură deosebită. Avea aceeași fire tăcută ca și Petre Dascălu, dar cât de frumos suna el din corn! Cum aș putea auzi, astăzi, după atâția ani, un sunet de corn în pădure, fără să-mi amintesc de Alexandru Grumează, cu pletele lui lungi, omul care m-a învățat să citesc, de-a lungul trunchiurilor de copaci, urmele ghiarelor de urs, când acesta se cățara pe trunchii tineri „să se vestejească” și să ghicesc, pe potecile din pădure, ceea ce el citea cu măiestrie, toată mișcarea fiarelor sălbatice?

Alexandru Grumează – ca și Petre Dascălu – a murit foarte bătrân. Foarte prevăzător, își cumpăraseră un sicriu frumos, pe care l-a suit în pod. În toți anii l-a umplut cu păpuși ca „să nu stee degeaba” și era foarte mândru de el, fără a se lăuda.

S-a întâmplat să-i moară nevasta. Niculae Grumează, fiul său, a propus să folosească sicriul din pod pentru mamă-sa. Indignarea lui Alexandru Grumează n-a mai cunoscut margini și a impus copiilor să comande un sicriu special pentru mama lor. „Bătrânii sunt egoiști”, mi-a spus Niculae Grumează suspinând, căci cheltuiala fusese mare – obrazul subțire cu cheltuială mare se ține –, sicriul comandat fiind de cea mai bună calitate (din tată-n fiu, Grumezeștiu sunt și azi pădurari la Dărmănești).

...Dar anii frumoși se apropiu de sfârșit.

Această copilărie așa de fericită, de care surorile mai mici au avut parte mai puțin, trebuia să se sfârșească cu cea mai grozavă nenorocire. Mama a murit la vârsta de abia 34 de ani, la nașterea celui de al optulea copil și timp îndelungat n-am cunoscut decât mahnirea, boala și disperarea. O deznădejde atât de mare că nu poate fi cuprinsă în cuvinte.

Anii care au urmat morții mamei au fost cei mai întunecați din viața noastră. Timp de luni de zile adormeam cu ochii în lacrimi. ■

Noi laureați A.C.M.E.O.R.

În acest an Asociația Culturală Mondială a Evreilor Originari din România – A.C.M.E.O.R. – acordă în semn de înaltă apreciere premiile de prietenie România-Israel, ediția 1997, domnilor academicieni Virgil Căndea și Gabriel Ștrempel, pentru deosebita contribuție la strângerea legăturilor de prietenie dintre România și Israel, în folosul ambelor popoare.

Premiile sunt înmânate în cadrul unei ceremonii pe data de 5 noiembrie 1997, în prezența unui mare număr de intelectuali, diplomați, ziariști din țara noastră, de către domnul Șlomo Leibovici-Laiș, președintele A.C.M.E.O.R., și domnul Baruh Tercatin, secretar general, veniți în mod special la București împreună cu o delegație.

În același cadru, doamna Magdalena Bedrosian-Popescu și doamna profesor Liana Alexandru primesc câte o distincție de prietenie.

Premiile sunt sponsorizate ca de obicei de domnul Bruno Tercatin, director general Via Club București – Valsole Viaggi Milano.

CONVERGENȚE ÎNTRE DOUĂ DESTINE:

CHARLES MAURRAS ȘI NICOLAE IORGA

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea este martorul vicisitudinilor istoriei care au provocat atât în Franța, cât și în România bulversarea situației lor interne și externe, mai ales în cazul României.

În Franța, o perioadă istorică ia sfârșit. Republica nu mai ține în frâu nemulțumirea generală, prea serioasă pentru a fi controlată. „Numeroși indivizi mediocri de al treilea ordin”, după părerea lui Renan¹, vor face din mandatul parlamentar sau din funcția de ministru o adevărată profesie. Scandalul Canalului Panama și multe altele arată degradarea morală a clasei politice și discreditează guvernul, poliția și magistratura. Căci toți se coalizează pentru a înăbuși adevărul. Magistratura dovedește o toleranță

Dr. ALEXANDRE DAVIER
(Meudon, Franța)

totală sau se mulțumește cu parodii de anchete. Burghesia nu dorește decât să-și păstreze câștigurile sociale și vechile virtuți care sunt familia,

economii și ambiția de a reuși. Procedând astfel, ea uită tradiția pământească și cea a obligațiilor față de stat. Dezordinea națiunii, ca și dezordinea spiritelor ating un asemenea grad încât nimeni nu se mai gândește decât să-și protejeze interesele, adoptând politica pe care o considera cea mai potrivită: politica zilei. Tinerii se revoltă împotriva Republicii laice pentru că ea reprezintă establishmentul, guvernarea, autoritatea. Toate acestea se petrec pe fundalul unei societăți frivole care caută plăcerea cu orice preț, ceea ce, din fericire, este preocuparea unui grup mic de persoane. Aceasta este perioada numită La Belle Epoque.

Personalități diferite

Situația României privește atât poziția sa în Balcani, cât și problemele ei interne. România sau, mai degrabă „Mica Românie”, cum era numită atunci, datorită egoismului puterilor participante la Congresul de la Berlin, se simțea respinsă de Europa, izolată în Balcani și disprețuită de cei care trebuia să-i fixeze frontierele. După cum a scris Iorga mai târziu, „țara este între granițe care nu corespund nici necesităților economice cele mai naturale ale unui stat modern, nici drepturilor istorice cele mai evidente”.

Peisajul politic intern era mai degrabă sumbru. Un parlament nereprezentativ, două partide, conservator și liberal, care se succedau la putere, și regele care

regla această mișcare de basculă politică. De altfel, regele se ocupa aproape direct de problemele cele mai importante: apărarea și afacerile externe. Iorga considera că regele avea o înclinație spre despotism activ, dar deseori binefăcător.

Această organizație a instituțiilor făcea ca deciziile esențiale să scape națiunii și ca edificiul statului să fie mai mult decât fragil. România se dorea o națiune-stat, dar nu era decât o națiune singură în Balcani, izolată în mândria și regretele sale după un trecut de lupte și căutându-și identitatea. Cu alte cuvinte, o burghezie sub influența liberalilor, obsedată din plin de Occident și practicând oportunismul politic. O intelectualitate care nu ocupa în viața publică locul care ar fi trebuit să îi revină și deci nu își putea exercita responsabilitățile către țară. O țărănie săracă și analfabetă. Situația în Franța și în România nu se putea rezolva prin soluții pas cu pas, în funcție de evenimente. Ea cerea o dimensiune ideologică, o schimbare a moravurilor și comportamentelor societății. Aceasta determină o trezire a unei anumite elite, care devine conștientă de rolul ei. Astfel au apărut pe scena

¹ Joseph-Ernest Renan (1823-1892), autor al unei *Vieți a lui Iisus*, în care a negat caracterul divin al acestuia.

publică intelectualii, „Partidul inteligenței”, cum îl numea Maurras. Acesta este începutul angajării lor în cauze împărțite de întreaga sa sau de o parte a societății căreia pretindeau că i se adresează. Militantismul lor se exprima mai întâi prin discursuri (articole, scrisori diverse), dar puțin câte puțin ei se implică și în acțiuni politice. Apare puterea intelectuală. Din această pleiadă de intelectuali militanți se detașează prin fermitate, claritatea ideilor și influența imensă pe care au avut-o, Charles Maurras în Franța și Nicolae Iorga în România. Influența gândirii lui Maurras a depășit limitele unui curent, ce nu fusese la început decât „cruciata ideologică a câtorva intelectuali”, pentru a cuprinde apoi, în momentul apogeuului său, în cursul anilor care au precedat și au urmat războiului din 1914-1918, vaste medii literare, universitare și politice. Personalitatea de istoric a lui Iorga, care în cursul aceleiași perioade a exercitat mai mult decât o influență, s-ar putea spune chiar o fascinație asupra generațiilor tinere, nu mai trebuie descrisă. Oamenii veneau să îl asculte pe maestrul spiritual, pe „marele vizionar, nu doar pentru a învăța, ci și pentru a fi părtași la credința unui întreg popor” – își amintea Nichifor Crainic.

Trebuie să ne oprim asupra personalităților lui Maurras și Iorga pentru a vedea ce a determinat caracterul lor aparte. Nu putem înțelege fermitatea, am putea spune chiar duritatea lui Maurras, intransigența sa, dacă nu ținem cont de handicapul pe care a trebuit să-l suporte în timpul vieții: surditatea. Conformist în moralitatea sa socială, ca adept al lui Auguste Comte, el a pus voința la baza concepției sale despre individ. Disciplina și voința sunt, după părerea lui, condiția reușitei în toate domeniile vieții, atât pentru cultură, cât și pentru politică, atât pentru individ, cât și pentru societate. Maurras cumula în operele sale și în personalitatea sa acest amestec

de voință, inteligență lucidă și analiză rece care îi caracterizează întreaga gândire. Se poate afirma că discursul lui Maurras este prin definiție un exercițiu al rațiunii: nici un lirism (contrar retoricii lui Iorga), un cult înrădăcinat pentru rațional, un limbaj categoric în forma sa, dar care exprimă adevăruri esențiale. Maurras era opus lui Iorga în relațiile cu ceilalți oameni. Nu avea carismă, ci doar o capacitate limitată de conviețuire. Totuși suporta cu grație persoane de orice condiție dacă aveau valori comune. Iorga iubea viața, prietenii, intra ușor în contact cu oamenii, chiar și cu adversarii politici. Maurras vorbea clar, dar rece și nu putea acoperi publicul, vocea lui surdă și joasă nu depășea primele rânduri. Acolo unde Maurras explica sec, logic, Iorga seducea prin verva sa, prin focul care dădea trup la ceea ce nu fusese până atunci decât o doctrină. Orator de mare talent, cu forță de convingere, Iorga atrăgea multime și în special tinerii studenți care umpleau amfiteatrele.

Birocrația centralizatoare

Dar amândoi erau tipi pasionați. Maurras de ordinea morală și de oamenii care să-și poată domina destinul și acționa în conformitate. Iorga, pasionat de istoria României și de dorința de a o face iubită și de alții. Traseele lui Maurras și Iorga, urmate cu mijloace diferite în ceea ce privește operele și acțiunile lor, s-au apropiat repede datorită numeroaselor similitudini. Paralelismul carierelor lor are multiple convergențe mai ales legate de finalitatea lor care este fondată pe un principiu unic: existența națiunii reprezentate de stat, dar de către un stat puternic. Să vedem pe scurt ce a trasat axa gândirii și acțiunilor lor: situația dreptei în Franța și România.

În Franța, mai ales după afacerea Dreyfus, a apărut clivajul între stânga și dreapta. O

particularitate a dreptei franceze în deceniile care au urmat înfrângerii din 1870 este că și-a apărut ideile cu moliciune, că s-a lăsat cuprinsă de pasivitate. În cele două țări, naționalism-tradiționalismul se manifestă într-o manieră arhaică și acționează divergent, fără puterea și eficacitatea care i-ar fi trebuit în frământările politice pe care le traversau atunci Franța și România.

Deși dreapta intelectuală era statistic majoritară și ideologic dominantă, mai ales în Franța, îi lipsea o voință în serviciul unui scop. Ea trebuia să își fixeze un obiectiv. Mai ales, îi lipseau doctrina și suportul logisticii precum organizații asociative de acțiune și ligi patriotice, care vor apărea în curând. Cum au reacționat Maurras și Iorga în fața slăbiciunii instituțiilor și lipsei de putere a politicienilor? Un sentiment de umilință sau poate de dezgust l-a împins pe Maurras să acționeze. Acest îndrăgostit de clasicism, acest pasionat al valorilor antichității grecești și romane s-a întrebant cum să își aplice cunoștințele literare și filosofice pentru a căuta principiul ordinii în societate. Afacerea Dreyfus a marcat intrarea în arenă a lui Maurras. În 1899, Maurras a debutat pe scena politică cu un articol în *Gazette de France*, unde își expunea ideile despre situația politică din Franța și soluțiile pentru a o schimba. Îi aduna pe toți cei care doreau o acțiune mai eficace. Pentru cei atrași de cuvântarea sa și care își pierduseră speranța, era un stimul puternic. Discursul său nu era unul fascist. Toți cei care erau atrași de cuvântarea sa se întâlneau la cafeneaua Flore, de pe Boulevard Saint-Germain. Un adevărat „laborator de idei”, cum îl numea Maurras. Mai ales seducția inteligenței sale subjugă auditoriul. Pasiunea de a convinge făcea ca sufletul său să dea tot din el, oferindu-se contrazicerii. La cafeneaua Flore, el se îngrijea să facă pe cât posibil

conversațiile mai plăcute unui număr cât mai mare de oameni.

Punctele care îi apropie cel mai mult pe Maurras și Iorga și cărora ei s-au dedicat sunt: educarea politică a cetățenilor pentru a putea judeca deciziile care îi privesc, apărarea culturii naționale, lupta împotriva partidelor și integrarea minorităților în comunitatea națională. Esențialul programului pentru educarea politică a oamenilor era trasat de Maurras în lucrarea

Dictateur et Roi (Dictator și rege). Concepția lui este exprimată clar: „Acelea dintre afacerile publice pe care cetățeanul le cunoaște cel mai bine sunt puse sub supravegherea statului și se află la bunul său plac. Asociații voluntare precum societățile morale sau publice, comunale, provinciale sunt înlăturate și lovite din inerție de legea statului. El le dezobișnuiește de reflecție și acțiune personală. El atrofiază funcția civică”. Remediu propus de Maurras este de a da libertăți administrative locale, puterea de a acționa celor care cunosc problema. Sub Vechiul Regim (înainte de 1789) se țineau vestitele „Adunări de duminică” unde totul se rezolva pe loc. El și-a dat seama că birocrăția centralizatoare nu scapă nimic și vroia să îi apropie pe cetățeni de autoritățile centrale. Iorga nu spune altceva într-un discurs rostit în Parlament: „dacă guvernul are mijloacele sale de investigație, noi, simplii cetățeni, avem mijlocul de informare și mai ales putem și care sunt legile care pot fi aplicate și astfel poate apărea adevărul”. Ca și Maurras, Iorga evocă vechile vremuri când dreptatea era aplicată chiar pe locul unde se aflau reclamanții. Ambii voiau ca diferitele litigii să fie rezolvate prin discuții, diversitate, inițiativa fiecărui cetățean fără teamă și de o manieră avantajoasă. Sus, puterea

Charles Maurras, în centrul acestei imagini

de decizie trebuia încredințată unei persoane având autoritatea necesară. Monarhia la care făcea Maurras referiri nu este decât simbolul acestei autorități. A V-a Republică este oare altceva decât o reflectare îndepărtată a acestei idei?

Problema evreiască

Iorga nu este foarte departe de Maurras când într-un discurs proclamă „că schimbarea țării prin reforme care sunt necesare nu poate fi decât opera unui om fără pereche, dotat cu calități pe care nu le vede la noi nici unul dintre politicienii actuali” (ca model pentru ceea ce și-ar dori la conducerea statului îl numește pe Kogălniceanu). El vorbește despre un om providențial care va lupta pentru un ideal. Atrage atenția că politicienii sunt obligați să reușească pentru că într-o zi națiunea va putea să se ridice pentru a-și apăra interesele. Rupe relația cu liberalii, pe care îi susținuse la început. Își dă seama de ruptura dintre el și clasa politică. Consideră că politicienii își uzurpă pozițiile și că partidele sub diferite nume duc aceeași politică. „A acționa fără a fi înșelat, dar totuși a acționa”, această deviză a lui Stendhal preluată de Maurras se găsește implicit în discursul lui Iorga împotriva partidelor în primele decenii ale secolului nostru. Iorga

își dă seama că educarea politică a concetățenilor săi nu se poate face fără ca oamenii sau măcar o anumită elită să fie într-adevăr preocupată de problemele politice. „Am spus că disprețul pe care românii din România îl au pentru țara lor în general și pentru viața politică în particular este o crimă”.

Există o societate după modelul celei franceze, care era interesată mai curând

de ultimele opere pariziene decât de literatura autohtonă. Multi oameni bogați și cultivați formau colonia română din Paris. Familiile Brâncoveanu, Sturdza, Bibescu și multe altele își aveau reședința la Paris. Dar printre ei, puțini arătau interes față de România. Occidentalizarea nu i se pare o soluție bună pentru a scoate țara din orientalism. Nu respinge în bloc Occidentul, dar ar fi vrut o asimilare prudentă a valorilor străine pentru a se ajunge la modernitate. El caută contactul direct cu publicul prin conferințele sale și crearea unei literaturi populare. Vrea să trezească spiritul civic al intelectualilor pentru a-i antrena în regenerarea spiritului public. În prima sa lucrare, *Viața intelectuală a românilor în 1899*, publicată în același an, își afirmă convingerea că „cu tradiția și posibilitățile noastre am putea să ne debarasăm de proastele obiceiuri care au făcut atâta rău națiunii și s-ar putea crea o civilizație originală corespunzând identității noastre”. Acțiunea sa împotriva influenței occidentale asupra culturii românești începe prin manifestatia din 13 martie 1906 din fața Teatrului Național, unde se dădea o reprezentație a unei comedii pariziene de mahală. El mobilizează studenții și timp de trei zile Bucureștiul s-a cutremurat și poliția a trebuit să intervină.

Militantismul care acționa la Paris și-a recrutat aderenții dintr-un tineret ieșit din amfiteatrele facultăților, din birouri și ateliere. Nucleul principal al organizației era format dintr-un grup de studenți ai Acțiunii Franceze, din 1905. Ei intervin împotriva cursurilor anumitor profesori: Charles Andler, care voia să îmbunătățească relațiile cu Germania, și François Thalmann, care emisea anumite opinii referitoare la Jeanne d'Arc, și tuturor celor care se atingeau de puncte sensibile ale naționalismului. În lucrarea sa *L'avenir de l'intelligence* (Viitorul inteligenței), Maurras denunțase aservirea și cosmopolitismul scriitorilor și presei care se pun în serviciul celui care plătește, chiar și a străinului. El spunea: „presa a devenit o mașină de făcut bani... Oamenii care țin în stat această mașină sunt salariați, adică șerbi, sau oameni de finanțe cosmopoliti”. Bismarck a fost unul dintre cei care a oferit fonduri anumitor ziare franceze.

Liga Culturală, fondată în 1891 la București și al cărei secretar a devenit Iorga în 1908, organiza conferințe și reuniuni în numeroase orașe ale țării. Acestea au fost tot atâtea ocazii de a trezi spiritele adormite de politica oficială. Liga participa la mișcările de stradă, ca de exemplu defilarea pe Calea Victoriei dedicată lui Ștefan cel Mare. Crearea în 1908 a unui centru de studii la Vălenii de Munte, pe proprietatea lui Iorga, a fost încă un punct comun cu Maurras. Acesta, împreună cu prietenii lui, creaseră un institut, în serviciul cauzei lor. „El trebuia să răspândească un învățământ despre toate aspectele doctrinei neo-regaliste. Se țineau cursuri despre politică, naționalism și științe sociale. La Văleni, unde ținea cursuri de vară, Iorga reușea să strângă tineretul românesc la dezbateri despre unele dintre temele pe care Maurras le propaga în cursurile sale. El mifita

pentru „continuitatea română”, așa cum Maurras milita pentru „continuitatea franceză”.

Problema minorităților naționale lua proporții îngrijorătoare atât în Franța, cât și în România. În 1899, Maurras, vorbind despre străini (îi numise venetici) spuse că forța lor în creștere putea să se resimtă în situația țării. Acești străini trebuia deci să fie ori integrați, ori expulzați. Problema integrării, mai ales a evreilor, a fost ridicată de Iorga în Parlamentul României în 1923. În discuția despre noua Constituție, el s-a opus procedurii pur formal al unui tratat cu Uniunea evreilor din România. Esențială pentru el era apropierea între evrei și români „prin țeserea unor legături în viața de toate zilele”. El contestă calitatea de minoritate a evreilor din Țara Românească și Moldova. Soluția integrării nu va fi rezolvată prin Constituție, ci printr-o acceptare de către români. El este împotriva mișcărilor antisemite din Moldova și cere măsuri energice. la deschis poziție împotriva extremei drepte care solicita „numerus clausus” în toate școlile și închiderea societăților aparținând evreilor.

Scuturi ale naționalismului

La finalul întreprinderii noastre, trebuie să tragem concluziile. Marea diferență între Maurras și Iorga a fost atitudinea lor față de politică. Maurras n-a jucat niciodată direct un rol politic. Nu l-a interesat puterea, ci cucerirea spiritelor. Istoricii sunt de acord în privința rolului pe care l-a avut Maurras în formarea viziunii politice a personalităților care au ocupat poziții importante în viața politică interbelică. Actualitatea politică a confirmat adesea anumite principii pe care Maurras le-a formulat în doctrina sa. Autoritatea Parlamentului din timpul celei de-a III-a și a IV-a Republici destabiliza guvernul. În

1958, de Gaulle nu ar fi fost ceea ce a fost și nu ar fi fondat a V-a Republică fără Maurras, fără critica sa răbdătoare și victorioasă față de regimul partidelor.

Odată ce-și vede marile idealuri realizate – unitatea națională (formarea României Mari) – și situația țărănilor luată parțial în considerare (prin reforma agrară înfăptuită sub regele Ferdinand), Iorga s-a implicat în politică. Dar deși a ocupat funcții politice importante, președinte al Parlamentului în timpul primului război mondial și prim-ministru la începutul anilor '30, n-a fost la înălțimea responsabilităților. Nu avea calitățile de politician în sensul înțeles în acea epocă în România. Cinstea îl împiedica să aibă simțul compromisiului, ceea ce a dus la ruptura cu liberalii și poporanștii. Îi lipsea un limbaj politic pentru a marca anumite fapte și îi lipsea combativitatea politică. Chiar el o spune: „Cuvântul luptător în arena politică mi se pare vulgar”. De altfel, adăuga: „cel care își face datoria nu are nevoie să urce la tribună, lucru care ar părea pretențios și artificial”. Carierele lor s-au dezvoltat în contexte diferite în ceea ce privește mijloacele pe care le aveau la dispoziție.

Iorga nu dispunea de organizații bine structurate precum Acțiunea Franceză și Liga Patriei Franceze, care primeau ajutoare importante și au fost scuturi ale naționalismului. El nu era înconjurat ca Maurras de prieteni fideli care erau fie mari oratori, organizatori, fie agitatori care știau să antreneze masele, și au contribuit la răspândirea doctrinei lui. În fine, nu își putea publica articolele în ziare cu o audiență largă. Sigur, la începutul activității sale, în primul deceniu al secolului nostru, Iorga, prin calitățile sale de orator, animator, a știut să mobilizeze masele de tineri comunicându-le credința lui în idei, suscitându-le totodată entuziasmul. ■

1939-1944. EVREII DIN ROMÂNIA

DINU C. GIURESCU

Rezultatul ultim și esențial

La 22 iulie 1942, Gustav Richter – consilier al Legației Reich-ului la București – comunică la Berlin că Mihai Antonescu, vicepreședintele guvernului, ar fi dat un consimțământ pentru deportarea evreilor din România spre lagărele de exterminare din Polonia¹.

Dar tot în iulie 1942, Franz Rademacher, din Ministerul de Externe al Reich-ului, consemna informația – primită din două surse diferite din România – că mareșalul Ion Antonescu *nu* are de gând să-i deporteze pe evreii români.

¹ Prezentul comentariu istoric este rezumatul unui capitol din volumul meu *România în al doilea război mondial, 1939-1947*, în pregătire la Editura ALL.

Din România nu a plecat nici un tren cu evrei spre Polonia, în aplicarea „Soluției finale”. Refuzul guvernului Antonescu este explicit arătat într-un raport al Ministerului Căilor Ferate către Consiliul de Miniștri al României, la 27 octombrie 1942. Raportul relatează pregătirile stabilite într-o conferință ținută la 26 septembrie, la Berlin, în absența reprezentanților României, prin care se stabilea felul cum vor fi transportați spre lagărele din Polonia, pe calea ferată, toți evreii din România. Pe marginea acestui raport, o notă manuscrisă, datată 4 noiembrie 1942, reia hotărârea mareșalului Ion Antonescu. „În Consiliul de Miniștri de la 13 octombrie 1942”, s-au sîstat deportările de evrei“.

Hotărârea din 13 octombrie 1942, de a nu se aplica „Soluția

Continuăm publicarea acestui comentariu istoric, a cărui primă parte a apărut în numărul trecut al revistei noastre.

finală” în România, a fost luată cu aproximativ cinci săptămâni înainte de începerea ofensivei sovietice de la Cotelul Donului și Stalingrad.

Ce l-a determinat pe mareșalul Antonescu să nu dea urmare planurilor Berlinului? Au fost mai mulți factori, și anume:

a) *Atitudinea sa de principiu față de evreii din România.* „...Am luat angajamente față de evreii din Vechiul Regat. Le mențin...” (rezoluție a mareșalului pe un memoriu al dr. Wilhelm Filderman, care intervenea pentru oprirea deportărilor din Basarabia și Bucovina). „Am garantat, prin declarațiile făcute, viață și libertate evreilor autohtoni. Trebuie să mă țin de cuvânt” (rezoluție din 17 februarie 1942).

b) *Intervenții ale unor români în favoarea evreilor.* Între acestea: regina-mamă Elena; Traian Popovici, primul Cernăuților între 1941-1944; dr. Nicolae Lupu și Ghiță Pop, frunțași ai Partidului Național-Tărănesc; Ion Mihalache, vicepreședinte al P.N.Ț.; Iuliu Maniu, pre-

ședintele P.N.T.; Constantin I.C. Brătianu, liderul Partidului Național-Liberal; monseniorul Andrea Cassulo, nuntial papal la București; Viorica Agarici; ing. Grigore Porfir; ofițerul Panait Panaiteșcu; dr. Dumitru Bercanu; colonel Nicolae C. Iliescu; plutonier de jandarmi Dumitru Prîsăcaru; jandarmul Constantin Hrehorciuc; ing. Șerban Flondor; Maria și Kálmán Appán; Földes Dezideriu; lt. col. de jandarmi Ștefan C. Rus etc. Pentru atari demersuri, care au salvat vieți evreiești, un număr de 39 de persoane din România au primit medalia „Yad Vashem – Drepti ai Popoarelor“.

Stăruitoare și repetate intervenții scrise și verbale se datorează dr. Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești, și dr. Al. Șafran, Rabinul Șef al României.

c) *Nota de protest adresată guvernului român de către guvernul Statelor Unite ale Americii* prin intermediul Legației Elveției din București (la mijlocul lunii septembrie 1942). Nota, semnată de secretarul de stat Cordell Hull, protesta pe un ton energetic împotriva deportărilor de evrei, cetățeni români, în Transilvania. Nota evocă și posibilitatea unor represalii dacă atari deportări continuă.

Guvernul marelui Antonescu a pus în aplicare, sistematic, o politică antisemită. Ea urmărea să-i izoleze cât mai mult pe evreii cetățeni români din societatea, economia și cultura țării. În intervalul ianuarie 1941 - august 1944, evreii din România au fost supuși unor repetate discriminări, confiscări, prestații - toate legitime.

Rămâne însă și rezultatul ultim, care este esențial: 292 149 de evrei români au rămas în viață

până în august 1944, prin decizia marelui Ion Antonescu, indiferent de motivările ei, de a nu pune în aplicare „Soluția finală” cerută de autoritățile naziste.

De ce n-a cerut Berlinul mai insistent lui Ion Antonescu să deporteze evreimea română spre lagărele morții din „Guvernământul General” (Polonia)?

Jumătate au pierit pe drum

În toamna lui 1942, România avea 26 de divizii pe Frontul de Est. După succesul marii ofensive sovietice din iarna 1942/1943, Berlinul avea neapărată nevoie de cooperarea, în continuare, a armatei române.

România nu era o țară ocupată. Autoritățile naziste nu controlau guvernul român, ci negociau cu el. În plus, relațiile personale Ion Antonescu-Adolf Hitler au făcut, probabil, ca Führer-ul să nu forțeze lucrurile. Trupele germane nu au ocupat România în primăvara anului 1944 și nu au instalat la București un guvern marionetă gata să îndeplinească orice vrere a Berlinului, inclusiv trimiterea evreilor spre centrele de gazare, așa cum a fost soarta evreilor din nordul Transilvaniei, în vara anului 1944, după ocuparea Ungariei, în martie.

În august 1944, circa 95% din evreii din România (hotarele din septembrie 1940) erau în viață și acesta este un rezultat esențial.

Masacrele de la Iași, iunie 1941. La 30 iunie 1941, Președinția Consiliului de Miniștri anunță executarea la Iași a „500 iudeo-comuniști”, care trăsese „focuri de armă din case asupra soldaților germani și români”.

Ce se întâmplase de fapt?

În seara zilei de 28 iunie și intermitent în timpul nopții s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale orașului Iași. În noaptea de 29 spre 30 iunie, alte focuri de armă pe străzile Lascăr Catargiu și Al. Lăpușeanu, în momentul când treceau unități militare.

Raportul oficial, întocmit la 2 iulie 1941, de generalul Emanoil Leoveanu și înaintat guvernului, arată două fapte:

- nu a fost nici un mort sau rănit;

- după minuțioase percheziții, nu s-a descoperit nici o armă și nici un „trăgător străin” în „cartierul de unde se credea că vin împușcături”.

Concluzia anchetei oficiale: „...atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme de această categorie) și cu un sistem de pocnitori care au imitat focul armelor automate”.

Raportul conchide că „atacatorii au fost legionari și borfași care urmăreau să producă panică pentru a devasta. Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriți”. Ancheta făcută separat de Serviciul Special de Informații român consideră că „provocarea s-a făcut de un grup de elemente antisemite din Iași în înțelegere cu germanii”.

Dar aceste concluzii au fost formulate la 2 iulie și în zilele următoare. Anterior, la 29 iunie, ca urmare a împușcăturilor din noaptea precedentă, mii de evrei din Iași au fost arestați și duși de-a valma la chestura poliției. Unii au fost uciși de patrulă germane în timp ce mergeau spre chestură. Evreii masacrați în curtea poliției au fost supuși în trei rânduri tirului unei unități germane. Un raport oficial folosește termenul de „masacru”.

Urmarea? La ordinul comandantului Diviziei a 14-a, 4430 de evrei arestați au fost imbarcați în vagoane de marfă, cu ferestrele închise cu scânduri, fără apă, fără mâncare. Destinația: Călărași. Distanța se parcurge obișnuit în 12 ore, inclusiv opririle. Cele două trenuri au sosit la destinație la 6 iulie, după șapte zile sau 168 de ore.

Din lipsă de apă, mâncare și sufocați de căldură, au murit cel puțin – după datele oficiale – 2 521 de evrei dintr-un total de 4 430 arestați la Iași.

II. Evreii din Basarabia și Nordul Bucovinei (iunie 1941 – începutul lui 1944). *Deportarea evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei.* La 8 iulie 1941, în ședința Consiliului de Miniștri, vicepreședintele guvernului și ministrul afacerilor externe – Mihai Antonescu – a declarat, între altele:

„Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști cari mai pot fi între dvs., eu sunt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie svârșit peste graniță. De asemenea, sunt pentru migrațiunea forțată a elementului ucrainean, care nu are ce căuta în momentul acesta...“ „...Nu știu peste câte veacuri neamul românesc se va mai întâlni cu libertatea de acțiune totală, cu posibilitatea de purificare etnică și revizuirea națională, pe care atâtea veacuri a prăbușit-o printr-o serie de infiltrațiuni...“.

Lagăre și execuții

În intervalul 1939-1995, conceptele de „purificare” și „expulzare forțată” au avut diferite cuprinderi și au cunoscut diferite modalități de punere în practică.

1. *Aplicarea integrală pe criterii etnice, cu distrugerea fizică a oamenilor*, a fost efectuată

de regimul nazist prin „Soluția finală”. Holocaustul a intrat în istorie ca o realitate unică. *El se deosebește de celelalte „purificări” prin lichidarea unor colectivități întregi, indiferent de vârstă, sex sau meserii, pe singurul criteriu al apartenenței la o etnie, aceea de evreu.*

2. *Purificarea prin expulzare forțată.* Aplicare integrală, tot pe criterii etnice, în Cehoslovacia, în iarna 1945/1946. Germanii care locuiau de sute de ani în Boemia și Moravia – sudeți – au fost evacuați forțat și rapid în Germania. Numărul lor: circa 3 123 000.

3. Aceeași aplicare integrală pe criteriul etnic în Polonia, în teritoriile anexate de la Germania în 1945: Silezia, Pomerania, Prusia Orientală. Din aceste arii, germanii, care formau peste 95% din populație și locuiau acolo de secole, au fost expulzați rapid, tot spre Vest. Numărul lor: 5 057 000.

4. „Purificare” prin deportarea unor etnii întregi în interiorul U.R.S.S. Cazul cel mai cunoscut: tătarii din Crimeea, învinuiți că au colaborat cu ocupanții germani între 1941-1944.

5. *Schimb integral de populație*, tot pe criteriul etnic, iar, prin acord, între guverne. Astfel între România și Bulgaria, pentru Dobrogea de Sud (Cadrilater), în 1940; între U.R.S.S. și Polonia, pentru teritoriile polone anexate de U.R.S.S. în 1939.

6. *Amalgamarea etnică*, etapă pregătitoare pentru asimilarea (rusificarea) unor națiuni întregi. A operat în U.R.S.S. în mai multe direcții:

a) deportarea unor categorii întregi, pe criteriul luptei de clasă. Ca, de exemplu, în Estonia, Letonia, Lituania, Basarabia, nordul Bucovinei, Carelia finlandeză;

b) aducerea și stabilirea comunității în teritoriile respective

a zeci și sute de mii de slavofoni (mai ales ruși), sub motivarea că aceștia îi „ajută” pe autohtoni în construcția noii societăți și economii socialiste;

c) trimiterea tinerilor autohtoni la studii în orașele mari ale U.R.S.S., apoi plasarea lor în slujbe în felurite centre depărtate ale teritoriului sovietic.

Ca rezultat, minoritarii slavofoni reprezintă astăzi 35% în Estonia, peste 45% în Letonia etc.

7. *Purificarea pe criterii de clasă* a fost introdusă în U.R.S.S. și – după acest model – în „democrațiile populare” din Europa de Centru-Est și de Sud-Est.

Față de toți cei considerați „dușmani de clasă” s-au aplicat următoarele procedee:

– lichidarea fizică, prin „procese” sau „execuții sumare”, pe bază de liste colective;

– închiderea în lagăre de muncă, de fapt centre de exterminare;

– închisoarea;

– ghetozarea socio-profesională a familiilor respective, cu trimiterea la munci inferioare; constituirea unor categorii întregi la marginea societății.

Noua lume „socialistă” trebuia purificată de toți „dușmanii de clasă”.

8. *Purificarea etnică prin execuții sumare*, lagăre de concentrare și expulzări forțate ale unor comunități.

În această perspectivă se așază „purificarea etnică” și „expulzarea forțată”, operate de autoritățile române în Basarabia și nordul Bucovinei, în 1941-1942.

Iată faptele.

Evreii din zonele rurale și din orașe au fost adunați în lagăre provizorii, în lunile iulie-august 1941. La Cernăuți și Chișinău s-au făcut ghetouri cu intrările și ieșirile strict supravegheate.

Adunarea în lagărele provizorii a fost însoțită și de sumare execuții: 210 în județul Sto-

rojinet (4-5 august); 411 la Visternicieni (1 august, lângă Chișinău), 325 la Ghidighici (între 9 și 15 august, tot lângă Chișinău); 451 la Tătărești (Cetatea Albă); circa 500 pe traseul Securen-Cosăuți (la 11 august)...

Început deportările

În septembrie 1941, a început deportarea evreilor la est de Nistru, în Transnistria.

Convoaiele cuprindeau maximum 1 600 de persoane (inclusiv copii); se deplasau pe jos în etape zilnice de câte 30 km (treizeci!). A fost deportată și populația evreiască din Suceava și comunele Ițcani și Burdujeni. Instrucțiunile de deportare prevedeau: „...evreii care nu se vor putea ține de convoaie, fie din neputință, fie din boală, să fie executați”.

Câți evrei au fost deportați în lagărele din Transnistria? Estimările oscilează între cca 110 000 și cca 119 000 și a-nume „peste” 110 000, 110 033, 118 500, 118 847. Cifra de 110 033 a fost defalcată astfel: 55 867 din Basarabia; 43 798 din Bucovina; 10 368 din orașul și județul Dorohoi.

Câți evrei au mai rămas în amintitele teritorii după deportări?

Potrivit recensământului oficial din 1942, mai locuiau: 101 (una sută unu) evrei în Basarabia; 19 475 în Bucovina (din care, în Cernăuți, 16 794) și 2 316 în Dorohoi; restul, câteva zeci de persoane, în orașele Câmpulung, Hotin, Rădăuți, Storojineț și Suceava.

III. *Evreii din Transilvania de Nord sub administrația ungară* (septembrie 1940-octombrie 1944). În partea din Transilvania anexată de Ungaria potrivit „arbitrajului” de la Viena locuiau, în 1930, 138 917 evrei. Recensământul maghiar din 31

ianuarie 1941 dă, pentru aceeași arie, cifra de 151 125 de evrei.

După ocuparea Ungariei de către unitățile speciale ale Reich-ului se introduce portul obligatoriu al stelei galbene („Steaua lui David”), de la 29 martie 1944. Poliția și jandarmeria ungară încep în Maramureș (la 20 aprilie), adunarea evreilor în ghettouri special amenajate. La 10 mai operațiunea era încheiată în toată partea de nord a Transilvaniei. S-au înființat, în total, 25 de ghettouri în orașe și comune rurale mai mari.

La 16 mai 1944, încep deportările spre Auschwitz. Între 16 mai și 19 iunie, trenurile morții duc 128 822 de evrei. Li se adaugă un ultim eșalon de 2 819, la 27 iunie.

În total 131 641 de evrei.

Câți au supraviețuit? Cifrele diferă.

În detașamentele de muncă obligatorie au fost încorporați – în 1942-1944 – 14 881 de evrei.

Pentru victime, s-au publicat două cifre: 90 295 și 110 530, respectiv 60,9% sau 73,1% din totalul de 151 125.

În partea de nord a Transilvaniei s-a desfășurat cea mai rapidă aplicare a „Soluției finale”, într-o cooperare și sincronizare deplină între autoritățile naziste și cele ale guvernului prezidat de premierul Sztójai.

Câți evrei din Basarabia, nordul Bucovinei și nordul Transilvaniei au pierit în total?

Potrivit recensământului din 1930, pe teritoriul anexat de Uniunea Sovietică în iunie 1940 (adică Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, din Moldova propriu-zisă), trăiau 275 419 evrei.

Ce rămâne de făcut

La izbucnirea războiului (iunie 1941), o parte a populației evreiești a fost evacuată sau s-a

retras din proprie inițiativă în Uniunea Sovietică. *Cifra acestor refugiați este estimată la cca 100 000. Dintre aceștia 10 000 au fost posibil deportați în Siberia.*

Recensământul efectuat de autoritățile românești în septembrie 1941 a înregistrat, în regiunile de până la Nistru, cca 126 000 de evrei. Rezultă o primă diferență de 49 419 evrei dispăruți până la efectuarea recensământului din septembrie 1941.

În lagărele din Transnistria s-au aflat, inițial, 110 033. La 1 septembrie 1943, mai erau în viață 50 741 de evrei. Rezultă că, în lagăre, au murit 59 292.

Dacă adunăm cele două cifre, 49 419 și 59 292, obținem un total de 108 711 victime. *Cifra reprezintă un minim.* La aceasta mai trebuie adăugați 118 evrei morți în timpul rebeliunii legionare.

Cifre definitive se vor stabili numai după o cercetare sistematică a arhivelor din România, Rusia și Ucraina. În datele de mai jos nu sunt cuprinși evreii locuitori în Transnistria sau dincolo de Bug și cei au fost, în parte, interiați și ei în lagărele dintre Nistru și Bug.

Câți evrei se aflau în România în 1945, la finele războiului? Numărul lor a fost estimat la 355 972. Diferența în plus față de recensământul din 1942 (292 149) se explică prin revenirea supraviețuitorilor din Transnistria, Germania și alte locuri.

Și-au pierdut viața circa 15 000 de evrei din Vechiul Regat, Transilvania de Sud și Bucovina de Sud; 108 710 din Basarabia și nordul Bucovinei (inclusiv ținutul Herța); 90 295 în Transilvania de Nord, anexată, în septembrie 1940, de Ungaria.

În total, 214 005.

Răspunderea revine autorităților române și româno-germane pentru 123 710 victime și

celor ungare, sub directivele lui Eichmann, pentru 90 295 de persoane (cifre minimale)¹.

¹Magazin istoric a publicat mai multe articole privind teroarea anti-semită declanșată în partea de nord-vest a Transilvaniei, ocupată în urma Diktatului de la Viena. În nr. 5/1987, colaboratorul nostru Oliver Lustig, el însuși deportat în 1944 de către autoritățile horthyste de ocupație din nordul Transilvaniei, avansa cifra de peste 166 000 evrei deportați de autoritățile horthyste (150 000 deportați la Birkenau – Auschwitz), dintre care 84,5% au pierit.

Este vorba, de asemenea, de soarta evreilor din Basarabia și Bucovina – ca 280 000 –, dintre care 70-80 000 au fost strămutați de I. Antonescu în Transnistria și au murit acolo. Mai precizăm că în timpul războiului, din România au emigrat aproximativ 5 000 evrei. – n. red.

„În nici o țară dominată de naștiți n-a supraviețuit o așa de mare proporție a populației evreiești“ (dr. Wilhelm Filderman, declarație în *Jurnalul de dimineață*, București, din 10 august 1946).

Adunând supraviețuitorii (355 972) și pe cei care au pierit (214 005), obținem un total de 569 977. Comunitățile evreiești numărau, la 29 decembrie 1930 (recensământul), 728 115 persoane. Rămân, așadar, 158 138, de a căror soartă nu știm încă nimic.

Dr. W. Filderman și Sabin Mănuilă apreciază că în jur de 100 000 de evrei s-au retras din Basarabia, odată cu trupele sovietice, în iunie-iulie 1941. Dacă această cifră de refugiați se

confirmă, tot mai rămân 58 138 persoane dispărute, despre care nu știm încă nimic.

Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România, de pe lângă F.C.E.R., a publicat anii trecuți două volume privind Holocaustul și de curând alte două volume de documente privind anii 1940-1944. Ele aduc desigur, noi mărturii. În plus, cercetarea arhivelor rusești, ucrainene, israeliene, germane, ungare este absolut necesară, după cum este o necesitate și adâncirea cercetărilor în arhivele românești. Abia atunci vom ști câți evrei, locuind în Basarabia, nordul Bucovinei și în partea de nord a Transilvaniei, au pierit și câți au supraviețuit. ■

REUNIUNE ȘTIINȚIFICĂ

La începutul acestei luni, mai exact în zilele de 2, 3 și 4 ale lunii, Centrul pentru studiul istoriei evreilor, de pe lângă Federația Comunităților Evreiești din România, a organizat o amplă reuniune științifică întrunită sub semnul împlinirii a două decenii de la înființarea sa.

În cursul acestor ani, înfruntând deopotrivă dificultățile și ezitățile firești ale oricărui început, dar mai cu seamă, un lung răstimp piedicile ce stăteau în calea oricărei cercetări istorice obiective – inaccesibilitatea multor arhive sau restricțiile impuse de cenzura ceaușistă – Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România a izbutit, totuși, să publice un număr de lucrări realmente importante. Este vorba, în special, de culegeri de documente asupra trecutului multisecular al etniei evreiești din țara noastră, a conviețuirii ei cu populația majoritară românească, dar și asupra cumplitei încercări care a însemnat pentru ea perioada Holocaustului.

Acum, la douăzeci de ani de la întemeiere, beneficiind de cercetători de valoare și de

colaboratori din afara lui, centrul pentru studiul istoriei evreilor din România are un vast plan de activitate în vederea pregătirii unor lucrări de certă audiență atât pentru specialiști, cât și pentru toți cei interesați de acest segment al istoriei noastre naționale.

Reuniunea științifică din noiembrie a dezbătut tocmai multiplele aspecte ale noilor direcții de cercetări. Ea s-a bucurat de participarea unui mare număr de cercetători evrei și români din țară, precum și de aceea a unor prestigioși invitați de peste hotare.

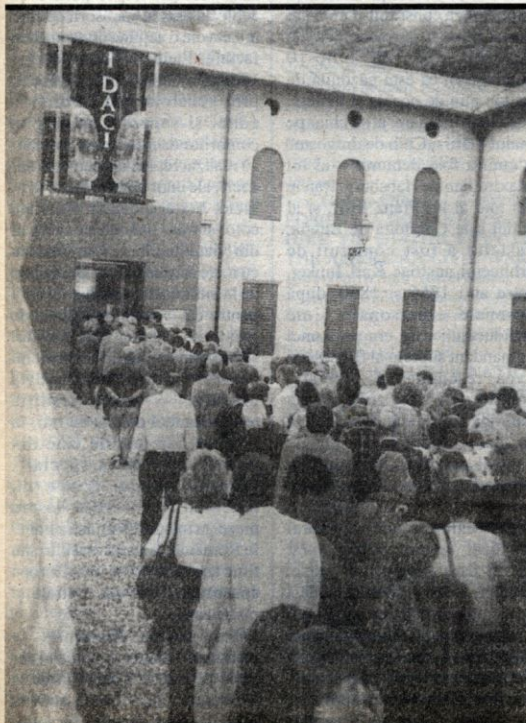
Lucrările s-au desfășurat în cadrul a trei module: Istorie comună sau/și paralelă; Minoritate în cultură – cultura minorității; Integrare, marginalizare, răspundere.

Fundația Culturală Magazin Istoric și revista noastră folosesc acest prilej pentru a felicita Centrul pentru studiul istoriei evreilor și pe directorul acestuia, dr. Eugen Preda, colaboratorul nostru de la primul număr, și a ne exprima convingerea că vom citi în continuare studii de substanță elaborate de cercetătorii săi.

TRIESTE LA ORA DACILOR

FLORENTINA
DOLGHIN

Italienii știu să expună și să vândă cultura adevărată, pentru că ei înșiși și-o iubesc cu adevărat. Și nu numai pe a lor. Când am coborât la Trieste, în nord, la granița cu Slovenia, și am intrat la Biroul de informații al gării să aflu cum pot ajunge la hotel, mi-a atras atenția un afiș care anunța că a doua zi, sâmbătă 26 iulie, se vernisa expoziția „I Daci”. Aveam să văd apoi mari pancarte de pânză albă, înălțate de-a latul șoselei, ce invitau la același eveniment cultural.

Porniți la sfârșitul lui martie acest an să cucerească Italia, dacii au debarcat – cu arme, unelte de muncă, podoabe de aur, ceramică etc. – în marele port al Adriaticii și l-au „asediat”, după ce au străbătut, în etape succesive, jumătate din Peninsulă, urmând a-și încheia expediția în ianuarie

Gazda a expoziției „Dacii”, castelul Miramare, are propria-i poveste plină de poezie și tristețe (sus); în prima oră după vernisaj (jos)

1998, la Bruxelles, în Palatul Wielemans.

Cititorii noștri își amintesc, desigur, din lectura numărului pe luna iulie al revistei, că vreme de trei luni (aprilie-iunie) Florența a găzduit, în Palatul Strozzi, o expoziție de civilizație dacică, constituită din 850 piese semnificative, parte din ele ieșite pentru prima oară din țară.

Ajunși sub stăpânire romană directă pentru mai bine de un secol și jumătate, la capătul a patru ani de război, dacii au pornit deci, într-o călătorie simbolică, o călătorie-revanșă după două milenii, cum scrie presa italiană, devenind din cuceritori, cuceritori. Expoziția de la Florența a fost o reușită științifică și didactică, dar mai ales un spectacol, 16 publicații italiene, unele chiar în mai multe numere, consacrand pagini speciale evenimentului, pagini însoțite de o bogată ilustrație a obiectelor expuse în sălile Palatului Strozzi. Până la momentul Florența, nici în Italia și nici în Europa nu s-a organizat o expoziție având ca temă exclusiv civilizația getodacilor, deși obiecte aparținând acestei culturi au mai fost prezente la Roma, în 1969 („La Dacia romana“), și la Frankfurt în 1994 („Goldhelm, Schwert und Silberschätze“). Ambițioasă monografie arheologică dedicată dacilor, expoziția de la Trieste, patronată de președintele Italiei, Oscar Luigi Scalfaro, și de președintele României, Emil Constantinescu, a fost organizată, ca și cea de la Florența, de grupul Elemond-Mondadori și de Villaggio Globale International, în colaborare cu Muzeul Național de Istorie din București, cu Ministerul Culturii și Ministerul Afacerilor Externe din România.

De altfel, în Italia, țară atât dăcii cu expoziția lor urmează sciților, fenicienilor, celților, vikingilor, goților și grecilor. Valuri succesive de civilizații, în straie arheologice, au bătut în ultimii ani la porțile Romei. La Trieste, de pildă, ne spunea primarul orașului, domnul Riccardo Illy, expoziția noastră a fost precedată de tezaurul de la Praga. Același interes pentru civilizația altora trădau și întrebările puse de gazde profesorului Radu Florescu, directorul Muzeului Național de Istorie: ce mai e nou cu dacii, unde s-a mai săpat, ce s-a mai descoperit?

Dacă la Florența ambianța expoziției a constituit-o un palat renescentist auster, acum, vreme de trei luni (26 iulie-10 noiembrie), ea este găzduită de un loc plin de poezie și tristețe: castelul Miramare, aflat chiar pe malul mării. „Cuib de dragoste“ – cum a fost denumit – al lui Maximilian de Habsburg, fratele cel mic al lui Franz Iosif, și al soției sale Charlotta de Belgia, castelul a fost construit de arhitectul austriac Karl Junker, între anii 1856 și 1860, după desenele personale ale arhiducelui, care era pe atunci comandant suprem al flotei și își avea reședința la Trieste. Îndrăgostit de frumusețea naturală a unei stânci ce se înalta în mare, aflată la 10 km de centrul orașului, Maximilian, viitorul împărat al Mexicului (*Magazin istoric*, nr. 5/1967), a decis înălțarea acestui castel fortificat, cu turnuri, înconjurat de un parc superb, cu terase, grădini, lacuri și fântâni, unde a și locuit împreună cu soția lui o scurtă perioadă, numai cinci ani (1859-1864), dar cea mai fericită din viața lor. După cum se știe, el a fost ucis în Mexic (1867), iar ea a murit nebulă la Bruxelles

(1927). În parcul castelului se organizează astăzi spectacole de sunet și lumină, ce evocă tragica istorie a împăratului Maximilian și a Charlotei, în ambianta ei naturală. Aici își primesc deci vizitatorii dacii și civilizația lor.

Dar de ce Trieste?, se întreba retoric profesorul Grigore Arbore-Popescu, de la Centrul național de cercetare științifică al Italiei, cel care cu multă dăruire s-a îngrijit de organizarea manifestărilor și de la Florența, și de aici. Pentru că însuși acest oraș are origini foarte vechi: celți, iliri, romani au făcut din Tergeste un centru comercial important, cetatea închizând frontierele orientale ale Imperiului roman. Apoi pentru că acolo au existat sponsorii de care are nevoie o acțiune de asemenea factură: Elemond-Mondadori și Villaggio Globale International, prin generozitatea cărora s-a editat și superbul catalog al comorilor dace. Aceiași sponsori au realizat replici moderne, în stil dacic, ale unor obiecte din tezaur, inele, brățări, cercei, ilustrate color și mari panouri cu imagini din viața dacilor, ce se vedeau cu mare succes într-un Bookshop de la intrarea în expoziție. Și apoi pentru că „suntem o regiune de frontieră – ca să îl cităm din scurta sa alocuțiune pe consilierul pentru cultură la Primăria orașului –, avem tradiția toleranței față de alte culturi, în general, iar față de cele din Europa de Est, în special“. Primarul orașului Trieste, dl. Riccardo Illy, vorbea despre prezența tot mai dinamică a Italiei în România, vocația orașului său fiind aceea de punte între Europa apuseană și Europa centrală și răsăriteană.

Din partea României la festivitate – care a avut loc în aer liber, pe o alee a parcului de la Miramare, într-o după-amiază caldă de sfârșit de iulie – au vorbit

doamna Maria Berza, secretar de stat în Ministerul Culturii, și domnul Gabriel Gafița, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, fiind prezenți, de asemenea, ambasadorul României la Roma, dl. Constantin Grigorie, arheologii Radu Florescu, Vasile Ursachi, Alexandru Vulpe și Viorel Căpitanu. Din partea Italiei a rostit alocuțiuni – în afara celor deja amintiți – viceprimarul orașului, Roberto Damiani.

Italia este tot mai aproape de România. Am spune însă că și România vrea să fie tot mai aproape de Italia. Accademia di Romania din Roma, instituție care anul acesta sărbătorește 75 de ani de la înființare, a inițiat și organizat în vara acestui an diferite manifestări.

Să amintim numai câteva: expoziția unuia dintre cei mai buni pictori români contemporani, Horia Bernea, adunată sub tema *Grădini și iconostase*; salonul de carte contemporană, la care au fost prezente 12 edituri din București, Cluj-Napoca, Iași și Timișoara, cu un total de aproximativ 1 000 de titluri; conferința dr. Ștefan Andreescu *Dracula – personaj istoric real?*, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la apariția cărții lui Bram Stoker, părintele personajului literar Dracula (exact atunci în revista *Oggi* a apărut un reportaj despre căsătoria unui „descendent” al domnitorului Vlad Țepeș cu o frumoasă italiancă); expoziția picturii italiene Richard Antohi, fiul diplomatului român Jean Antohi, care trăiește din 1947 în afara țării; o expoziție de arhitectură, alta de tapiserie și alta de podoabe țărănești etc.

Expoziția dacilor de la castelul Miramare este nu numai un regal al colaborării româno-italiene, ci și un regal pentru suflet. ■

CĂRȚI SOSITE

• **Ț. Rădulescu-Motru – REVIZUIRI ȘI ADĂUGIRI. 1943** (volum îngrijit de Rodica Bichis, Gabriela Dumitrescu; comentariu: Dinu C. Giurescu; versiune finală: Stancu Ilin).

Editura Floarea Darurilor, București, 1996, 271 pp.: o impresionantă frescă a vieții culturale, sociale, științifice și politice românești.

• **BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. 1880-1995.**

Editura enciclopedică, București, 1995, 326 pp.: lucrările Simpozionului științific „Banca Națională a României – bancă centrală; tradiție și contemporaneitate”, cât și ecouri din presa la aniversarea a 115 ani de la înființarea Băncii Naționale a României.

• **CĂLUGĂRENI – 400** (coordonator: lt. col. Mircea Dogaru).

Editura Briliant, București, 1996, 141 pp., cu ilustrații: lucrările colocviului științific național cu participare internațională, din 11-13 august 1995, consacrat bătăliei de acum 400 ani.

• **George Fillman – GEORGE POMUTZ, A ROMANIAN SOLDIER OF DISTINCTION IN THE AMERICAN CIVIL WAR. 1861-1865** (editor: Aurel Sasu).

Editura Galaxia, București, 1996, 150 pp.: biografia unui român care a luat parte la războiul civil din America secolului trecut.

• **MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN ROMÂNIA. 1925-1931. DOCUMENTE** (coordonată de: Ioan Scurtu, Ioan Dordea).

București, 1996, 605 pp.: lucrare publicată de Arhivele Naționale ale României și consacrată unui subiect de actualitate.

• **Col. dr. Petre Otu, col. dr. Teofil Oroian, lt.-col. Emil Ion – PERSONALITĂȚI ALE GÂNDIRII MILITARE ROMÂNEȘTI. VOL. I.**

Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1997, 304 pp., 17 000 lei: prim volum, apărut sub coordonarea col. dr. Petre Otu, ce constituie un util instrument de lucru.

EI AU AVUT CURAJUL

Urmare din p. 6

Fazekaș Ianoș, Fazekaș Ion, Burghilea Stelian, Silvaș Vasile, Barna Florin, Ordace Dan, Feyer Attila, Cristea Cătălin, Zamfir Petru Daniel, Silaghi Lucian, Bălaș Cătălin, Horia Șerban, Bătrănu Adrian, Torja Mihai, Lupău Marian, Brâncoveanu Marin și Dragomir Petrică.

După evenimentele din decembrie 1989, majoritatea celor deportați s-a întors la Brașov. Vasile Vieru n-a mai apucat însă acest moment: a decedat în septembrie 1988, ca urmare a tratamentului la care a fost supus în timpul anchetei de la Inspectoratul General al Miliției din București. În ziua de 2 ianuarie 1990 s-a constituit Asociația 15 Noiembrie 1987, care a inițiat demersurile necesare repunerii în drepturi a membrilor săi întorși din deportare. La 23 februarie 1990 procurorul general a inițiat un prim recurs extraordinar la Curtea Supremă de Justiție a României, dar hotărârea acestora nu reușea decât „performanța” de a-i transforma pe cei 61 de „huligani” în „huligani casați”. O decizie jignitoare pentru cei care își riscaseră libertatea în 15 noiembrie 1987. Adevărul trebuia repus în drepturile sale. Procedând legal și în spiritul moralității, la apelurile repetate, procurorul general a promovat un al doilea recurs extraordinar în urma căruia Decizia nr. 33 a Curții Supreme de Justiție din 4 martie 1990 „casează” ședința penală nr. 2 823 din 3 decembrie 1987 a Judecătoriei din Brașov și decizia penală nr. 171 din 23 februarie 1990 a Curții Supreme de Justiție – Secția penală, referitor la încadrarea juridică a faptei de infracțiune de ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice prevăzută de art. 321 aliniat 2 cod penal și la repararea daunelor. În baza art. 334 cod procedură penală, schimbă încadrarea juridică a faptelor din infracțiunea de ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice... în infracțiunea de propagandă împotriva orânduirii socialiste prevăzută de art. 166 aliniat 2 cod penal...” (subl. ns.). Totodată, decizia îi achită pe cei 61 de inculpați „pentru infracțiunea de propagandă împotriva orânduirii socialiste prevăzută de art. 166 aliniat 2 cod penal, faptele fiind dezincriminate prin Decretul lege nr. 12 din 10 ianuarie 1990...” ■

Marian ȘTEFAN

La Columbia University din New York era înființat în 1948 primul Centru de Istorie Orală din lume, „Columbia University Oral History Research Office”; inițiativa aparținea istoricului Allan Nevins, deținător al mult râvnitului premiu Pulitzer. Pentru istoria orală, ca metodă de colectare și păstrare a informațiilor istorice prin intermediul interviurilor înregistrate cu participanți la evenimente istorice trecute, era un început. În jumătatea de secol care a trecut de atunci, colecțiile Centrului de Istorie Orală de la Universitatea Columbia au ajuns la cifre impresionante: cca 7 000 de interviuri însumând aproximativ

700 000 de pagini de transcriere. Au fost scrise peste 500 de cărți și studii de specialitate de către cercetători care au consultat colecțiile (cca 2 500/an) acestui centru.

Proiectele de început și-au îndreptat atenția spre personalitățile-cheie în desfășurarea evenimentelor din istoria americană recentă, personalități care au „schimbat sau măcar au scurtat ordinea lucrurilor”. După cum observa

Istoria orală în premieră

**„Experiența de viață
a fiecărui individ
poate fi o cheie...”**

același Allan Nevins, „istoria unei națiuni este de o incredibilă varietate și experiența de viață a fiecărui individ poate fi o cheie” în înțelegerea evenimentelor. De aceea, încă de la începutul anilor 60, Centrul de Istorie Orală de la Columbia s-a „democratizat”, în sensul că a dezvoltat proiecte de istorie socială, de istorie a comunităților de tot felul, insistând asupra contribuției acestora la istoria americană.

În colaborare cu Asociația Americană de Istorie Orală (Oral History Association), Centrul de Istorie Orală de la Universitatea Columbia organizează în fiecare an un seminar internațional intensiv de istorie

orală, care oferă îndrumare profesională, dar și un mediu extrem de colegial pentru schimbul de informații între participanții de diferite profesii: istorici, jurnaliști, arhiviști, antropologi, profesori, sociologi, studenți, etc.

Am avut ocazia ca între 16 și 27 iunie 1997 să particip – ca reprezentant al Secției de Istorie Orală a Societății Române de Radiodifuziune – la un asemenea seminar.

Ce înseamnă seminar intensiv?

În sălile Institutului de Relații Internaționale Herbert Lehmann, unde s-au desfășurat lucrările seminarului, ne-am întâlnit 20 de participanți din Rusia, România, Ucraina, Italia și, bineînțeles, S.U.A. La acest seminar toată lumea era lector și participant în același timp, fiecare avea ceva de învățat; această formă de organizare a generat un permanent dialog și o excelentă relație interumană. Chiar și o parte a timpului liber a fost astfel gândit de organizatori încât să fie folosit pentru contacte, schimb de informații, la modul cât mai informal cu putință. De exemplu, am stabilit împreună, din prima zi, un program de masă, pe grupuri care se schimbau permanent, cu specialiștii recunoscuți pe plan internațional, prezenți la Universitatea Columbia. A fost prezentă Linda Shopes, președintă a Asociației Americane de Istorie Orală (OHA), Alessandro Portelli, profesor la Universitatea din Roma, Mary Marshall Clark, director al Centrului de Istorie Orală de la Universitatea Columbia din New York, Charles Hardy, profesor la Universitatea din West Chester-Pennsylvania, și Steven Rowland, realizator independent de documentare audio.

Seminarul din acest an s-a concentrat pe trei teme, esențiale pentru stadiul actual al istoriei orale:

a) Teorie și metodologie

Discuțiile s-au axat pe definirea cât mai precisă a proiectului de istorie orală¹, pe „tehnica de conducere” a interviului, văzut ca un proces dialogic ce implică din partea interviatorului anumite calități: intuiție, flexibilitate, creativitate, abilități empatică și, nu în cele din urmă, implicare. În ceea ce privește metodologia aplicată în istoria orală, s-a subliniat necesitatea definirii unor concepte pentru a da substanță științifică istoriei orale, dar și necesitatea „rafinării” ei;

pentru a răspunde analizei critice, istoria orală trebuie gândită în termenii eseului analitic.

b) Interpretarea interviurilor de istorie orală

Interviurile, sursă primară a istoriei orale, trebuie analizate ca un complex de date și înțelesuri mai degrabă decât un izvor de informații faptice; poate ignorarea acestui adevăr a determinat de multe ori subestimarea interviurilor de istorie orală de către istorici. Pentru a transforma înregistrările în surse istorice, interviurile trebuie transcrise și editate după reguli standardizate – am cunoscut cu acest prilej standardele propuse de Asociația Americană de Istorie Orală. Utilizarea interviurilor implică analiza critică a documentului, după regulile aplicate și documentelor scrise. În faza finală se face analiza încrucișată a surselor: interviurile de istorie orală între ele și interviuri de istorie orală cu documente scrise. Un bun istoric va asculta întotdeauna înregistrările pentru a adăuga studiului său și informațiile non-verbale (pauze, ezitări, bâlbâieli etc.) oferite de interviuri; acest tip de informații implică o analiză interdisciplinară.

c) Interviurile de istorie orală ca „produs” final

Discuția a pornit de la întrebarea „populistă” și oarecum paradoxală, însă foarte prezentă în istoriografia americană contemporană: Cui aparține istoria, publicului sau istoricilor?

Accesul la cuvânt

„Cunoașterea trecutului este o componentă culturală fundamentală a lumii noastre, mult prea importantă pentru a o lăsa doar pe seama specialiștilor”, afirmă filosoful David Carr. În istoriografia americană contemporană, David Carr este teoreticianul conceptelor de „istorie a cetățeanului” și „istorie a istoricilor”; el încearcă să găsească o punte de legătură, să „medieze” între cele două lumi: lucrarea *Time, Narrative and History* (Timp, narațiune și istorie,

Bloomington, 1986). Studiile specialiștilor rămân deseori într-un cerc restrâns. Diferitele forme de „produse” finale ale proiectelor de istorie orală – documentare audio sau video, element auxiliar la organizarea expozițiilor, cărți sub forma CD-urilor sau cărți însoțite de casete sau CD-uri, filme documentare etc. – par a avea șanse să cucerească mai ușor publicul, deoarece interviurile de istorie orală permit tuturor „accesul la cuvânt”, mai ales atunci când este vorba despre propria istorie.

În acest an, la seminarul organizat de Centrul de Istorie Orală al Universității Columbia din New York, au fost prezentate etapele de realizare a unui documentar radio care folosește ca suport sonor interviuri de istorie orală. Nu a fost o dezbateră teoretică, ci un studiu de caz: „Harlan County”, o regiune minieră din Pennsylvania, cunoscută și sub numele de „sângerosul Harlan”, datorită numeroaselor greve muncitorești care au avut loc de-a lungul timpului în repetate rânduri; prin închiderea minelor, a suferit modificări fundamentale și constituie un segment al istoriei clasei muncitoare americane. Alessandro Portelli, profesor la Universitatea din Roma, a făcut 47 de interviuri în această regiune cu scopul de a realiza un documentar radio. După ce ne-a fost prezentat proiectul (cu detalii de încadrare geografică, istorică, motivație), fiecare participant la seminar a făcut analiza critică a 2-3 interviuri (analiza tehnicii interviului și analiza interviului ca document istoric). Pe baza propunerilor noastre, fragmente selectate din interviurile analizate au fost baza unui scenariu-cadru redactat de Alessandro Portelli. Editarea audio a materialului s-a făcut într-un studio al Universității Columbia. Scenariul final a fost redactat după încă o sesiune de „brainstorming”, cu multe propuneri, deseori contradictorii, fiecare căutând să argumenteze; bineînțeles, în final, cel care a hotărât a fost autorul interviurilor și al documentarului, Alessandro Portelli.

¹ În istoria orală, proiect înseamnă o sumă de interviuri focalizate pe o temă.

Un nou început

Realizarea unui documentar audio a fost și pretextul ca participanții la seminar să cunoască o lume nouă, „Lumea sunetelor”, segment susținut de Charles Hardy și Steven Rawland.

După prezentarea în detaliu a ceea ce înseamnă sunetul (cu atribuțiile sale de bază; frecvență, durată, volum și timbru), a noilor tehnologii (casetofon, casetă, microfon și accesorii) care permit înregistrări de calitate, precum, și a echipamentelor de producție (stații analogice sau digitale, soft-uri pentru prelucrarea electronică a sunetelor și restaurarea lor), au urmat vii discuții asupra aspectelor legale și etice privind drepturile de autor în realizarea documentelor audio.

Cei doi specialiști au subliniat diferența între înregistrările de istorie orală (doar vocea ome-nească) și cele de istorie aurală (vocea ome-nească în peisaj sonor).

Pentru a face un documentar radio competitiv, realizatorii trebuie să se elibereze de convențiile cognitive și de limitările cuvântului tipărit, trebuie să gândească comunicarea ca ascultătorii printr-un nou limbaj, specific lumii sunetelor.

Prezentarea subiectelor teoretice (exemplu: *Istoria comunității și istoria publică, Considerații etice și metodologice în realizarea interviurilor autobiografice*), nu a durat niciodată mai mult de 10 minute, spre deosebire de discuțiile care urmau și care puteau dura chiar și două ore; tot astfel s-a procedat și la prezentarea diverselor proiecte individuale de istorie orală (exemplu: *În închisoare și în libertate, interviuri cu deținuți, Istorie orală în comunitatea indiană din Bronx*).

Am vizitat împreună diferite instituții care desfășoară proiecte de istorie orală: Centrul Cultural al chinezilor din New York, Complexul muzeografic din Ellis Island (insula în care a funcționat vama – poarta de intrare în S.U.A. a peste 12 000 000 de emigranți; în cadrul Complexului muzeal există o sală în care pot fi ascultate

toate înregistrările de istorie orală, regăsirea lor în colecție fiind electronică), Centrul Cultural Schomburg (Centru de cercetări în domeniul civilizației negre din America; desfășoară un proiect video de istorie orală) din Harlem. Vizitele au fost urmate de discuții.

Au fost prezentate filme documentare: *Kolima, un ținut îndepărtat* (loc de detenție în Rusia Sovietică, în care au pierit zeci de mii de oameni), un film despre detenția în lagărele comuniste, prezentat de Daria Khubova, antropolog la Universitatea din Moscova; *Nu este problema nimănui!*, un film de Alan Berliner despre tatăl său, emigrant din Polonia de dinainte de război; *William E.D. DuBois: biografie la patru voci*, o reconstituire a vieții istoricului american, film realizat de Louis Massiah. Realizatorii acestor filme documentare au discutat îndelung cu participanții la seminar.

A fost invitată Grace Ijima, martor-cheie în proiectul *Al doilea război mondial: japonezi americani pe coasta de Est* (după atacul la Pearl Harbour, numeroși japonezi americani au fost internați în lagăre pe Coasta de Est, lucru aflat de societatea americană doar cu câțiva ani în urmă), proiect folosit la realizarea unui film documentar cu același titlu. Grace Ijima a fost interviuată în grup, apoi au urmat discuțiile de rigoare în prezența martorului și a fost prezentat filmul documentar.

Ultimul documentar audio ascultat a fost *Meditație asupra rasei umane...*, de Steven Rawland, documentar al cărui mesaj era: „experiența de viață a fiecărui individ poate fi o cheie...”

Pentru participanții la seminar, acesta nu era un sfârșit: era un nou început! ■

Mariana CONOVICI

Călătorie în Țara Sfântă

„Memoria oamenilor nu este decât o linie imperceptibilă a urmei pe care fiecare dintre noi o lasă în infinit. Totuși, ea nu este un lucru fără rost”. Ernest Renan este invocat, cu fraza de mai sus, ca o justificare, de către Jean-Claude Simoën, realizatorul unui splendid album publicat la Editura Jean-Claude Lattès, în 1993. Titlul albumului este *Le Voyage en Terre Sainte* (Călătoria în Țara Sfântă) și l-am putut consulta la Biblioteca Națională, Serviciul colecții speciale. Sunt reproduse o suită de acuarele, pânze și litografii realizate de artiști ce au călătorit în secolul trecut prin Orientul Mijlociu, însoțite de fragmente din însemnările unor oameni de cultură.

Secolul XIX a însemnat pentru locuitorii bătrânului continent o redescoperire a spațiilor extraeuropene. Încă de la sfârșitul secolului XVIII, campania lui Napoleon în Egipt a atras o serie de oameni de știință, cazul celebru fiind al lui Champollion, cel care a descifrat hieroglifele faraonilor. Fenomenul va continua, în a doua jumătate a secolului XIX, atenția focalizându-se pe Extremul Orient.

Țara Sfântă a rămas o atracție pe toată durata veacului XIX. Și aceasta în ciuda privațiunilor și chiar a pericolelor pe care le presupunea o călătorie în acele părți. Așa cum arată Jean-Claude Simoën, realizarea unui portret robot al celui dispus să se încumete la un asemenea voiaj nu este ușor de realizat. „Unii transportau cu ei salonul lor parizian (în sensul cel mai strict, inclusiv mobilele) sau londonez sau berlinez; alții se străduiau să se integreze atmosferei în cele mai mici detalii, împrumutând inclusiv veșmintele. Unii se pierd într-un simulacru al propriei lor civilizații, în vreme ce alții sunt orbiți de cea a gazdelor”.

Albumul editat de Jean-Claude Lattès oferă o călătorie plăcută în timp și spațiu, având drept călăuze nume celebre precum:

Johan Lewis Burckhardt, François-René de Chateaubriand, Gustave Flaubert, Alphonse Marie-Louis de Lamartine, Pierre Loti, Gérard de Nerval, Ernest Renan, Lady Hester Stanhope, Mark Twain.

Membru al Academiei Franceze la numai 36 de ani (din 1841 și până la prematura lui dispariție în 1859), ministru de externe (doar cinci luni), Alexis de Tocqueville a trecut și prin arest la Vincennes pentru că s-a opus, ca om politic, loviturii de stat din 2 decembrie 1851 a lui Ludovic Napoleon Bonaparte (devenit, peste un an, împărat al francezilor, sub numele de Napoleon III). Principiul politic și moral al vieții lui Tocqueville a fost exprimat astfel, în cuvintele lui: „Doar Dumnezeu poate fi atotputernic, fără pericol... Nu există pe pământ o autoritate atât de respectabilă prin ea însăși, sau investită cu un drept atât de sacru, încât să vreau s-o las să acționeze necontrolat și să domine nesupravegheat“.

UN EXPLORATOR AL DEMOCRAȚIEI:

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Închinare memoriei marelui istoric francez
François Furet (1927-1997)

FLORIN HERA

*„Mărturisesc că în America am cercetat mai mult decât America.
Am iscodit chipul Democrației înseși,
cu năzuințele ei, cu însușirile ei,
cu prejudecățile și patimile ei – ca să pricep
de ce trebuie să ne ferim
sau ce speranțe ne oferă mersul ei înainte“.*

Charles-Alexis-Henri-Maurice Clérel de Tocqueville, autorul acestei confesiuni, s-a născut la Paris, la 29 iulie 1805. Alexis era cel de-al treilea fiu al lui Hervé-Louis, conte Clérel de Tocqueville, și al soției acestuia, Louise Le Peletier de Rosambo, nepoata lui Guillaume Chrétien de Lamoignon de Malesherbes, jurist de mare prestigiu, fost ministru secretar de stat al Casei Regale, fost avocat al apărării în procesul regelui Franței, Ludovic XVI (după cum se știe, Ludovic XVI a fost ghilotinat la Paris, la 21 ianuarie 1793).

În timpul Teroarei, mai precis la 22 aprilie 1794, Malesherbes, care împlinea vârsta de 73 de ani, a fost trimis la eșafod, împreună cu fiica sa și mai mulți nepoți.

Urmas de nobili legați de Vechiul Regim al monarhiei de Bourbon, Alexis de Tocqueville a pășit pe o cale proprie, înfăptuind o operă excepțională de istoric, gânditor politic și memorialist. Cărțile făurite de Tocqueville, devenite clasice, sunt: Despre Democrație în America (prima parte a apărut în 1835, a doua în 1840) și Vechiul Regim și Revoluția (un prim volum publicat în 1856, dintr-o amplă lucrare întreruptă de boala gravă și moartea prematură a lui Tocqueville; postum au fost adăugate importante fragmente și note ale autorului). Despre Democrație în America (în două volume) a apărut în limba română în anul 1995, în Editura Humanitas (în traducerea doamnelor Magdalena Boiangiu și Beatrice Staicu – vol. I și Claudia Dumitriu – vol. II).

Aleșii lui Cioran

Alexis de Tocqueville a început din viață la Cannes, pe țărmul Mediteranei, la 16 aprilie 1859. Este același oraș din Franța unde, la 17 martie 1941, a murit, gândind mereu la țara sa, marele om politic și diplomat român Nicolae Titulescu. Și la fel cum Titulescu odihnește acum în pământul unde a dorit să se întoarcă, la Brașov, Tocqueville a revenit în veșnicie în liniștea castelului străbunilor săi din Normandia, nu departe de Cherbourg.

A lăsat însă, nepublicată în timpul vieții, o însemnată mărturie istorică și literară, un portret demn de pana lui Balzac, consacrat Parisului și Franței de la jumătatea veacului XIX: *Amintirile* lui Tocqueville ca om politic. Este unul dintre cele mai impresionante documente despre anul revoluționar 1848. Este jurnalul personal al unui parlamentar, reales mereu de concetățenii săi normanzi, începând din 1839 și până la retragerea lui definitivă din viața publică, după lovitura de stat a lui Ludovic-Napoleon Bonaparte, din decembrie 1851.

Însemnările intime ale lui Tocqueville, care nu erau destinate publicării, vorbesc și despre scurta perioadă când a fost ministru de externe al celei de a II-a Republici, între 2 iunie și 30 octombrie 1849. *Amintirile* au apărut abia în 1893, sub îngrijirea unui cont-purtător al numelui de Tocqueville, rudă cu autorul. Emil Cioran scria despre aceste memorii într-o *Antologie a portretului* (apărută la noi în traducerea lui Petru Creția): „Oricât n-ar semăna între ei, Tocqueville mi-e aproape tot atât de drag ca nebunul acela de Saint-Simon“ (Cioran se refera la ducele Louis de Saint-Simon, memorialistul care a satirizat lumea Curții lui Ludovic XIV).

O corespondență voluminoasă cu prieteni-confidenți dă la iveală aspecte semnificative ale personalității lui Tocqueville: aristocratul reținut și politicoșul știe să spună lucrurilor pe șleau în aprecierile intime. Astfel, într-o scrisoare către prietenul său Gustave de Beaumont, Tocqueville își mani-

festă fără rezerve părerea despre o lucrare mult discutată a sociologului Joseph Arthur de Gobineau (acesta fusese șef de cabinet la externe, în timp ce Tocqueville era ministru). Cartea lui Gobineau apăruse în 1853-1855 și se intitula *Esu asupra inegalității raselor umane*. „Sunt argumente demne de un geambaș“, scrie, ca între buni amici, castelanul din Tocqueville despre tezele oferite de cunoscutul său Gobineau.

Sinceritatea și stilul fără ocol sunt caracteristice în primul rând *Amintirilor*. „Nu aveam nici o simpatie și nici un regret“... mărturisește Tocqueville vorbind despre căderea regelui Ludovic-Filip în februarie 1848 și proclamarea Republicii. „Nu aveam altă cauză de apărut decât aceea a libertății și demnității umane. A înfrânge demagogia prin democrație – aceasta era singura mea țintă“, notează Tocqueville în jurnalul intim.

Avantajele unei vizite la penitenciar

Biografia lui Alexis de Tocqueville, istoricii André Jardin, J.P. Mayer, George W. Pierson, Xavier de la Fournière și alții, relevă interesul constant al gânditorului francez pentru instituțiile și obiceiurile, pentru ideile și moravurile, pentru cultura politică din Marea Britanie și Statele Unite – în scopul de a înțelege prin comparație ce este de folos și ce este de evitat pentru evoluția democratică a Franței. Așa cum subliniază comentatorii cei mai profunzi ai operei lui Tocqueville – politologul Raymond Aron și neuitatul istoric François Furet – principala manifestare „în spațiu“ a acestui *interes comparativ* a fost o memorabilă călătorie de studii. Fără să renunțe la cercetarea istorică în arhive și la alte izvoare obligatorii, Alexis de Tocqueville și prietenul său Gustave de Beaumont au considerat strict necesară o vizită pentru observații directe și interviuri în Statele Unite, pe care au făcut-o între 14 mai 1831 și 20 februarie 1832. Tocqueville era convins că democrația, ca regim politic și so-

cial, se află într-o dezvoltare care nu va putea fi oprită definitiv de nimeni, indiferent de nostalgii și preferințe sentimentale.

În Statele Unite, cercetătorul francez a văzut și s-a străduit să înțeleagă critic – sub aspectele bune sau rele – nu „copilăria“ democrației, ci „viitorul democrației“, ca perspectivă pe termen lung, aplicabilă în mod diferit și diversificat și în alte situații, cu cele mai felurite condiții istorice și geografice. Tocqueville a călătorit în America *nu pentru a studia un model unic* (nu credea în așa ceva!), ci pentru a cunoaște și compara cu mintea, fără iluzii și fără frică, manifestarea tendinței ideale moderne către „egalizarea condițiilor“, în locul separării sociale rigide în caste, în categorii și „stări“ fixate pentru veșnicie.

Așa cum amintește François Furet, când Tocqueville și prietenul său Beaumont se îmbarcă la Le Havre în aprilie 1831 [urcau pe un frumos vas cu pânze! – F.H.], cei doi tineri magistrați sunt învestiți cu misiunea *de a cerceta instituțiile penitenciare americane*. Misiune solicitată de cei interesați, *neremunerată*, dar oficială, și care va fi încununată de un „raport“ predat, așa cum se cuvine, puterii publice și apoi publicat. Lucrarea intitulată *Despre sistemul penitenciar în Statele Unite și despre aplicarea sa în Franța* a apărut în anul 1833, sub semnătura lui Tocqueville și Beaumont. Cartea a devenit cunoscută juristilor europeni.

În însemnările de călătorie ale diplomatului francez Edouard-Antoine Thouvenel, autor al volumului *Ungaria și Valahia*, publicat în 1840, există o mențiune semnificativă. Thouvenel arată că la București a vizitat între altele închisoarea centrală, unde a reținut aspecte pozitive și negative, observând că, după părerea sa, penitenciarul „nu arată atât de rău ca ale noastre, cele franceze“. În același timp, diplomatul francez constată că Florescu, inspectorul închisorilor, citise și „cugețase la frumoasa carte a domnilor de Tocqueville și de Beaumont“. Thouvenel va fi ambasador al Franței pe lângă Poarta otomană

și va acționa în sprijinul unirii Principatelor Moldovei și Țării Românești. În ianuarie 1860 va deveni ministru de externe al Franței, sub împăratul Napoleon III.

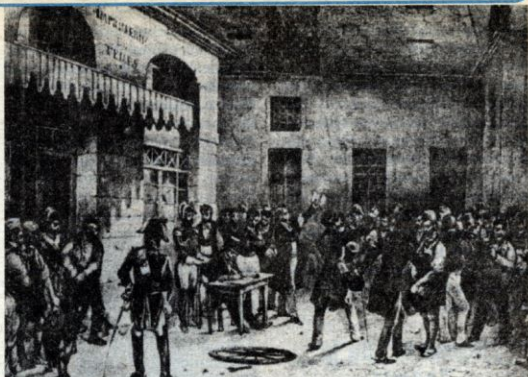
François Furet scrie că documentația disponibilă nu ne permite o mărturie sigură asupra „motivelor profunde”; ale misiunii Tocqueville-Beaumont. Putem totuși să ținem seama de scrisoarea intimă adresată de Alexis de Tocqueville vărului și prietenului său, Louis de Kergorlay: „Sistemul penitenciar – precizează Tocqueville în această scrisoare – era doar un pretext. L-am folosit ca «pașaport» pentru a putea pătrunde peste tot în Statele Unite”.

De vorbă cu președintele Andrew Jackson

Tocqueville și colegul său au fost primiți excelent în Statele Unite și în Canada, atât de autorități cât și de personalități ale lumii industriale și literare. Ziarele au anunțat și au comentat cu mult interes prezența celor doi oaspeți francezi, din Massachusetts și până în valea imensului fluviu Mississippi. I-au cunoscut pe coloniștii din regiunile Frontierei, „neciopliți dar ospitalieri, buni cu străinii, cinstiți și demni de încredere”.

Tocqueville a stat de vorbă cu președintele Andrew Jackson, aflat la conducerea Statelor Unite după victoria noului Partid Democrat în alegerile din 1828. Perioada „democrației jacksoniene” a adus o consolidare și o reînnoire a idealurilor națiunii americane. Jackson a apărut coeziunea Uniunii împotriva tendințelor de separatism manifestate de plantatorii din sudul Statelor Unite. Pe plan extern, independența noii puteri s-a făcut respectată. Cu toate acestea, Alexis de Tocqueville are serioase rezerve față de președintele Jack-

Asemenea realități franceze l-au determinat pe Tocqueville să apere democrația: sechestrarea tipografiei de la Le Temps; descindere în atelierele de la Liberté de la Presse; două caricaturi semnificative pentru atitudinea Puterii față de reformă și efectele libertății asupra regelui, Ludovic Filip, înfățișat sub formă de lumânare

son, critică duritatea acestuia în raporturile cu adversarii politici și cu băștinășii amerindieni, își arată nemulțumirea față de stilul predominant în influențarea opiniei publice. Andrew Jackson era „eroul bătăliei de la New Orleans” din 1815 cu britanicii. Fiind primul președinte provenit din „Noul Vest”, generalul victorios Jackson era viguros, agresiv și „carismatic”, cu alte cuvinte, dotat cu harul de a manipula masele. Tocqueville avertizează împotriva conformismului și a presiunilor exercitate împotriva celor care gândesc altfel decât majoritatea.

„Tapiseria” de la Bayeux

Între 1833 și 1857, Alexis de Tocqueville a călătorit în câteva rânduri în Anglia. În 1836 se căsătorise în Franța cu Mary Motley, o englezoaică fără rude nobile. În acești ani au apărut și în limba engleză toate lucrările esențiale ale gânditorului politic francez care, în 1838, este ales membru al Academiei de științe morale și politice din Paris, iar în 1841, membru al Academiei Franceze.

Henry Reeve, publicist de vază, colaborator al reginei Victoria, a tradus imediat după apariție și a asigurat răspândirea în Marea Britanie a cărților lui Tocqueville *Despre Democrație în America* și *Vechiul Regim și Revoluția*. În 1836 devenise cunoscut în Anglia esul lui Tocqueville despre *Starea socială și politică în Franța înainte și după 1789*. John Stuart Mill, teoretician de frunte al liberalismului în Marea Britanie, leagă o strânsă prietenie cu Tocqueville, pe care îl va compara mereu cu Montesquieu. Înruindrea de idei recunoscută cu autorul cărții *Spiritul legilor* – celebra operă apărută în 1748 – care a influențat substanțial sistemele constituționale moderne, a fost relevantă și de alți comentatori iluștri ai lui Tocqueville.

În 1857, Tocqueville (care devenise un „simplu particular”, retras din viața politică a Franței imperiale a lui Napoleon III) face ultima sa vizită în Anglia. Arhivele britanice se deschid în față

istoricului francez. Poate studia rapoartele diplomaților aflați în Franța în timpul Revoluției. La 26 iulie 1857, scrie prietenului său Jean-Jacques Ampère (fiul marelui fizician André Ampère): „Mi s-a făcut o primire atât de călduroasă în Anglia, încât am rămas puțin încurcat. Am fost copleșit! Prințul-consort Albert, soțul reginei Victoria, a ținut să mă cunoască și când, în fine, a venit timpul să mă întorc în țară, ministrul marinei britanice, știind că locuiesc în apropiere de Cherbourg, mi-a pus la dispoziție o unitate din „Royal Navy” care m-a purtat princiar către casă”.

Biografii citează și scrisoarea prințului-consort Albert, adresată baronului Stockmar, consilier al reginei Victoria: „Ați citit *Vechiul Regim și Revoluția* de Tocqueville? Am devorat pur și simplu această carte. Dacă prevăd bine, va avea o mare influență în viitor, pentru că arată faptul că administrația birocratică nu a fost un remediu pentru deficiențele Marii Revoluții, ci chiar le-a prilejuit.”

Atitudinea admirativă față de Alexis de Tocqueville în Anglia a fost, se pare, favorizată și de răspândirea convingerii că marele istoric de origine normandă este un reprezentant în linie directă bărbătească a străvechii familii nobile Clérel sau Clarel. Cu alte cuvinte, urmașul unuia dintre cavalerii în zale aflători la Westminster în ziua de Crăciun a anului 1066, când William I, cunoscut în istorie sub numele de Wilhelm Cuceritorul, a fost încoronat ca rege al Angliei. La 14 octombrie 1066, la Hastings, Wilhelm Cuceritorul a obținut în fruntea faimoasei cavalerii normande victoria care l-a dus la Londra. Scenele istorice bătălii și chiar portretul comandantului oștirii, călare pe un armăsar roșu, stau măturie și astăzi în imaginile mult prețuite broderii cunoscute drept „tapiseria reginei Matilda” de la Bayeux, în Normandia. Unul dintre nobilii înzăuați din „tapiseria” de la Bayeux a fost, după cum se crede, străbunul lui Alexis și al tatălui său, contele Hervé de Tocqueville. Alexis nu a acceptat să poarte titlul de conte. Bayeux a fost primul oraș francez

eliberat la 8 iunie 1944 de sub ocupația nazistă, de către forțe britanice, debarcate pe țărmurile Normandiei, alături de ostașii Statelor Unite și ai Canadei.

Avertisment împotriva „tiraniei majorității”

Atașamentul față de mediul familial creează dureroase probleme de conștiință în momentul când generația lui Alexis de Tocqueville trebuie să ia decizii majore, să-și aleagă drumul în viață. Un cunosător de înaltă valoare al operei lui Tocqueville, politologul Eduardo Nolla, amintea o observație a gânditorului spaniol José Ortega y Gasset care spunea: „Opțiunea politică era, înainte de orice pentru Tocqueville și pentru contemporanii săi, o problemă eminamente intimă, personală”... Trebuia să alege: vei fi un „ultra” conservator sau un liberal? Vei fi de partea Aristocrației sau a Democrației? Vei fi monarhist sau republican?...

Cât de dramatice erau dilemele timpului – și pentru tinerii contemporani români ai lui Tocqueville – ne arată o însemnare a lui Alecu Russo, fiu de boieri din Basarabia. Descoperitor al *Miorișei*, alături de prietenul său de idei Vasile Alecsandri, Alecu Russo a murit, ca și Alexis de Tocqueville, bolnav de tuberculoză – și tot în anul 1859... Cuvintele lui Alecu Russo, din 1853, sună astfel: „În 16 ani, de la 1835 până la 1851, mai mult a trăit Moldova decât în cinci sute de ani de la descălecarea lui Dragoș și până în zilele părinților noștri... Părinții noștri, continuă Alecu Russo, au deschis ochii în leagănul strămoșesc. Oamenii de la 1835 care inaugurează generația de față au răsărit în larma ideilor nouă. Ochii și gândul părinților se îndreptau la Răsărit, ai noștri sunt ațintiți către Apus, deodată de la de cer până la pământ” – scrie Alecu Russo.

O observație în spirit asemănător face Mihail Kogălniceanu atunci când trimite scrisoare din străinătate (unde se află la studii împreună cu fiii domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza) către părintele său, Ilie Kogălniceanu,

mare vornic: „Aici, în Europa luminată, am învățat că *fiește om îi deopotrivă* și că unul se deosebește de altul numai *prin merit și prin fapte bune*”. Sunt idei despre care vorbește și Alexis de Tocqueville, atunci când analizează în cărțile sale mersul democrației și bilanțul Revoluției.

Pașoptiștii români au fost nu numai reprezentanții conștiinței națiunii care pășea spre unite, ne-atașare și libertate; ei au fost și reprezentanți autentici ai conștiinței democratice europene. Insistând asupra ideii că „*fiește om îi deopotrivă*” nici Kogălniceanu, nici Tocqueville nu au crezut nicicum că toți oamenii sunt *la fel* de înzestrați intelectual sau moral, că vor fi *cu toții la fel* de bogați, *la fel* de frumoși, *la fel* de norocoși sau *la fel* de vigoși. *Egalitatea democrației* pentru care au optat era dreptul *deopotrivă* al fiecărei femei și al fiecărui bărbat, al fiecărui tânăr și al fiecărui vârstnic, *al fiecărui om*: la viață, la libertate, la respectul demnității umane, dreptul la urmărirea fericirii, *dreptul de a fi ea însăși, de înșuși*. Acest drept, credea Tocqueville, se cuvine să fie apărut *chiar și împotriva majorității*, dacă majoritatea este cumva atrasă și păcălită pe o cale tiranică de lingusitori ambițioși, vicleni, demagogi, adică de cei care folosesc perfid, cu rea credință, libertățile democratice *împotriva sensului politic și moral* al democrației.

Avertismentul lui Tocqueville împotriva anomaliei despotice sub forma „*tiraniei majorității*” este o atitudine lucidă: *în apărarea democrației, a drepturilor* oricărui cetățean și pentru recunoașterea datoriilor *fiecăruia*.

Cine i-a inspirat lui Tocqueville permanentul său avertisment contra oricărui despotism, *din orice parte* ar veni? Desigur, strămoșul Malesherbes urcând nevinovat treptele eșafodului... Amintirea lui Robespierre „*Incoruptibilul*” și a „*Teroarei revoluționare*”... Dar și un gând al lui James Madison, care va fi al patrulea președinte al Statelor Unite, între 1809 și 1817: „*Dacă oamenii ar fi îngeri,*

reflecta Madison, nici un guvern n-ar fi necesar. *Dacă îngerii i-ar guverna pe oameni*, nici un control intern sau extern nu s-ar mai cuveni să fie”. Dar, continuă Madison, „*este de mare însemnătate într-o republică, nu numai să păzim societatea de orice opresiune din partea conducătorilor ei,*

Ducele de Saint-Simon, memorialistul care a satirizat lumea de la Curtea lui Ludovic XIV

ci, în același timp, să stăm de pază – *ca o parte a societății să nu facă nedreptate altei părți*”. Tocqueville reia această observație și subliniază: Tocmai de aceea sunt necesare un corp legislativ care să reprezinte majoritatea, fără a fi înrob patimilor ei; o putere executivă cu o vigoare proprie a minții și a sufletului; o putere judecătorească, *dreaptă și cu totul independentă de celelalte două*!

„Cine caută în libertate altceva decât libertatea este făcut să fie sclav” – scrie Alexis de Tocqueville. Aten! la temerile exprimate în clasicele comentarii la proiectul Constituției Statelor Unite, seria de 85 de articole publicate de James Madison împreună cu Alexander Hamilton și John Jay sub titlul *Federalistul* (între 1787 și 1788) – Alexis de Tocqueville avertizează împotriva *oricărui* abuz, a *oricărei* tiranii. Pledoaria lui pentru separarea puterilor în stat și pentru statul de drept este însoțită de o observație profundă

asupra *virtuților civice*. Nici o lege, subliniază Tocqueville, nu poate înlocui *conștiința de cetățean*, *mândria de om drept și cinstit*, simțul de răspundere morală devenit *convingere intimă și regulă personală de conduită*. Este o idee pe care o regăsim în aceste cuvinte ale savantului român Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957): „Politica reglează numai condițiile externe ale vieții sociale; *sămânța faptelor sociale însă stă în sufletul fiecărui cetățean*. Fără calitatea acestei sămânțe, nici un progres nu este cu putință, *oricâte legi politice s-ar face*”.

Tocqueville a rostit o concluzie importantă în discursul său istoric din Camera Deputaților, la Paris, la începutul lui 1848 – când prevestea apropiata revoluție: „Atunci când cercetez în diferite vremuri, în diferite epoci, *care a fost cauza* ce a dus la ruină clasele care guvernau, pot să rețin un anumit eveniment, un anumit om, o anumită cauză accidentală; dar, vă rog să mă credeți: *cauza reală, cauza eficientă care îi face pe oameni să piardă cămașa puterii este una singură: faptul că au devenit nedemni să dețină puterea*”.

Alexis de Tocqueville nu și-a putut încheia opera. A pășit prea devreme în eternitate. Pentru el s-ar putea crede că au fost dăruite cuvintele lui Constantin Brâncuși: „O modă vine sau trece. Există cu adevărat numai ceea ce rămâne”.

Atunci când Raymond Aron lua decizia – deloc ușoară – să readucă, prin acțiunea sa, în atenția societății și culturii civice franceze, meritele analizei istorice și politice a lui Alexis de Tocqueville, generalul Charles de Gaulle îi scria: „Este liniștitor și, în același timp, alarmant să afli perspectivele pe care le evocai cu atât talent. Mă gândesc că singura victorie pe care spiritul o poate încă dobândi asupra materiei în dezintegrare ar fi să înfruntăm cu curaj această frământare și urmărire ei – și să nu capitulăm. *Poate mai curând: lupta, efortul, voința se vor dovedi până la urmă mântuitoare*”. ■

1917-1997
opt decenii de independență

ELIAS LÖNNROT:

UN HOMER AL FINLANDEI

1802. Pe malurile lacului Wal-kjarvi, în sudul Finlandei, într-o căsuță sărăcăcioasă înconjurată de ploi, se naște Elias Lönnrot, viitorul Homer al Finlandei, cel ce va aduna cu răbdare epopeile și poveștile legendare cunoscute sub numele de *Kalevala*. Părinții lui sunt atât de săraci, încât nu au nici măcar saună, baia indispensabilă oricărui finlandez. Uneori în familie, din lipsă de altceva, nu se mănâncă decât scoarță de pin și licheni. El învață să citească și să scrie la școala din sat și rămâne numai trei ani la liceul din Turku, pe coasta sud-vestică a țării. Familia nu-și poate permite cheltuielile. Elias se întoarce acasă, disperat că și-a abandonat studiile, condamnat să lucreze cu acul alături de tatăl său, croitor de meserie. „Fă și tu ce fac toți tovarășii tăi – îi spune preotul parohiei, privind emoțio-

nat fața tânără cu pomeții proeminenți –, începe să cerșești!”

Imitându-i pe studenții cei mai săraci, adolescentul merge deci din fermă în fermă, cântând pentru a aduna secară. La 17 ani, după ce strânge ceva provizii, pleacă spre Hämeenlinna, la 100 km nord-vest de Helsinki, unde se angajează ca ajutor de farmacist. Dar el visează să devină medic. Seara, după muncă, studiază la lumina unei lumânări. Eforturile îi sunt răsplătite: în 1822, își ia bacalaureatul și se înscrie la universitatea din Turku.

Paralel cu studiul medicinei, urmează cursurile de finlandeză ale profesorului von Becker. Pasionat de folclor, acesta vrea să trezească sufletul Finlandei, făcând apel la poezii ei vechi. Sarcină dificilă: stăpânită de Suedia de 700 de ani, țara a fost

anexată în 1809 de Rusia. Elita sa intelectuală nu vede cu ochi buni această mutare. Imitându-l pe Becker, Lönnrot începe să adune povești și cântece de altădată, de la barzii ce străbat încă Finlanda, mai ales pădurile din nord.

Urmând, câte doi, potecile elanilor și țărmurile liniștite, ei se opresc în târguri. Transmit tradiția ancestrală, lăsată moștenire de părinții lor. În general însă, se feresc de străini. Pentru a-i întâlni, Lönnrot întreprinde în 1827 un periplu în interiorul țării. Îmbrăcat în țaran, psalmodiind ca rapsozii, el le câștigă încrederea. Aceștia îi recită versuri superbe, pe care el le retranscrie, după dictare. Rezultă un volum apărut în 1831, ce trece aproape neobservat.

Cu toate acestea, Lönnrot își continuă căutările. Promovat doctor în medicină și chirurgie după

Într-o căsuță ca aceasta s-a născut, în 1802, Elias Lönnrot

În imagini:
ocupații tradiționale finlandeze

sustinerea unei teze asupra „medicinii magice” a finlandezilor, el se îndreaptă spre estul țării, în Karelia, la frontiera cu Rusia. Ținutul primitiv și sălbatic, protejat de invazii și corciri, ascunde cânturi scânteietoare, ce-și au originea în cele mai vechi timpuri.

În nord se află zona preferată a poeziei populare, de care Lönnrot se apropie când e numit medic la Kajani, în plin centru al Finlandei. Trei din ultimii mari barzi locuiesc în regiune. Unul dintre ei, Arhiipa Pertunen, are optzeci de ani, ochi de vizionar, o barbă de patriarh. El cântă patru zile în șir pentru doctor, care declară: „Dacă nu l-aș fi văzut, o parte considerabilă a unora din cele mai vechi cântece ale noastre ar fi dispărut împreună cu el”.

Lönnrot strânge cicluri epice, cărora le dă unitate, pentru a fi accesibile publicului. Amalgamează episoadele într-un poem omogen, le conferă un ritm unic, prin aliterare, dar fără aport personal, fără a altera natura și fondul poemului, ce relatează istoria sfântă a Finlandei.

Că apodopera astfel creată – 32 cânturi, 12 000 versuri – apărută în 1835, sub titlul *Kalevala* (țara poporului din Kaleva), nu are nici un succes. Vor trebui 12 ani pentru epuizarea celor 500 de exemplare. Lönnrot nu se descurajează. El explorează Livonia, Estonia, Laponia. Câțiva admiratori îi

oferă sprijinul, permițând în 1849 editarea unei noi *Kalevala* – 50 de cânturi, 22 800 de versuri – în care Finlanda se recunoaște entuziasmat în sfârșit. Este adevărat că epopeea este scilicet mai bogată ca *Divina Comedie* a lui Dante sau *Faust* a lui Goethe.

Titlul în sine este un program. Kalevala este pământul oamenilor și al magilor, adică prin excelență Finlanda. Trei eroi divini își recită aventurile: Väinämöinen, zis Väino, este bardul etern; fiu al fecioarei aerului el este stăpânul runelor, din care se creează lumea. Fratele său Ilmarinen, orfevier cosmic, a fărâșit bolta cerească pe niçoala sa. Figuranții Lemminkäinen este vrăjitorul cu puteri magice. Väinämöinen, Ilmarinen și Lemminkäinen se ocupă cu capturarea elanului, înfruntarea armăsarului, întemnițarea lebedei Infernului, mănăind viperele cu mâinile goale.

Ei nu ies întotdeauna învingători din aceste încercări. Tânărul și frumosul Lemminkäinen moare din cauza mușcăturii unui șarpe. După care, corpul său, tăiat în opt bucăți, este aruncat în fluviul Infernului. Dar asemenea unui nou Osiris, el învie pescuit și cusut de mama lui, care îl dojenește aspru: „Voiai să faci pe eroul? Și nu cunoșteai cuvintele șarpelui. Căci aceste cuvinte – runele – au putere magică. După modulația lor ele pot distruge sau crea. Bătrânul și puternicul Väino o știe”. Pentru că uitase trei „runo”-uri care i-ar fi permis să construiască un vapor, el îl va întreba pe Antero

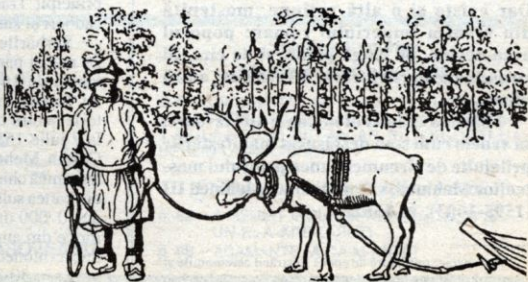
Vipunen. Mort de milenii, înmormântat cu cânturile sale, acesta este strămoșul primordial, paznicul cuvintelor secrete ale etniei. El îi dă formulele sale bardului, ce poate să-și termine corabia și să se îmbarce pentru Pohjola.

Bătrânul și puternicul Väinämöinen își consideră îndeplinită sarcina. În timp ce se anunță un rege tânăr în Karelia, avid să-și urmeze la conducere, el se îndepărtează „Pe o corabie de aramă cu punte, până la pământurile cele mai de sus, până în zărilor cele mai îndepărtate”. Înainte de a-și părăsi copiii, el le lasă kantele, „cântecul bucuriei care durează”.

Când Elias Lönnrot se stinge, la începutul primăverii lui 1884, *Kalevala* este privită de Finlanda ca suportul identității sale etnice și culturale, dar ea nu este deloc înțeleasă de europeni. Primele sale traduceri în germană și engleză au puțini adepți, ca și operele artiștilor finlandezi – dramaturgul Kivi (mort în 1872), poetul și eseistul Leino (mort în 1926), compozitorul Sibelius (mort în 1957) –, inspirate din teme kalevaliene.

Oricare ne-ar fi părerea, *Kalevala* relevă o mitologie familiară multor culturi occidentale nu numai prin temele sau simbolurile sale, dar mai ales prin comuniunea eroilor cu forțele naturii și prin dorința lor de acțiune în scopul împlinirii unui destin sfânt. ■

Adaptare de
Victor ANGHELESCU
(după Notre histoire)

1582.

DOUĂ LUNI DE SĂRBĂTOARE PENTRU CIRCUMCIZIUNEA FIULUI SULTANULUI

ADRIAN TERTECEL

Orientul este sinonim cu despotismul, dar și cu fastul. Curtea suveranului era inima imperiului și locul unor ceremonii impresionante, menite să sublinieze atotputernicia stăpânului și să impună supușilor. Imperiul otoman nu a făcut excepție. Drumul către locul unde primea sultanul în audiență era copleșitor, având rostul de a strivi voința dregătorului sau a străinului ce urma să îl întâlnească. Alte ceremonii aveau menirea să sublinieze bogăția celui ce se vroia stăpânul lumii. Dar exista și o altă rațiune, moștenită din vremea Imperiului roman: poporul avea nevoie, pe lângă pâine, și de circ. Și cu asemenea prilejuri i se oferea circ, adică uitare.

Folosind cronici otomane și alte izvoare, să vedem cum s-au desfășurat manifestările prilejuite de circumciziunea prințului moștenitor Mehmed, viitorul sultan Mehmed III (1595-1603), în 1582.

În imagine: miniatură de epocă ilustrând ceremoniile și jocurile desfășurate în cele două luni de sărbătoare la Istanbul.

În Imperiul otoman, ceremonii publice se organizau la urcarea pe tron a sultanului și la nașterea unui fiu sau a unei fiice. Membrii familiei imperiale primeau, cu asemenea prilejuri, cadouri importante. Locuitorilor Capitalei li se distribuia hrană gratuit, prilej cu care se tăiau zeci de mii de oi și vite. Se organizau mari mese populare, spectacole de circ, lupte și focuri de artificii. Cheltuielile făcute cu asemenea prilejuri erau uriașe și contribuiau, mai ales din a doua jumătate a secolului XVI, la dezechilibrarea bugetului statului.

Domnii Moldovei și ai Țării Românești, principii Transilvaniei erau obligați să trimită cadouri și sume de bani.

Serbările din 1582 au durat 56 zile, din 29 mai și până la 24 iulie 1582. Deși împlinise vârsta de 16 ani, prințul moștenitor Mehmed nu fusese încă circumcis. Operația, obligatorie pentru orice băiat musulman, a fost făcută la 7 iulie 1582 de către cel de al patrulea vizir Cerrah Mehmed Pașa (în limba turcă *cerrah* înseamnă chirurg). Drept răsplătă, vizirul a primit din partea sultanului Murad III (1574-1595) suma de 10 000 ducati, baloturi de stofă, ligheane și ibrice din aur, caftane de preț. Pe atunci, cu un ducat (monedă de aur) se puteau cumpăra 30 kg grâu sau 30-35 kg carne de oaie.

La serbări au participat toți reprezentanții altor state. Din relatările pe care unii dintre ei le-au lăsat, rezultă uluiala pe care le-a produs-o ampoloarea și fastul acestor manifestări. Principalul loc de desfășurare a fost vechiul Hipodrom bizantin, rebotezat Atmeydanî (Piața calului), situat nu departe de reședința sultanului, celebrul Topkapî, și de Sfânta Sofia.

De buna desfășurare a manifestărilor a răspuns beilerbeul Rumeliei, Ibrahim Pașa, ajutat de cel al Anatoliei, Cafer Pașa (care supraveghea producerea și distribuția șerbeturilor), Ferhad Pașa, aga ienicerilor (supraveghea ordinea) și de marele amiral Kılıç Ali Pașa (răspundea de construcțiile ridicate pe perioada serbărilor).

În ziua de 29 mai 1582 sultanul Murad III a inaugurat, însoțit de fiul său Mehmed, festivitățile. Prințul moștenitor purta o haină de mătase cusută cu fir de aur. Pe turban erau prinse, într-un surguci, două pene negre. La mână dreaptă purta un inel mare de smarald, iar în urechea dreaptă un prețios cercel cu rubin. Mănerul sabiei era bătut în nestemate. În clipa când i-a sărutat mâna tatălui său, a început să cânte meterhaneaua (fanfara militară), care nu s-a mai oprit decât la încheierea celor 56 zile de sărbătoare.

Atât sultanul Murad III, cât și fiul său au primit daruri de mare valoare. Marele vizir Sinan Pașa (viitorul adversar al lui Mihai Viteazul la Călugăreni) le-a oferit cadouri în valoare totală de 40 000 ducăți (cai de rasă și harnașamente cu nestemate). Al doilea vizir a dăruit tot cai de rasă și stufe scumpe (în total 20 000 ducăți), iar al treilea vizir patru cai de rasă și 150 rânduri de haine de preț (30 000 ducăți). Darurile făcute de primii cinci dregători ai statului s-au ridicat la 115 000 ducăți.

Ambasadorii permanenți (ai Imperiului habsburgic, Franței și Venetiei) și solii (Poloniei, Iranului, Uzbekistanului și Marocului) aflați în trecere prin Istanbul au oferit și ei daruri bogate. Solul Marocului, de exemplu,

aduse două covoare țesute cu fir de aur, o cutie pentru bijuterii încrustată cu perle, patru covorașe de mătase pentru rugăciune, un surguci cu pene împodobit cu un briliant de mare valoare.

În fiecare dintre cele 56 zile, serbările au fost organizate în trei reprize (dimineața, după-amiaza și seara). Dimineața aveau loc, de obicei, parăzile, militare sau ale breslelor de meseriași și negustori. După-amiaza se desfășurau reprezentațiile de teatru sau de circ, concursurile de trântă, de cățărare pe stâlpi și tir cu arcul. De asemenea, se simulau lupte între diferitele unități militare, asediarea unor cetăți. Seara se organizau lupte navale și focuri de artificii. De două ori pe zi, înalților demnitari, dar și populației de rând li se ofereau numeroase feluri de mâncare. În fiecare seară se împărțeau 1 000 pâini mari, 1 000 tăvi mari cu pilaf, 20 vite fripte cu coarne cu tot. Pe parcursul celor 56 zile, cofetarii au confecționat dulciuri în formă de animale în mărimă naturală, astfel: 9 elefanți, 17 lei, 19 leoparzi, 22 cai, 21 cămile, 4 girafe, 8 rațe, 11 berze, 25 șoimi, 8 cocori și 9 sirene.

În seara zilei de 7 iulie 1582, după operația prințului moștenitor, sultanul Murad III a distribuit populației din Istanbul 400 000 aspri și numeroase vase de argint. Cele mai impresionante focuri de artificii au fost cele din noaptea de 16 spre 17 iunie. Martori oculari afirmă că pe boltă se conturau munți, copaci, corăbii și elefanți.

Pentru a-și arăta bucuria, sultanul a eliberat din închisori o serie de deținuți, altora acordându-li-se permisiile în oraș. La 22 iulie 1582, sultanul Murad III și fiul său, prințul moștenitor Mehmed, s-au întors la palatul imperial Topkapî Sarayı. Peste două zile, sărbătorile s-au încheiat. Poate că ele ar mai fi continuat dar sultanul a poruncit să li se pună capăt. În acea zi murise un prinț din familia imperială otomană, născut cu doar două zile mai înainte. ■

LA MUZEU

(CRİPTOGRAFIE: 4, 2, 7, 4)

$$\boxed{N} \boxed{A} \boxed{D} \times \boxed{G} \boxed{E} = K$$

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei Marile muzee ale lumii:

B-FI-ADV-ERMITAJ-AL-VIENA-UTTU-TT-LAR-IV-MIRUIT-ACR-ASO-CETLAU-HPP-NAIN-AMORFA-A-T-MULA-J-OSLO-SID-AN-AR-RETOR-OSTI-UA-BERLIN-OMNI-CAIRO

Soluția jocurilor din numărul trecut:

p. 82 – A REUȘIT INCURSIUNEA (ÎN-C-U; R-SI-UN-E; A-ARE-U-SI-T)

p. 88 – ACAMANTE (A-CA-M-ANTE)

DIN ISTORIA FARMACIEI

MIHAI CONRAD

Istoria farmaciei, a farmacologiei, ca și istoria atâtor altor științe este plină de tatonări, reușite și nereușite, de întreprinzători și de genii, de întâmplări amuzante sau interesante, ce merită a nu fi uitate. Câteva sunt consemnate în rândurile de mai jos. Mătrăguna s-a folosit încă din antichitate, Caius Plinius al doilea (23-79 d.Cr.), zis cel Bătrân, recomandând-o în scrierile sale ca „stimulând emoțiile și simțămintele”, dar și determinând „anaesthesia, sive sensu privato” (anestezia, adică pierderea cunoștinței). Pliniu descrie ritualul complex care însoțește smulgerea mătrăgunei din pământ: trebuie să stai cu fața spre vânt, să te uiți spre soare-apune, să-ți astupi o ureche, să tragi cu sabia trei cercuri în jurul plantei și apoi să îndemni câinele să o smulgă sau să o scoți cu o lopățiță de fier. În acest fel influența răului va fi înlăturată. Același autor recomandă mătrăguna celor ce urmau a fi crucificați: o fiertură din rădăcini de mătrăgună alina durerile; un „dram” (1/8 de uncie, adică 3,88 gr.) provoca un somn adânc.

Medicament preparat în piața publică

În medicina antică se foloseau și unele pământuri cu virtuți medicale, respectiv lut, cunoscute sub denumirea de „pământuri sigilate”, deoarece fiecare porție era însoțită de un sigiliu ce preciza proveniența. Astfel „Terra Lemnia” (adică din insula Lemnos, din Marea Egee) era colectat numai o dată pe an, în ziua de 6 august, apoi preparat de o preoteasă din templul lui Artemis și sigilat cu un sigiliu ce reprezenta o capră, simbolul insulei. Erau cunoscute efectul său astringent, datorită bioxidului de siliciu conținut și calitatea de antidot a otrăvurilor. Diluat cu oțet, „Terra Lemnia” se folosea la cicatrizarea ulcerelor incipiente, iar amestecat cu oțet și miere la vindecarea rănilor proaspete.

În timpul Renașterii, s-au valorificat cunoștințele de medicină și farmacie din antichitate, predominând încă viziunea botanică și magico-astrologică, ceea ce genera superstiții. Pe

atunci, oamenii făceau frecvent legătura între viață și ordinea cosmică. Ei credeau în magie și în ocultism, ca puterile cele mai abilitate să explice și să conducă universul. Era o moștenire din anii 500-1000 d.Cr., când gândirea științifică coborâse la cel mai scăzut nivel.

În Renaștere a fost în mare vogă *Cartea celor 7 capitale*, a lui Hermes Trismegistus¹, din care extragem: „Cu ajutorul lui Dumnezeu cel Atotputernic, această piatră [piatra filosofală] vă va elibera și proteja de orice infirmitate, mică sau mare, vă va elibera de tristețe sau supărare și de orice dăunează trupului sau spiritului, pe scurt vă va conduce de la întuneric la lumină, din deșert spre casa voastră, de la nevoie la îndestulare”.

Din secolele XV-XVI începe să fie folosit în diverse rețete și al-

coolul. Deși termenul este arab, el nu era cunoscut în Arabia. A fost probabil descoperit în veacurile IX-X în Italia. Prin cuvântul „al-kuhl” arabii denumeau un praf negru ce conținea pentasulfură de antimoniu sau de plumb, folosită de femei pentru înnegrirea genelor și sprâncenelor. În secolul XVI era așa-numitul „theriac”, un antidot universal, care conținea câteva duzine de substanțe vegetale, precum și carne de viperă. Compoziția sa exactă constituie până astăzi unul dintre subiectele cele mai „fierbinți” ale dezbaterilor dintre diferiți doctori, apotecari și specialiști în istoria naturii. În multe orașe, pentru a evita falsificarea, theriacul se prepara în public, o dată pe an, în piața centrală, sub ochiul vigilent al autorității locale. Cel mai bun theriac era cel din Veneția, fiind exportat în special în Franța și Germania și atârând destul de greu în bugetul Serenissimei Republici. În Bologna el s-a preparat până în 1796, în Veneția până în 1843, iar în 1928 îl mai găsim încă în lista de prețuri ale medicamentelor, editată de Consiliul Municipal al

¹ Nu este un autor, ci o serie de scrieri apărute la începutul evului mediu, așa-numita literatură „ermetică”, atribuită zeului egiptean Thot, scribul zeilor și deținătorul înțelepciunii. Grecii îl denumeau Hermes și uneori chiar, „Trismegistus” adică de trei ori mare.

orașului Bari. Theriacul confirmă forța tradiției într-o lume în permanență schimbare. Și nu era singurul medicament creditat cu puteri misterioase și chiar miraculoase.

Chinina și contesa blondă

Medicina medievală nu apela numai la vegetale și minerale ca substanțe de vindecare, ci și la carne. Pentru închiderea rănilor deschise, leucuirea de mușcăături și înțepături se recomandă aplicarea pe rană a unor câini, găini sau porumbei tăiați, dar încă vii, „transferându-se” astfel patologicul de la om la carnea animalului sau a păsării.

Un doctor și profesor la Universitatea din Lisabona, Garcia de Orta (1501-1568), sugera între alte substanțe ne-vegetale, folosirea „pietrei de bezoar”, cunoscută și de arabi. Aceasta se găsea în stomacul unei anumite specii de capre din Caucaz și Persia. De Orta acorda un mare credit puterii acestei pietre și ne sfătuia să o folosim contra melancoliei, scabiei, malariei și leprei. Dacă un om sau animal are pustule provocate de o otrăvă, acestea se vindecă dacă se aplică pe ele o pastă din această piatră mojarată și diluată cu apă de roze.

Cu toate că nu fusese niciodată în America, doctorul sevilian Nicholas Monardes a publicat în 1565 o carte cu rețete și leacuri folosite de locuitorii din Lumea Nouă. Un capitol copios era dedicat medicamentului tutun, recomandat pentru vindecarea „rănilor proaspete”, dar având mari virtuți și în alungarea durerilor de cap, de stomac, contra indigestiilor copiilor, a viermilor intestinali și a durerilor de încheieturi.

Omenirea este îndatorată statului Peru pentru cunoașterea și răspândirea chininei, medicament indispensabil în combaterea malariei, extras din scoarța arborelui

Indieni andini... fumători; în p. 92: detaliu dintr-un manuscris din sec. XV, păstrat în Biblioteca municipală din Rouen (Franța)

tropical cinchona. Europeanii au auzit pentru prima oară de chinină pe la mijlocul secolului XVII, datorită unei frumoase blonde, contesa de El Cinchon, soția guvernatorului spaniol al Peru-ului. Acesta din urmă era periodic scos din crize, probabil de malarie, după ce bea poțiuni preparate de soție, din scoarța măcinată a unui copac, pulberea fiindu-i trimisă de un vice-guvernator dintr-o provincie vecină. După ce toată lumea fusese edificată despre efectul benefic al medicamentului, blonda contesă, împreună cu iezuiții din suita sa, l-a trimis la Madrid, unde s-a folosit ca „pudra contesei” sau „pudra iezuiților”.

Din capitala Spaniei, chinina s-a răspândit în toate țările europene. Englezul Robert Tabor (1642-1681), autorul cărții *Piretologia*, intrând în posesia misterioasei substanțe, l-a vindecat de malarie pe Delfinul Franței și a primit ca recompensă drept de monopol asupra ei. Bineînțeles, a devenit celebru și foarte bogat. Arborii au fost apoi cultivați și la Paris, în „Jardin des plantes”, în scopul decojirii lor și a separării din scoarță a principiului activ.

Dar a mai trebuit să mai treacă încă 70 de ani pentru a se ajunge la producția de mari cantități de chinină.

Noțiunea de „Grădină botanică” exista de mai multă vreme. Aducându-se plante din alte țări, chiar și din cele exotice, s-a încurajat studiul lor direct. În 1543, Cosimo de Medici (1519-1574), mare duce de Toscana și stăpân al Florenței, avea o grădină botanică, în vecinătatea Universității din Pisa, iar în 1545, Senatul Republicii Venețiene a amenajat una similară lângă Universitatea din Padova. Ca urmare a acestor inițiative, multe orașe din Italia și

din Europa le-au urmat exemplul. Grădinile botanice au devenit centre autentice de cercetări experimentale. În anul 1596, prefectul orașului Pisa dota grădina botanică menționată cu o „fabrică” (pharmacopoieon), de fapt un laborator de producere a medicamentelor.

Tot lucrătorii din Peru și Bolivia au descoperit primii proprietățile stimulante ale frunzelor uscate de cola, pe care le foloseau ca remediu contra oboselii. Proprietățile sale ca medicament au fost evidențiate apoi de exploratorul Karl von Schwer (1821-1844), iar în Viena anului 1884, Sigmund Freud (1856-1939) și Karl Koller au făcut cunoscută puterea cocainei de a acționa ca anestezic, injectată sub formă de soluție.

Înainte de a deveni băuturile atât de mult gustate în toate țările, cafeaua, ceaiul și cacaoa au fost leacuri. Francis Bacon (1561-1626) pomenește cafeaua ca drog. Era deja cunoscută din secolul XVI din Egipt fiind folosită ca tonic, diuretic, febrifug și antiseptic. Alții o considerau aproape o otrăvă. Cacaoa a stârnit mai puține divergențe: înainte de marea priză la public, a fost recomandată pentru ameliorarea gutei, nefritei și a durerilor provocate de litiază. ■

SUPERLATIVELE ISTORIEI

STEFAN (1457-1504)		NEFINISAT		DUȘMĂNIE			INTOCMAI
MIRCEA (1386-1418)		PETRU (1559-1568)		STATUL ROMÂN (MASC. PL.)			RADU (1462-1475)
						ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI	
						BALTA MARE	
MIHNEA (1508-1509)				COMIC			
ALEXANDRU (1400-1431)				LA FILM			
PANGLICA							FĂRĂ PICIOARE
	ISTORICI ... PE TEREN		NESĂTUL				
			CARTEA FIECAREI NAȚII				
				ALTERNATIVA LA RAZBOI		DIN CAPUL LOCULUI	
						ENTITĂȚI STATALE	
TRAG ÎN PIEPT		ȚEPOS					
DARE ... LIBER CONȘIMȚITA		FEMEIE PREISTORICA					
					CAPUL AGENTULUI		IOAN VODA (1572-1574)
ADUS AMINTE						PICIOARE DE VERS	
CERC LUMINOS							
					A SCOATE CAPUL		
DRUMEAG PESTE APE		TURLA CATEDRALEI		JAF			
				CHELNER (OD.)			
					OMUL CU ARCA		
					ÎN GRUPI		
ÎN PAGODA!			ORGAN DE ZBOR				
RADU AL II-LEA PRASNAGLAVA (1421-1427)						MIROS, PUTERNIC	

Radu STOIANOV

DIALOG CU CITITORII

„MĂ MÂDRESC CU COLECȚIA COMPLETĂ“

În anii fragezi ai copilăriei s-a întâlnit cu Magazin istoric și dl. ing. MIHAI STAN, din Târgoviște, care relatează: Primul contact cu revista l-am avut la vârsta de 10 ani, în octombrie 1972. Pasiunea pentru istorie a rămas și în liceu și facultate, deși am urmat o carieră tehnică.

Am participat la cerul municipal de istorie „Tinerii istorici“.

Revista dvs. îmi aduce, lună de lună, porția de istorie, atât de necesară unei documentări complete.

Acum pot să mă mândresc cu colecția completă, strânsă cu mari eforturi în timp.

„INTERESUL PENTRU TOT CEEA CE SE CHEAMĂ ISTORIE“

Bine ați intrat în deceniul patru! Să ne vedem peste zece ani! Aceasta este urarea adresată de dl. MARIUS IONIȚĂ, subofiter în Ministerul de Interne, din București.

Întâlnirea d-sale cu Magazin istoric a avut loc în mai 1990 și continuă, de atunci, lună de lună.

Revista dvs. – scrie dl. Ioniță – m-a făcut să cunosc mai bine istoria națională și să-mi trezească interesul pentru tot ceea ce se cheamă istorie.

ÎNTR-O BIBLIOTECĂ ORHEIANĂ

Pasionat cititor al revistei noastre, dl. N.D. VECHIU, din com. Vâscăuți, raionul Orhei, Republica Moldova, ne scrie și d-sa despre prima întâlnire și înfrățire cu Magazin istoric, pe care l-a descoperit în modesta bibliotecă a unui învățător „care mi l-a oferit să-l citesc“.

PENTRU MILENIUL TREI

Țin să vă exprim întreaga mea recunoștință pentru publicarea materialului privind Revizionismul colonial german (nr. 2/1997), ne scrie dl. VIORELE CRUCEANU, din Bacău. Colaborarea cu Magazin istoric mă onorează.

După ce adresează frumoase urări revistei, dorindu-i să devină „Magazinul istoric pentru mileniul

trei“, colaboratorul nostru își mărturisește pasiunea pentru istoria africană: Când scriu despre Africa, trăiesc un sentiment romantic și anume că așa ajut pe niște semeni ai noștri nefericiți.

MEDALIE 1881

Pe marginea articolului Carol I – început de domnie (note dintr-un curs universitar inedit ținut de D. Onciul și publicate în nr. 8/1997), dl. CEZAR BOSONCĂ, din com. Pătulele, jud. Mehedinți, ne pune la dispoziție copia fotografică a medaliilor bătute în 1881, la proclamarea Regatului României.

Pe aversul medaliilor (în imagine) se află efigia regelui Carol I, iar pe revers inscripția Serbarea proclamării Regatului la 10 mai 1881 și, într-un pătrat încadrat de patru coroane de flori, inscripșul: Legea din 14 martie 1881. Art. I. România ia titlul de Regat. Domnul ei, Carol I, ia pentru sine și moștenitorii săi titlul de rege al României.

Art. II. Moștenitorul tronului va purta titlul de „principe regal“.

CRUCEA LUI FERENȚ

Dl. prof. IULIAN GRĂDINARU, din Iași, ne scrie despre un monument din sec. XVIII, „Crucea lui Ferent“ (astăzi în avansată stare de degradare), ridicată la Iași, între mănăstirile Galata și Cetățuia, pe locul unde, în 8 ianuarie 1717, a avut loc o luptă între oștenii lui Mihail Racoviță și un detașament austriac, condus de căpitanul loren

François Ernaut (Ferenț în relatările cronicarilor moldoveni).

IDEALURI ÎN CADENȚĂ

Școala Militară de Maiștri și Subofitieri a Trupelor de Uscat, din Pitești, editează revista cu acest titlu, al cărei prin număr, iulie 1997, l-am primit recent la redacție.

Din colectivul redacțional fac parte: colonel Gheorghe Moise – președinte; maior Constantin Băjenaru – redactor șef; maior Cornel Carp – redactor șef adjunct.

Adresăm colegiale felicitări la primul număr și urări de cât mai multe apariții Idealurilor în cadență.

LA CAPELA MIHAIL STURDZA

Dl. GHEORGHE BUZILĂ, din Ploiești, ne trimite câteva date biografice ale diaconului Constantin Provia (1884-1922), care între 1909 și 1913 a slujit la Capela ortodoxă „Mihail Sturdza“, din Baden-Baden (nr. 4/1997). Din septembrie 1914 și până la moartea sa (mai 1922), C. Provia a fost director al seminarului din Buzău.

În Dicționarul teologilor români, de preot prof. Mircea Păcurariu, lucrarea premiată cu premiul „Andrei Șaguna“ de Fundația Culturală Magazin Istoric, din donația familiei Monica și Dimitrie Sturdza, diaconul Provia este apreciat drept un „distins predicator și conferențiar, pedagog și organizator al învățământului seminarial, autor de lucrări teologice, articole în periodicele vremii“.

CERERI ȘI OFERTE

LICĂ NEAGU, str. Ion Ionescu de la Brad, nr. 30, Constanța, solicită: nr. 1, 3/1967.

PETRU ȘOVA, șos. Iancului, nr. 35, bl. 104, sc. 1, ap. 7, București, oferă colecția completă.

MIRELA MARC, str. Maleia, nr. 81, Petroșani, jud. Hunedoara, solicită: nr. 6, 7/1973; 8/1975; 12/1976; 12/1977; 2/1980; 4/1983; 1/1984; 10, 12/1987.

PETRU BINISAN, Piața Libertății, nr. 1, bl. 1, ap. 33, Deta, oferă: nr. 11/1975; 7/1990; 6/1991.

CONTENTS (Romanian History) D. Marmeliuc Thoughts about Bukovina • M. Ștefan November 1987. Anti-Communist Revolt in Brașov • I. Scurtu, T. Pokivailova, A. Tudor, Ș. Pavelescu, M. Chirițoiu, Carol II, I. Mocșonyi Stărcă, I. Lăcustă, C. Cristescu The Coup d'Etat from December 30, 1947 • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago • V. Lipatti Struggling for the Consensus at Dipoli Conference (November 1972) • A. Sacerdoteanu Notes from the Sixties (III) • E. Brătianu Family Recollections • A. Davier Charles Maurras – Nicolae Iorga • D.C. Giurescu 1939-1944. The Fate of Jews (II) • F. Dolghin In Trieste, with „I Daci“

SOMMAIRE (Histoire roumaine) D. Marmeliuc Pensées sur la Bukovine • M. Ștefan Novembre 1987. Le mouvement anti-communiste de Brașov • I. Scurtu, T. Pokivailova, A. Tudor, Ș. Pavelescu, M. Chirițoiu, Carol II, I. Mocșonyi Stărcă, I. Lăcustă, C. Cristescu Le coup d'état de 30 décembre 1947 • I. Lăcustă A Bucarest, il y a 50 ans • V. Lipatti Disputes diplomatiques à la Conférence de Dipoli (novembre 1972) • A. Sacerdoteanu Notes des années '60 (III) • E. Brătianu Souvenirs de famille • A. Davier Charles Maurras – Nicolae Iorga • D.C. Giurescu 1939-1944. Le sort des Juifs (II) • F. Dolghin Trieste: l'exposition sur les trésors des Daces

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Мармелюк Мысли о Буковине • М.Штефан Ноябрь 1987 г. Анткоммунистическое движение в Брашове • И.Скурту, Т.Покивайлова, А.Тудор, Ш.Павелеску, М.Кирицой, Кароль II, И.Мочони-Стырца, И.Лăкустă, К.Кристеску Государственный переворот 30-ого декабря 1947 г. • И.Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад • В.Липатти Дипломатический спор на Конференции в Диполи (ноябрь 1972 г.) • А.Сачердотейану Записи 60-ых годов (III) • Е.Брăтиану Семейные воспоминания • А.Давие Шарль Мора – Николае Йорга • Д.К.Джуреску 1939-1944. Судьба евреев(II) • Ф.Долгин В Триесте – выставка дакийского сокровища

INHALT (Rumänische Geschichte) D. Marmeliuc Denkend an die Bukovina • M. Ștefan November 1987. Antikommunistische Bewegung in Brașov • I. Scurtu, T. Pokivailova, A. Tudor, Ș. Pavelescu, M. Chirițoiu, Carol II, I. Mocșonyi Stărcă, I. Lăcustă, C. Cristescu Der Staatsstreich von 30-en Dezember 1947 • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren • V. Lipatti Diplomatische Auseinandersetzungen an der Konferenz von Dipoli (November 1972) • A. Sacerdoteanu Aufzeichnungen aus 60-er Jahre (III) • E. Brătianu Familienerinnerungen • A. Davier Charles Maurras – Nicolae Iorga • D. C. Giurescu 1939-1944. Das Judenschicksal (II) • F. Dolghin Mit den „Dakier“ in Trieste

SUMARIO (Historia rumana) D. Marmeliuc Pensamientos sobre Bucovina • M. Ștefan Noviembre de 1987. Movimiento anticomunista en Brașov • I. Scurtu, T. Pokivailova, A. Tudor, Ș. Pavelescu, M. Chirițoiu, Carol II, I. Mocșonyi Stărcă, I. Lăcustă, C. Cristescu El golpe de Estado del 30 de diciembre de 1947 • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • V. Lipatti Lucha diplomática en la Conferencia de Dipoli (Noviembre de 1972) • A. Sacerdoteanu Apuntes de los años '60 (III) • E. Brătianu Recuerdos de familia • A. Davier Charles Maurras-Nicolae Iorga • D.C. Giurescu 1939-1944. La suerte de los judíos • F. Dolghin La exposición „Los dacios“ en Trieste

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A.

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itc.ro/history/magazin.htm.

E-mail adress: anuntul @ matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi“ – București

ISSN 0541-881X

Lei 2 200

